

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

PERHEEN KOHTAAMISEN MALLI

Toimintamallin luominen koulukuraattorin perhetapaamisiin Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitokselle

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
Sosiaalialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaaminen
Opinnäytetyö
Kevät 2014
Anne Haavisto

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan ylempi AMK-tutkinto

ANNE HAAVISTO:

PERHEEN KOHTAAMISEN MALLI
Toimintamallin luominen koulukuraattorin perhetapaamisiin Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitokselle

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaaminen, opinnäytetyö. 100 sivua, 6 liitettä

Kevät 2014

TIIVISTELMÄ

Tämän tutkimuksellisen kehittämishankkeen tarkoituksena oli kehittää Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveystyön Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitoksen koulukuraattoreiden perhetapaamisia. Tavoitteena oli luoda koulukuraattorin perhetapaamisiin lapsilähtöinen ja perhekeskeinen kohtaamisen toimintamalli. Tärkeää oli, että perheen kohtaamisen mallin avulla tapaamisissa tulisi puheeksi ja esille lapsen tai nuoren tarpeet ja toiveet isää ja äitiä kohtaan. Haluttiin myös, että mallin ollessa käytössä perheet tunnistaisivat yhteisen vanhemmuuden voimavarana. Tärkeäksi koettiin, että perheille voitaisiin antaa valmiuksia kehittää perhekohtaista tapansa tukea nuorta hänen kasvussaan.

Kehittämishanke toteutettiin toimintatutkimuksen keinoin maaliskuun 2013 ja toukokuun 2014 välisenä aikana. Hankkeen aikana tehtiin yhteistä kehittämistyötä Peruspalvelukeskus Aavan kaikkien seitsemän kunnan kuraattorien kanssa. Kehittämistyötä tehtiin alkuideointitapaamisessa ja kahdessa kehittämispäivässä. Mallia käytiin läpi myöhemmin yhteisessä tapaamisessa. Aineistoa kehittämistyössä reflektoitavaksi ja mallin rakentamiseksi kerättiin lisäksi kuraattorien ennakkotehtävien avulla. Yhteisessä kehittämistyössä saatiin valmiita tuloksia sekä aineistoa, jota käsiteltiin luokittelemalla ja yhdistelemällä. Osa aineistosta analysoitiin Grounded Theory -menetelmällä.

Kehittämistyötä tehtiin arvostavan kohtaamisen teeman ympärillä. Perheen kohtaamisen malli rakennettiin vastaamaan käyttäjien tarpeita. Mallin piti sisältää suunnitelmallisuuden elementtejä, olla monipuolinen ja lisätä ammatillista varmuutta perhetapaamisten järjestämiseen. Mallin oli tärkeää olla joustava ja huomioida ainutlaatuiset kohtaamiset erilaisten perheiden ja työntekijöiden välillä.

Perheen kohtaamisen malli rakentui perhekeskeisen työn ydinkuvauksesta, perhetapaamisten raameista, perhetapaamisten tavoiteorientaatioiden ammatillisten tavoitteiden kuvauksesta, voimavarakeskeisestä Perhevarapuu -menetelmästä ja siihen liittyvistä reflektointia tukevista kysymyksistä. Lisäksi malliin liitettiin tapaamisen valmistelun muistitaulu ja esimerkki perhetapaamisen prosessista kaavion muodossa.

Avainsanat: lapsilähtöisyys, perhekeskeisyys, kohtaaminen, kehittäminen, orientatio, voimavarakeskeisyys ja koulukuraattoryö.

Lahti University of Applied Sciences
Master Programme in Social Services

ANNE HAAVISTO:

FAMILY MEETING MODEL
Creating a Model for School Social
Workers' Family Meetings in the Aava
Centre for Basic Services

Master's Thesis in Securing Child and Youth Welfare, 100 pages, 6 appendices.

Spring 2014.

ABSTRACT

The aim of this research-based development project was to develop school social workers' family meetings in the Päijät-Häme Social and Health Care Group Aava Centre for Basic Service. The purpose was to create a child-oriented and family-centered model or a common approach to family meetings in school social work. It was seen important that the model would help in bringing up children's needs and wishes towards both their father and mother. It was also hoped that families would see their joint parenthood as a resource and an asset and the model would help parents develop different family-specific ways to support their children in their growth and development

The development project was carried out between March 2013 and April 2014 using an action research method. During the project, development work was done as a joint effort of the school social workers of the seven municipalities in Aava centre. There were three development meetings and later the model was presented to school social workers in a common meeting. Data was also collected by sending a few tasks to school social workers before the first development day. The data was reflected in the development work and used later to form the model. The joint development work produced some results and data that was analyzed for example with the grounded theory method.

Development work was done around the theme of appreciative meetings. It was created to meet the needs of the workers. The model needed to include diversity and some systematic and structured elements and enhance professional confidence to organize family meetings. The model also needed to be flexible and giving attention to meetings between different kind of families and workers. The family meeting model consists of the core description of family-centered work, the framework of the meetings, the goal orientations of family meetings and professional goals description, the resource-centered Perhevarapuu -method (Family Asset Tree-method) and the reflection form for family-oriented work. A 'note board' of preparing a family meeting and an example of the family meeting process are also included in the model.

Key words: child-oriented, family-centered, meetings, development, orientation, resource-centered and school social work.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
2 KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT.....	4
2.1 Koulukuraattori työ Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitoksessa.....	4
2.2 Ennaltaehkäisevän ja hyvinvointia edistävän työn kehittäminen.....	6
2.3 Strategiatyö ja perhetapaamisten kehittämiseen ryhtyminen	9
2.4 Alkuväittämistä kehittämishankkeen tarkoitukseen ja tavoitteisiin. .	10
3 ARVOSTAVA PERHEIDEN KOHTAAMINEN JA TUKEMINEN.....	13
3.1 Lapsen ja perheen kohtaamisen orientaatioista.....	13
3.2 Perheiden tukeminen selviytymistä vahvistaen.....	18
3.3 Suunnitelmallisuus perheen kanssa tehtävässä työssä.....	25
3.4 Toimintamallin kehittäminen sosiaalialalla.....	28
4 TUTKIMUKSELLINEN KEHITTÄMISHANKE.....	31
4.1 Toimintatutkimus osallistavana prosessina.....	31
4.2 Kehittämishankkeeni osallistajat	33
4.3 Kehittämismenetelmät ja aineiston kerääminen.....	33
4.4 Kehittämishankkeeni toimintatutkimuksen sykleissä.....	36
4.5 Yhteisen kehittämisen aikaiset syklit	38
5 KEHITTÄMISHANKKEEN AINEISTOSTA MALLIA KOHTI.....	47
5.1 Arvostavan kohtaamisen swot-nelikenttä.....	47
5.2 Toimivan perheen muistilista	50
5.3 Yhteisen kehittämistyön jälkeiset syklit	51
5.4 Mallin rakentamisen reunaehdot.....	54
5.5 Tavoiteorientaatioiden etsiminen Grounded Theory-menetelmällä. .	56
6 AINEISTOSTA NOUSSEET TULOKSET.....	60
6.1 Koulukuraattorien perhetapaamisten tavoiteorientaatiot.....	60
6.1.1 Kohtaamisorientaatio.....	62
6.1.2 Perheorientaatio.....	64
6.1.3 Voimavaraorientaatio.....	65
6.1.4 Muutosorientaatio.....	66

6.1.5 Yhteistyöorientaatio.....	69
6.2 Perhetapaamisten suunnitelmallisuus.....	72
6.2.1 Suunnitelmallisen kuraattorityön perhetapaamisten ydinasioita...73	
6.2.2 Voimavarakeskeinen kartoitustyö.....	74
7 TULOKSENA PERHEEN KOHTAAMISEN MALLI	80
7.1 Perhekeskeisen työn ydinkuvaus	81
7.2 Perhetapaamisten raamit.....	82
7.3 Perhetapaamisten tavoiteorientaatiot.....	83
7.4 Perhevarapuu voimavarakeskeisen kartoitustyön välineenä.....	83
7.5 Kysymyksiä reflektoinnin tueksi.....	85
8 YHTEENVETO	87
8.1 Kehittämishankkeen tarkastelua.....	87
8.2 Kehittämishankkeen keskeisiä tuloksia.....	89
8.3 Kehittämishankkeen arviointia.....	92
8.4 Johtopäätökset ja jatkotutkimusaiheet	98
LÄHTEET.....	101
LIITTEET	112

LIITTEET

Liite 1. Kuraattorin asiakkuusprosessin tiivistelmä

Liite 2. Kehittämishankkeen aikataulu

Liite 3. Aineistonkeruun vaiheet, teemakysymykset, menetelmät ja saatu aineisto

Liite 4. Ennakkotehtävä 3 - kirjallisuustehtävä

Liite 5. Laajempi tavoiteorientaatiotaulukko

Liite 6. Perheen kohtaamisen malli

TAULUKOT

Taulukko 1. Kehittämispäivää pohjustaneet ennakkotehtävät

Taulukko 2. Perhetapaamisten tavoiteorientaatiot ja ammatillisen työskentelyn tavoitteet

KUVIOT

Kuvio 1. Aineistonkeruun vaiheet, teemakysymykset ja kehittämismenetelmät

Kuvio 2. Toimintatutkimuksen sykli (Linturia 2003 mukainen)

Kuvio 3. Arvostavan kohtaamisen swot-nelikenttä

Kuvio 4. Mallin rakentamisen reunaehdot

1 JOHDANTO

Lapsilähtöisyyttä ja yhteistä vanhemmuutta on 2000-luvulla nostettu esiin sosiaali-alan työtä koskevissa tutkimuksissa, keskusteluissa ja kehittämisessä. Lastensuojelulain (417/2007, 3a§) ehkäisevän lastensuojelun määritelmän mukaan työllä edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Kuntaliiton (2000, 13) vuoteen 2015 tehdyssä visiossa halutaan edistää täysipainoisen vanhemmuuden toteutumista ja kasvatuksen arvostamista yhteiskunnassa. Lasten ja perheiden kanssa työskentelevien viranomaisten tulee tukea vanhempia ja huoltajia kasvatustehtävässä ja tarjota perheille ajoissa apua (Lastensuojelulaki 417/2007, 2§). Toiminnan painopisteinä tulee olla hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen asiakaslähtöisin palveluin ja vaikuttavan ehkäisevän työn ja varhaisen tuen palvelut (Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma 2012, 18).

Muuttuneessa yhteiskunnassamme vanhemmuuden uudenlaiset haasteet ovat tuoneet muassaan aimo joukon positiivisia mahdollisuuksia ja myös syveneviä kriisivaikutuksia. Kaiken tämän keskellä isyys ja äitiys – elämän vaalimisen peruspilarit – tarvitsevat yhteisvastuullista tuentaa voidakseen aidosti ylläpitää tarvittavaa aikuisuutta. (Timperi 2010.)

Koulukuraattori työ on 1.1.2007 perustetussa Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveystyössä Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitoksen tuottamaa palvelua. Koulukuraattori työ on matalan kynnyksen tukipalvelua ja sitä järjestää hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tulosalue. Viitekehyksinä tulosalueella ovat ennaltaehkäisevän työn, varhaisen puuttumisen ja hyvinvoinnin tukemisen näkökulmat. Työn taustalla ovat sosiaalialan eettiset arvot, jotka ohjaavat kuraattoreiden muuten omilla tavoillaan ja vahvuuksillaan tekemää työtä.

Tämä opinnäytetyö on tutkimuksellinen kehittämissanke. Opinnäytetyön tarkoituksena oli Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitoksen koulukuraattorien perhetapaamisten kehittäminen ja tavoitteena toimintamallin luominen perhetapaamisiin. Lapsen ja hänen asiansa ympärille halutaan kutsua molemmat vanhemmat. Kehittämistyötä tarkastellaan toimintatutkimuksen keinoin. Toimintatutkimukset suuntaavat käytäntöön, jossa tapahtuvaan muutokseen pyritään yhteisessä tutkimusprosessissa.

Tutkimisen avulla parannetaan tai edistetään tutkittavaa asiaa ja tuotetaan siitä tietoa. Emansipatorisessa toimintatutkimuksessa reflektioprosessi etenee käytäntöjen muuttamisesta vastuun ottavien osallistujien yhteiseksi prosessiksi. (Kuula 1999, 10-11, 75.)

Tässä kehittämishankkeessa ja raportissa yhdistyvät koulukuraattoreiden asiantuntemuksesta ja kokemuksista nousseet teemat, yhteinen kehittämistyö ja kohtaamiseen, perheen selviytymisen tukemiseen ja suunnitelmalliseen työhön liittyvä kirjallisuus. Toimintatutkimuksen kenttävaiheen aikaiset interventiot tuottavat aineistoa ja samalla muokkaavat aineiston tulkintaa prosessin aikana. Raportissa esitellään hankkeen aikaisia kehittämispäiviä ja niissä ennakotehtävien aineistoa hyödyntäen tehtyä kehittämistyötä ja sen havainnointia. Lisäksi raportissa avataan yhteistä kehittämistyötä tukenutta reflektointia, suunnittelua ja analyysiä. Kehittämishankkeen aikana koulukuraattorien perhetapaamisten toteutumista selvittäneen, tämän opinäytetyön ulkopuolisen, taustoittavan tutkimuksen tuloksiin viitataan tässä raportissa.

Tutkimuksellisen kehittämishankkeen raportissa esitellään aluksi hankkeen lähtökohdat. Peruspalvelukeskus Aavan kuraattorityön ja ennaltaehkäisevän ja hyvinvointia edistävän työn kehittämisen sekä kuraattorien tekemän strategia- ja asiakasprosessikuvaustyön esitleminen avaavat näitä lähtökohtia. Aineistolähtöistä tutkimusta tukeva teoriaosuus koskee arvostavaa, suunnitelmallista kohtaamista ja voimavara- ja tarvelähtöistä perheen selviytymisen tukemista. Toimintatutkimuksena toteutettu kehittämishanke esitellään niin yhteisen kehittämistyön kuin sitä seuranneen reflektointi- ja suunnitteluvaiheiden ja lopputuloksen toteuttamisen osalta. Tärkeimpiä aineistosta nousseita teemoja avataan tarkemmin ja lopuksi esitellään hankkeen aikana syntynyt Perheen kohtaamisen malli. Raportin lopussa yhteenveto ja johtopäätökset -luvuissa kerrotaan vielä keskeisimmistä tuloksista ja arvioidaan hanketta.

2 KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT

Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveystyöryhmän perustamisen myötä koulukuraattorityö siirtyi vuonna 2007 aluesosiaalityöntekijöiltä Peruspalvelukeskus Aavan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tulosalueen työksi. Sosionomin pätevyys kuraattorin tehtävään hyväksyttiin vuonna 2008 ja vuosina 2007-2013 kuraattorien määrä kasvoi kolmesta seitsemään, samoin kuin toiminta-alueella olevien kuntien määrä. Resurssien lisäysten takia useimpien kuraattorien toiminta-alueet ovat muuttuneet kouluneiden vuosien aikana. Aloitin työni koulukuraattorina Peruspalvelukeskus Aavassa vuoden 2007 lopussa ja olin ensimmäinen toimen saanut sosionomi AMK. Tehtäväkuvaus tehtiin vuoden 2007 lopussa, mutta muuten työn kehittäminen on ollut työntekijälähtöistä. Aavan koulukuraattorien yhteistä kehittämistyötä tehtiin viimeksi strategiatyön aikana vuosina 2009-2010, jolloin tehtiin myös asiakasprosessikuvaus. Strategiatyö on tämän kehittämishankkeen pohjana.

Tämän kehittämishankkeen taustalla vaikuttivat koulukuraattorityön resurssien lisäysten, toiminta-alueen muutosten ja työn sisällöllisten mallien puutteen aiheuttama tarve yhtenäistää työn käytäntöjä. Valtakunnallisia kehittämisen teemoja olivat hyvinvoinnin, selviytymisen ja vanhemmuuden tukeminen ja asiakaslähtöisten, ennaltaehkäisevien ja oikea-aikaisten palvelujen tuottaminen. Strategiatyössä haluttiin kehittää perhekeskeisyyden ja lapsikeskeisyyden yhteensovittamista vaikuttavuuden lisäämiseksi. Kuraattorit halusivat tavoittaa paremmin erityisesti nuoruusikäisten vanhemmat. Vanhempien vastuun kantamisen edellytyksenä nähtiin se, että vanhempien käytössä on riittävästi tietoa lapsen tilanteesta ja tarjolla olevista palveluista. Aavan koulukuraattorien perhetapaamisten kehittämiseksi oli tarve, johon vastasin tutkimuksellisella kehittämishankkeellani.

2.1 Koulukuraattorityö Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitoksessa

Lastensuojelulain (417/2007, 9§) määrittelemien koulukuraattoripalvelujen tulee tukea kodin ja koulun välisen yhteistyön kehittämistä. Palvelujen tulee taata oppilaille riittävää tukea ja ohjausta kehitykseen liittyvien sosiaalisten ja psyykkisten ongelmien ehkäisemiseksi ja poistamiseksi ja koulunkäynnin turvaamiseksi. Uuden

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1292/2013, 7§) mukaan kuraattoripalveluilla tuetaan oppimista ja hyvinvointia sekä sosiaalisia ja psyykkisiä valmiuksia. Lisäksi työllä edistetään koko koulu yhteisön hyvinvointia ja yhteistyötä opiskelijoiden perheiden ja läheisten kanssa.

Koulukuraattoriyhdistys kuvaa koulukuraattorin työtä oppilaiden psykososiaalisena tukemisena esimerkiksi keskusteluiden ja toiminnallisten menetelmien avulla. Koulukuraattori tekee työssään erilaisia selvityksiä ja arviointeja, ohjaa jatkotutkimuksiin tai muiden palveluiden piiriin, työskentelee luokkien ja oppilasryhmien kanssa ja osallistuu oppilashuoltoryhmän työskentelyyn. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2013.) Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1292/2013, 15§) mukaan opiskelijalla on oikeus saada riittävä tuki ja ohjaus opiskeluunsa ja kehitykseensä liittyvien vaikeuksien ehkäisemiseksi ja poistamiseksi kuraattorin arvioon perusteella.

Sipilä-Lähdekorven (2004, 7) mukaan koulukuraattorityö on "hirveesti tekijänsä näköistä" ja koulukuraattorien työtä luonnehtivat autonominen ammatillisuus ja uusi asiantuntijuus. Kuraattorityö on ollut aina tekijänsä ja kunkin paikkakunnan oppilashuoltotyön kulttuurin näköistä sekä paikallisen palvelutarjonnan muokkaamaa. Koulukuraattorit ovat voineet melko vapaasti itse luoda toimenkuvansa. Koulukuraattorityötä hallinnoi Suomen eri kunnissa eri tahot: sosiaalipalvelut, sivistyspalvelut, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palvelut; kuntayhtymät ja sairaanhoitopiirit sekä yksittäiset kunnat (ks. Pelkonen, Hakulinen-Viitanen, Hiitanen-Peltola, Puumalainen, 2013, 78). Päijät-Hämeessä Hartolan, Iitin, Myrskylän, Nastolan, Orimattilan, Pukkilan ja Sysmän kunnissa koulukuraattorityö on Peruspalvelukeskus Aavan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tulosalueen kunnille tuottamaa palvelua.

Koulukuraattorin kelpoisuusvaatimukseksi määritellään vähintään sosiaalihuollon ammatillisista kelpoisuusvaatimuksista annetun lain (272/2005) 6. pykälän mukainen kelpoisuus. Oppilaitosten ja asiakkaiden käytettävissä on lisäksi oltava lain 3. pykälän mukaisen kelpoisuuden omaavan opiskeluhuollon vastaavan kuraattorin palveluja. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 7§.)

Koulukuraattorien tehtäväkuvauksessa Aavassa määritellään työn keskeisiksi osa-alueiksi asiakastyö, yhteistyö, koordinointi ja verkostotyö, koulutus-, kehittämis- ja asiantuntijatehtävät sekä muut esimiehen määrittelemät tehtävät. Koulukuraattorien tehtävänä on lasten ja nuorten kokonaisvaltaisen toimintakyvyn, kasvun ja kehityksen tukeminen. Tämä pitää sisällään lasten ja nuorten tuen, hoidon ja tutkimuksen tarpeen arvioinnin, suunnittelun ja työnjaosta sopimisen sekä dokumentoinnin. Koulukuraattoreiden työhön kuuluu oppilashuoltotyö ja verkostotyö sekä oman työn kehittäminen, ammattitaidon ylläpitäminen, työn vaikutusten arviointi, osallistuminen koulutuksiin ja kehittämistyöhön sekä konsultointi. (Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä 2007.) Koulukuraattorille hakeudutaan avunsaamiseksi tilanteessa, jossa lapsella tai nuorella on pulmia koulunkäynnissä, kaverisuhteissa, kotiasioissa tai hänen elämässään tapahtuu merkittäviä muutoksia. Tukea voi saada myös omaan elämäänsä ja kehitykseensä liittyvissä asioissa. Kuraattorin työhön kuuluu myös perhekohtainen työ ja vanhemmuuden tukeminen. Kuraattori auttaa perheitä tekemään heille sopivia ratkaisuja lapsensa tukemiseksi. (Orimattilan perhe- ja koulupalvelut 2014.)

Koulukuraattorin vastaanotolle hakeudutaan eri kanavien kautta. Yhteyttä voi ottaa kuka vaan lapsen tilanteesta huolestunut: lapsi itse, perheenjäsen tai muu läheinen, terveydenhoitaja, psykologi, koulun henkilökunnan jäsen tai kuka tahansa yhteistyökumppani. Ohjautuminen vastaanotolle tapahtuu puhelinoiton, tekstiviestin, sähköpostin, sähköisen reissuvihon eli Wilma-viestin tai kasvokkain tapahtuvan kohtaamisen kautta. Koulun aikuisten kohdalla yhteydenotto tapahtuu esimerkiksi konsultaatiokeskustelun tai kouluneuvottelun kautta. Koulukuraattorin asiakkuuteen päädyttäessä huolen kertonut henkilö ottaa yhteyttä kotiin ja kehottaa ottamaan yhteyttä ajan varaamiseksi. Perheen aikuisen kautta asiakkuuteen hakeutuminen voimauttaa ja sitouttaa kuraattorien näkemyksen mukaan perhettä lapsen asiassa työskentelyyn. (Aavan koulukuraattoreiden asiakasprosessikuvaus 2010.)

2.2 Ennaltaehkäisevän ja hyvinvointia edistävän työn kehittäminen

Ehkäisevän lastensuojelutyön ja vanhemmuuden tukemisen merkitystä on painotettu lapsia koskevissa kansallisissa hyvinvointiohjelmissa, laeissa ja visioissa. Lasten-

suojelulain (417/2007, 8§) mukaan lasten ja nuorten kuulemiseen on kiinnitettävä huomiota palveluja järjestettäessä ja kehitettäessä. Palvelujen avulla selvitetään lapsiperheiden erityisen tuen tarvetta ja tuetaan lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia lasten kasvatuksessa. Kataisen hallituksen ohjelmassa väestön terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi avainasemaan nostetaan peruspalvelut ja ehkäisevä työ. Perhepolitiikka suuntaa turvallisen kasvuympäristön luomiseen ja vanhemmuuden tukemiseen myös haastavissa tilanteissa. Parisuhdeneuvonta ja erosovittelun kehittäminen lapsen edun vahvistamiseksi mainitaan ohjelmassa. (Hallitusohjelma 2011, 56, 62.) Nämä perhepoliittiset teemat näkyvät myös koulukuraattorin työssä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisessa kehittämissuunnitelmassa (Kaste) 2008-2011 (Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma 2008, 33) linjattiin, että lapsille, nuorille ja lapsiperheille on luotava matalan kynnyksen tukipalveluja. Kaste 2012-2015 -ohjelman toiminnan painopisteinä ovat muun muassa hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä palvelujen asiakaslähtöisyys. Ohjelmalla tavoitellaan vaikuttavaa ehkäisevää työtä ja varhaista tukea sekä asiakaslähtöisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita, joiden laatuun ja vaikuttavuuteen asiakkaat voivat luottaa. (Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma 2012, 18 vrt. Hallitusohjelma 2011, 55, 57.) Kaste-ohjelmien tavoitteet näkyvät myös tämän kehittämissuunnitelman taustalla.

Hallitusohjelmassa (2011, 55) korostetaan julkisten palveluiden merkitystä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden takaajana. Sosiaali- ja terveystieteelliset palvelut tulee järjestää yhtenä kokonaisuutena, painottaen ennaltaehkäisyä ja asiakkaan asemaa. Työn, yrittämisen ja työelämän politiikkaohjelman mukaan vanhempien jaksaminen on avainasemassa lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta. Tulevaisuuteen voidaan vaikuttaa nuorten syrjäytymistä vähentämällä. Syrjäytymistä vähentämällä alennetaan myös rakennetyöttömyyttä. (Hallituksen politiikkaohjelmat: Ennaltaehkäisevät palvelut kuntien strategiseksi valinnaksi 2008.) Tässä kehittämissuunnitelmassa työ vanhempien aktiiviseksi mukaan ottamiseksi oman lapsensa kanssa työskentelyyn on yksi avainasioista. Tällöin vanhemmuutta voidaan tarkastella yhdessä.

Kuntaliiton hallitus hyväksyi vuonna 2000 Kuntaliiton omaa toimintaa ohjaavan lapsipoliittisen ohjelman ”Eläköön lapset”. Se pohjaa lapsen oikeuksien sopimuk-

seen sekä Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukseen, kansalliseen lapsilainsäädäntöön ja perusoikeussäädöksiin. Eläköön Lapset -ohjelman Visio 2015 rakentuu arvoista ja toimii ohjenuorana käytännön tavoitteille ja toimille. Visiossa linjataan, että lapselle kuuluu vanhemmat ja, että lasta kunnioitetaan ja rakastetaan. Aikuiset kantavat lapsesta vastuun, ovat kiinnostuneita hänen näkemyksistään ja auttavat häntä rakentamaan elämäänsä. Kodin on oltava turvallinen ja perheiden yhdessäolo on koettava ilona ja voimavarana. Vanhemmuudessa on hyödynnettävä isyyden ja äitiyden voimavarat ja lasten ja nuorten hyvinvoinnista on huolehdittava. Hyvin toimivien peruspalvelujen avulla tuetaan lasten ja perheiden arkea ja ennaltaehkäistään vaikeuksia ja niiden kasautumista. Aikuisten on oltava kiinnostuneita lapsen näkemyksistä. (Kuntaliitto 2000, 10-12.) Nämä seikat kiteyttävät kuraattorityön perhekeskeisen näkökulman arvoja.

Terveyden edistämisen laatusuosituksen (2006, 24-27) mukaan paikalliset olosuhteet, palvelurakenne ja palvelujen tarve tulee huomioida kuntalaisten hyvinvointia edistävien toimien suunnittelussa. Lisäksi kuntalaisia ohjataan ottamaan vastuuta terveydestään ja elintavoistaan. Sosiaalipalveluja koskevissa suosituksissa erityisenä tehtävänä mainitaan kuntalaisten selviytymisen tukeminen arjessa. Hyvinvointia heikentävät ja sosiaalisia ongelmia aiheuttavat tekijät tunnistetaan, ennakoidaan ja niihin vaikutetaan. Ajatuksena on, että työmenetelmät tukevat ihmisten omien voimavarojen käyttöön saamista. Hyvinvointia tukevia ehkäisevän työn työmenetelmiä, kuten varhaista puuttumista ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä, kehitetään. Lisäksi sosiaalisia vaaratekijöitä ja syrjäytymistä lisääviä kehityssuuntia tehdään näkyväksi. Peruspalvelukeskus Aavan kuraattorityö näyttäytyy voimavarakeskeisenä työnä. Yhteisten menetelmien puute voimavarojen ja sosiaalisten riskitekijöiden kartoittamiseksi asetti kuitenkin kehittämishaasteen.

Kuntaliitto korostaa lapsen näkökulman huomioimista eri vaihtoehtoja punnittaessa ja suosittaa käytännön kehittämisprojektien tekemistä. Käytännön toiminnassa tärkeitä periaatteita ovat muun muassa osallisuuden, kumppanuuden, yhteistyön, läpinäkyvyyden, ongelmien ehkäisyn ja palvelujen laadun periaatteet. Kuntaliitto haluaa edistää täysipainoisen vanhemmuuden toteutumista ja kasvatuksen arvostamista yhteiskunnassa. Laadukkailla palveluilla edistetään lapsen kehitystä. Ennaltaehkäi-

syn sekä laajan yhteistyön ja -vastuun strategiaa noudattamalla toimintaan osallistuvat kaikki aikuiset. Nuorten tarvitsema tuki ja palvelut on saatettava toimimaan riittävän varhain, joustavasti ja saumattomasti. (Kuntaliitto 2000, 13-14.) Kuntaliiton periaatteiden halutaan toteutuvan myös koulukuraattorityössä ja ne ovatkin kehittämishankkeen taustalla.

2.3 Strategiatyö ja perhetapaamisten kehittämiseen ryhtyminen

Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveystyöryhmän strategiassa vuosille 2009-2015 asetettiin strategisia tavoitteita työlle. Strategiassa määriteltiin, että tuottavuus ja vaikuttavuus ovat valtakunnan ykkösluokkaa, toiminta on asiakasta arvostavaa, ennaltaehkäisevää, kuntouttavaa ja vastuuttavaa, työntekijät ovat luotettavia ja aloitteellisia kumppaneita ja rohkeasti uudistuvia, moniammatillisia osaajia. (Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveystyöryhmä 2013, 8.) Strategiatyö eteni Aavassa laajemmassa moniammatillisessa työryhmässä, jonne koulukuraattorien ja psykologien muodostaman ryhmän edustaja vei ammattikuntamme näkemyksiä. Strategiatyön aika oli myös henkilöstön kasvun ja vaihdosten aikaa: työ aloitettiin neljän kuraattorin kesken, mutta strategiatyön aikana työsuhteissa ehti olla kaikkiaan kahdeksan eri kuraattoria.

Strategiatyössä haluttiin korostaa asiakkaan vastuuta palveluprosesseissa. Vastuun kantamiseksi koettiin tärkeäksi huolehtia siitä, että vanhempien käytössä on riittävä määrä tietoa lapsen tilanteesta ja tarjolla olevista palveluista. Asiakasta arvostavaan, joustavaan ja läpinäkyvään toimintakulttuuriin sitoutuminen koettiin tärkeäksi. Tavoitteita tehtiin yhteydenpidosta, asiakkaille läpinäkyvän prosessikuvauksen tekemisestä ja menetelmien luomisesta seurantaan ja riittävään tiedonsaantiin. Asiakkaan osallisuuden tukeminen suunnitelmallisesti tuotetuissa palveluissa nähtiin yhtenä ydinkysymyksistä. Lisäksi päätettiin mahdollisuuksien mukaan sitoutua molempien vanhempien aktiiviseen mukaan ottamiseen lapsen kanssa työskentelyyn perheen kokonaistilanteen huomioimiseksi. Vaikuttavuuden ja tuottavuuden näkökulmista perhekeskeisyys, konsultoivat keskustelut kasvatukseen ja kehitykseen liittyen sekä keskinäinen työnjako ja yhteistyö myös perus- ja erityistason välillä koettiin avainasioiksi.

Koulukuraattori- ja psykologi-työhön päätettiin tehdä asiakasprosessikuvaukset, jotka toimitettiin Peruspalvelukeskus Aavan joka kunnassa. Strategiatyön tavoiteisuus ja prosessikuvaustyö valmistuivat koulukuraattori-työn osalta syksyllä 2010. Asiakasprosessin tiivistelmän liitin tämän raportin liitteeksi (liite 1). Prosessikuvauksessa asiakas määriteltiin oppilaaksi tai opiskelijaksi joko yksin tai yhdessä perheensä kanssa. Yhdenvertaista yhteydenpitoa erillään asuviin huoltajiin päätettiin pitää aina huoltajien ja lapsen toiveesta. Perhekeskeiseen työhön liittyen kirjattiin, että asiakkuuksissa asioidaan huoltajien kanssa, joita ovat vanhemmat tai vanhempi, jolla on lapsen huoltajuus sekä lapsen oheishuoltaja. Huostaan otettujen lasten kohdalla ollaan yhteydessä lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään, jolta pyydetään tietoa siitä, kenen kanssa mitään lapsen asioita toivotaan hoidettavan. Huoltajien lisäksi perheeseen katsotaan kuuluvaksi tapauskohtaisesti sijaisvanhemmat. Uusperheissä asuvien lasten sosiaaliset vanhemmat luetaan perheeseen silloin kun heillä on vastuuta lapsen kasvatuksesta, ja lapsen ja huoltajien kanssa on tästä sovittu.

2.4 Alkuväittämistä kehittämishankkeen tarkoitukseen ja tavoitteisiin

Kuulan (1999, 68-69) mukaan toimintatutkimuksen lähtökohdat määrittävät asenteen ja näkökulman, jolla tutkimusta lähdetään tekemään. Asenne ja näkökulma johtavat tutkimusta ja siitä syntyviä ja tehtäviä päätelmiä. Strategiatyössä vuosina 2009–2010 tehtyjä tavoitteita purkamalla muodostin alkuväittämät kehittämistyön lähtökohdiksi. Ne pelkistin alustavaksi olettamukseksi kehittämistyön tulokseksi. Alustavasta olettamuksesta johdin kehittämishankkeen päätavoitteen.

1) alkuväittämät kehittämistyön lähtökohdiksi:

- Jotta vanhemmat voivat kantaa vastuuta lapsestaan heillä on oltava käytössään riittävä määrä tietoa lapsen tilanteesta ja tarjolla olevista palveluista.
- Perheen kokonaistilanne tulee huomioida kun molemmat vanhemmat otetaan aktiivisesti mukaan lapsen asiassa työskentelyyn.

- Ratkaisuja lasten asioissa halutaan tehdä asiakasta arvostavassa, joustavassa ja läpinäkyvässä toimintakulttuurissa ja dialogisessa perheen toiveet huomioivassa ilmapiirissä.
- Koulukuraattorityössä perhekeskeisyys ja konsultoivat kasvatukseen ja kehitykseen liittyvät keskustelut perheiden kanssa luovat vaikuttavuutta ja tuottavuutta.
- Suunnitelmallisesti tuotetut palvelut tukevat asiakkaan osallisuutta.
- Riittävään tiedonsaantiin ja seurantaan tarvitaan menetelmiä.

2) *alustava olettamus kehittämistyön tulokselle:*

- Perheiden aktiivinen mukaan ottaminen edesauttaa vanhempien vastuunkantamista ja auttaa perheitä tekemään heille sopivia ratkaisuja lapsensa tukemiseksi.
- Suunnitelmalliset palvelut sisältävät perheenjäsenten osallisuutta tukevia menetelmiä lapsen tilanteen arviointiin.

Kehittämishankkeen tarkoituksena oli kehittää Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymän Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitoksen koulukuraattoreiden perhetapaamisia.

Kehittämishankkeen tavoitteena oli luoda koulukuraattorin perhetapaamisiin lapsilähtöinen ja perhekeskeinen kohtaamisen toimintamalli.

Tutkimuksellinen kehittäminen toteutettiin toimintatutkimuksen keinoin.

Tutkimus, eli yhteinen kehittämistyö, ja aineisto määrittivät hankkeen etenemistä ja tuloksia. Toimintatutkimukseen ja kehittämishankkeeseen ryhtyessä *ennakko-olettamuksenani* oli, että perheen kohtaamisen mallin avulla koulukuraattorien perhetapaamisissa tulisi puheeksi ja esille nuoren tarpeet ja toiveet isää ja äitiä kohtaan. Lisäksi yhteisen vanhemmuuden ja kahden eri vanhemman merkitystä nuoren elämän tukena voitaisiin nostaa esiin. Ajatuksena oli, perheet tunnistaisivat yhteisen vanhemmuuden voimavarana ja perheille voitaisiin antaa valmiuksia kehittää perhekohtaista tapaansa tukea nuorta hänen kasvussaan. Kehittämistyötä tehtiin erityisesti nuoruusikäisten, tässä tapauksessa yläkoululaisten, asiakkaiden perhetapaamisia silmällä pitäen. Kuraattorit olivat kertoneet tapaavansa yläkoululaisten asiakkaiden vanhempia suhteessa vähemmän kuin alakoululaisten asiakkaiden vanhempia.

Raportissa asiakkaisiin viitataan nuorina ja lapsina, nuortenkin ollessa lapsia suhteessa vanhempiinsa. Tulokset ovat kuitenkin hyödynnettävissä asiakkaiden iästä riippumatta. Tietoperusta muodostui aineistolähtöisen toimintatutkimuksen tuloksia tukevaksi kokonaisuudeksi.

Kehittämistehtävät kehittämishankkeessa olivat:

1. kuvata mitä kehittämisen aikana tapahtui
2. löytää oleelliset asiat ja sisällöt perheen kohtaamisen malliin
3. luoda perheen kohtaamisen malli

Muodostin kehittämishankkeelle kolme kehittämistehtävää, joista kaksi ensimmäistä käänsin tutkimuksellisessa vaiheessa toimintatutkimuksen tutkimuskysymysten muotoon.

Kehittämismenetelmiä oli useampia, joista tärkeimmät olivat dialoginen keskustelu, Opera-menetelmä, Kuvastin-menetelmä, muut ennakkotehtävät ja swot-analyysi. Avaan näitä luvussa 4.3.

Keskeisiä käsitteitä olivat lapsilähtöisyys, perhekeskeisyys, kohtaaminen, kehittäminen, orientaatio, voimavarakeskeisyys ja koulukuraattoriyö.

Kehittämishankkeen toimeksiantaja oli Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymän Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitoksen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tulosalue. Työelämästä tulevana ohjaajana toimi tulosalueen hyvinvointipäällikkö. Kehittämishankkeessa tuotettua mallia rakennettiin yhteistyössä Aavan alueen koulukuraattoreiden kanssa. Alkuperäisen asiakaslähtöisen hankkeen tutkimussuunnitelman perusteella saatu tutkimuslupa myönnettiin keväällä 2011 alueen hyvinvointijohtajalta. Tutkimuksen kohderyhmän ja aiheen muokkaututtua uusi tutkimuslupa saatiin hyvinvointijohtajalta ensin suullisesti ja myöhemmin kirjallisesti elokuussa 2013.

3 ARVOSTAVA PERHEIDEN KOHTAAMINEN JA TUKEMINEN

Tässä kehittämishankkeessa arvostava kohtaaminen pitää sisällään suunnitelmallisuuden näkökulman. Tapaamisiin valmistautumisen ja tavoitteellisen työn nähdään tässä kehittämishankkeessa edistävän työn laadukkuutta ja palvelujen läpinäkyvyyden olevan myös asiakkaan arvostamista. Arvostava, suunnitelmallinen kohtaaminen tukee perheen selviytymistä ja edistää sen jäsenten hyvinvointia. Suhdeperustaisessa koulukuraattorin työssä suunnitelmallisuus koskee myös asiantuntijana toimivan työntekijän valmistautumista intuitiiviseen ja herkkään kohtaamiseen. Omaa persoonaa käytetään työvälineenä ja oma osaaminen annetaan asiakkaan ja perheen käyttöön. Tämän tutkimuksellisen kehittämishankkeen tietoperusta arvostavasta kohtaamisesta perustuu aineistolähtöisen tutkimukseni tuloksiin, joiden mukaan kohtaamisen taustalla vaikuttaa useita orientaatioita. Näiden orientaatioiden mukaan perheiden kanssa tehdään työtä lapsilähtöisesti ja perhekeskeisesti. Koulukuraattorityö on kokonaisvaltaista sosiaalityötä vaikka asiakasryhmä tulee koulun viitekehystä. Työhön sovelletaan ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön ja hyvinvoinnin edistämisen näkökulmia. Arvostavassa vuorovaikutuksessa tehty kartoitus-työ, tavoitteiden asettelu ja muutoksessa auttaminen edistävät hyvinvointia ja lisäävät selviytymiskykyä. Työn keskiössä ovat lapsen tarpeet ja koko perheen voimavarat tarpeisiin vastaamiseksi.

3.1 Lapsen ja perheen kohtaamisen orientaatioista

Sosiaalialan korkeakoulutettujen järjestö Talentia ry on, sosiaalialan kansainvälisen määritelmän mukaisesti, linjannut eettisessä ohjeistuksessaan 2009 sosiaalityön tavoitteeksi ihmisen hyvinvoinnin lisäämisen. Sosiaalialan työn kohteena on ihmisen ja hänen ympäristönsä välinen vuorovaikutus. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2009, 7.) Suhdeperustaisessa työssä työn ja intervention kohde on suhde, perheenjäsenten välillä tai perheen sisällä yleisesti. Vuorovaikutustyötä tehdessä välineenä on oma toiminta, jota säätelemällä voi saada muutoksia aikaan myös perheessä. Tällöin reflektointi on työn keskeisimpiä työvälineitä. (Heino 2008, 48.) Työn keinoina ovat hyvinvointia tukevan sosiaalisen muutok-

sen, ihmissuhdeongelmien ratkaisujen ja itsenäisen elämänhallinnan edistäminen. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2009, 7.)

Tavoiteorientaatio tarkoittaa yleistä suuntautumista tehtävään. Suuntautuminen pitää sisällään uskomuksia työn tarkoituksesta sekä tehtävään tarvittavasta kompetenssista ja kyvyistä. Lisäksi suuntautuminen pitää sisällään uskomuksia tehtävään liittyvistä riskeistä, normeista, tarvittavasta panostuksesta sekä siitä miten työssä voidaan menestyä. (Pintrich 2000a, Niemivirran 2004, 8-9 mukaan.) Lasten kanssa tehtävä sosiaalityö on kokonaisvaltaista työtä ihmisten kanssa. Työ on kaikilla tasoillaan suhteissa rakentuvaa ja niihin paikantuvaa. Se perustuu inhimillisiin kohtaamisiin ja yhteyksien rakentamiseen niin asiakassuhteessa kuin verkostojen kanssa. (Heino 2008, 17.) Kohtaamisessa on kyse kahden ihmisen kohtaamisesta. Asiakas on elämässään yleensä muutosvaiheessa ja määrittelee itse kokemustensa merkityksen itselleen. Asiakas päättää mitä hän avunhakijana tilanteestaan kertoo. Samalla auttajan elämäntilanne, inhimilliset tunteet, tiedot ja taidot ovat kohtaamisen voimavaroja. (Pesonen 2006, 161.) Yksi tavoiteorientaatioista sosiaalialan työssä onkin kohtaamisorientaatio.

Auttaminen on lähellä olemista ja lähelle päästämistä. Se on välittämistä, rohkeaa avoimuutta kohtaamiselle, vastaanottamiselle ja vastaanotetuksi tulemiselle. Pysähtyminen, ajan antaminen ja herkkyys löytää ihmiselle sopivia tapoja käsitellä vaikeiden asioita tuottaa hyväksytyksi tulemisen tunnetta. Tämä taas vahvistaa sisäisen voiman syntymistä. Voimaantuminen on keskeistä toimintakykyisyyden ja arjessa jaksamisen kannalta. (Pesonen 2006, 163.) Ervastin ja Tulensalon (2006, 27-28, 33) mukaan aito kohtaaminen edellyttää työntekijältä kiinnostusta ja halua kuulla mitä asiakkaalla on sanottavanaan. Lapsen tilanteen kartoitustyössä kohtaamisen tarkoitus on ensisijaisesti varmistaa lapsen kuulluksi tuleminen. Toissijaiseksi tavoitteeksi jää tiedon kerääminen arviointia varten.

Tärkeintä kohtaamisessa on aito kiinnostus. Erilaiset kohtaamistilanteisiin suunnitellut menetelmät hyödyttävät työntekijöitä ja voivat olla lasten kannalta mielekkäitä, mutta välttämättä niitä ei tarvita. (Ervast & Tulensalo 2006, 58.) Pesonen (2006, 165) näkee auttajalta toivottavan erityisen herkkyysden olevan eettistä ja intuitiivista oivaltamista sisäisessä kohtaamisessa. Ennalta suunnitellun menetelmän

tai väliintulon sijaan auttajan on kehitettävä kykyään kuulla asiakkaan toiveet ja pelot arvioimatta tai esittämättä kritiikkiä. Kuullakseen toista ja ollakseen aidosti läsnä auttajan on tunnettava itsensä. Lindqvist (2006, 179-180) kirjoittaa automaattisen ymmärtämisen menetelmään turvautumisen estävän sen, että auttaja ei hallitse tilannetta. Kuitenkin nopea ja rutiininomainen ymmärtäminen on kohtaamattomuutta.

Niemivirta (2002) toteaa tavoitteen viittaavan sellaiseen kohteeseen, tapahtumaan, tilaan ja kokemukseen, jota ihmiset haluavat lähestyä. Tavoiteorientaatio edustaa henkilökohtaista taipumusta tai suuntautumista, jonka mukaan tavoitteita valitaan. Urdanin (1997) mukaan tavoiteorientaatio heijastelee lähtökohtia tai syitä, joista tehtävää lähestytään (Niemivirta 2004, 8-9). Pesäpuu ry:n LEK -kartoitustyöskentelyn pohjaksi on vakiintunut käsite lapsilähtöisyys. Sen eroavaisuuksia lapsikeskeisyyden käsitteeseen ei ole lastensuojelussa eritelty. Lapsilähtöisyyden käsitteellä on haluttu viestiä toimintojen lähtevän lapsesta sen sijaan, että keskiössä lapsi jäisi ympärillä olevien aikuisten puristuksiin tai tulisi ohi- tai ylipuhutuksi. (Möller 2005, 86.) Väliavaaran (2006) artikkelin mukaan kontekstittietoinen lapsikeskeisyyden määritelmä ymmärtää lapsen olevan osa perhettä ja kulttuuria. Työtä tehdään vanhempien ja muiden lapsen läheisten kanssa lasta kunnioittaen.

Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeen kehittämistyössä on haluttu luoda dialogia lapsikeskeisyyden ja perhekeskeisyyden välille ja lapsen osallisuuteen pyrkivä työorientaatio on nimetty perhelähtöiseksi lapsikeskeisyydeksi. Orientaatiossa lapsi nähdään ja asiakkaana paikannetaan perheeseensä kuuluvaksi yksilöksi ja nähdään suhteessa muihin perheen jäseniin. (Ervast & Tulensalo 2006, 30.) Uusimäen (2005, 181) selvityksen mukaan monimuotoinen perhe-käsite on haaste. Perhetyö kohdistuu niin yksittäisiin perheenjäseniin kuin perheeseen kokonaisuutena. Olennaista on koko perhesysteemin havaitseminen työssä. Pesonen (2006, 159) on todennut, että vaikeuksien tai ongelmien kohtaamisen sijaan perhekeskeisen työn lähtökohtana on kohdata perhe. Kohtaamisessa tarkastellaan arjen selviytymistä yhdessä perheen kanssa kuulemalla elämäntarinoita. Tärkeää on hyväksytyksi tulemisen kokemus ja muutosvaiheen merkityksen ymmärtäminen. Perheorientaatiota

voidaankin tarkastella niin lapsilähtöisenä kuin perhekeskeisenä orientaationa perheen kanssa työskentelyssä.

Lastensuojelun kehittämisohjelmalle tehdyn selvityksen mukaan perhetyötä tehdään palveluntarjoajan kontekstista lapsilähtöisesti, perhettä tukien ja perhekokonaisuuden toimivuutta vahvistaen. (Heino 2008, 48.) Lapsikeskeinen työskentely on kokonaisvaltaista. Koska lapsi elää osana perhettään ja on suhteessa vanhempiinsa, Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeessa on aktiivisesti kehitetty lapsikeskeistä vanhempien kanssa työskentelyä. Vanhemmat pyritään tietoisesti ottamaan mukaan työskentelyyn lapsen hyväksi. (Ervast & Tulensalo 2006, 72-73.) Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeessa lapsikeskeisyyden idea on ymmärretty useamman näkemysten summana. Lapsikeskeisyyttä on se, että lapsen ja vanhemman omat kokemukset lapsesta tulevat kuulluiksi ja vanhemmat näkevät ja tulevat tietoisiksi lapsensa tarpeista. Lisäksi määritelmään kuuluu se, että vanhemmat vastaavat tarpeisiin parantaen lapsen hyvinvointia arjessa. Näin myös lapsen ja vanhemman välisissä suhteissa voidaan saada tarvittaessa muutosta aikaan. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 3.)

Välittämiseen rakentuu luottamus, joka antaa turvallisen pohjan yhteisöllisyydelle. Yhteisöllisyys käsitetään haluksi kuulua yhteen, tehdä yhdessä ja ottaa kaikki mukaan. (Remsu & Törrönen 2007, 121.) Lapsen ja perheen asiantuntijuuden hyväksyminen johtaa jaettuun asiantuntijuuteen. Työntekijän asiantuntijuus perustuu riittävään professionaaliseen tietoon sekä osaamiseen tiedon soveltamisessa perhekohteisesti. Yhteistä ymmärrystä haetaan luomalla kokonaisuutta eri näkökulmista: eettisesti, hienotunteisesti edeten ja kunnioittavasti. Ymmärrystä haetaan sille mikä asia voi muuttua ja miten siihen pyritään. Avainkysymyksiä ovat: miksi, mihin, miten ja missä aikataulussa puututaan ja kuka tai ketkä puuttuvat. (Heino 2008, 49.) Työssä suunnataan johonkin tulokseen ja lapsi ja perhe ovat muutoksessa. Tällöin orientaatio on muutoksessa, johon perheen kanssa pyritään.

Luottamus on asiakassuhteen perusta. Se rakentuu yhteisestä avoimuudesta ja vaikeiden asioiden puheeksi ottamisesta. Luottamukselliseen suhteeseen liittyy eteneminen lapsen edun mukaan ja lapsen ja perheen ehdoilla. Tällä tarkoitetaan herkkyyttä tunnustella perheen etenemisvauhtia, olemassa olevia mahdollisuuksia ja ky-

kyä ottaa askelia seuraavaan kehitysvaiheeseen, lasta turvaten. Luottamuksellisuutta on myös yhteinen suuntaaminen sovitus ja avoimesti kohti sovittuja tavoitteita samalla tehtyä arvioiden. (Heino 2008, 50.) Varhaisen vastuunoton toiminnassa tehtyjen haastattelujen perusteella vanhemmat toivovat tulevaisuutta kohdatuiksi yksilöinä ja toivovat kokevansa myös yhteisyyttä ja yhteisöllisyyttä toisiin ihmisiin (Remsu & Törrönen 2007, 121).

Jorosen (2006, 55) mukaan työntekijän tulee omien toimintakäytäntöjensä avulla edistää vuorovaikutuksellisten menetelmien rakentumista ja vahvistaa näin toimivien vuorovaikutussuhteiden muodostumista myös perheenjäsenten välille. Vuorovaikutuksellisilla menetelmillä ja itseilmaisun ja kuulemisen harjoittelulla voidaan vahvistaa ymmärrystä ja hyväksytyksi tulemisen kokemusta. Yhteisten päätösten onnistumisen ehto on yhteisen kielen muodostuminen ja sen kautta kuulluksi tuleminen, ymmärtäminen ja kuunteleminen yhteisessä suhteessa. Yhteinen kieli ja ymmärrys syntyvät kun jotkut asiat keskustelussa koetaan riittävän samalla lailla. Työntekijän tehtävänä on aloittaa kielen muodostaminen sovittamalla sanojaan asiakkaan ja perheen puhetapaan ja sisältöön. (Seikkula & Arnkil 2009, 110.)

Walshin (2006, 106, 108) mukaan viestinnässä on sekä sisältönäkökulma (faktat, mielipiteet, tunteet) että viestijöiden väliseen suhteeseen liittyvä näkökulma, jonka mukaan viesteillä määritellään, vahvistetaan ja haastetaan suhdetta. Laajan tunnekirjon ilmaiseminen ja molemminpuolinen empatian ja eroavaisuuksien sietäminen kuuluvat avoimeen tunteiden jakamisen kommunikaatioprosessiin. Lisäksi prosessissa merkittävää on vastuullisuus omista tunteista ja käytöksestä, syytteleminen välttäminen sekä miellyttävä kanssakäyminen mahdollisesti huumorinkin keinoin.

Tavoiteorientaatiot voidaan määritellä henkilön suosimiksi tai tavoittelemiksi lopputuloksiksi tai tendensseiksi suosia tiettyjä tavoitteita, lopputuloksia ja seurauksia (Niemivirta 2002). Kun perhe on kriisissä, interventioilla pyritään Walshin (2006, 107) mukaan lisäämään perheenjäsenten kykyä selvittää kriisitilannetta, ilmaista omia tarpeitaan ja vastata toistensa tarpeisiin ja huoliin sekä neuvotella muutoksesta. Väliavaara (2006) näkee lapsen verkostojen kanssa työskentelyn olevan osa lapsen kanssa työskentelyä ja läheiset ihmiset lapsen voimavarana. Lapsen kokemus tehdään näkyväksi ja pulmia ratkotaan yhteistyössä. Walshin (2006, 108) ajatus yh-

teistyössä tehtävästä ongelmanratkaisusta sisältää aluksi ongelmien ja vaihtoehtojen määrittämisen. Keinoina Walsh mainitsee luovan ajattelukyvyyn, ajatusten heittämissä ja kekseliäisyyden.

Olsonin ja Gorellin (2003) mukaan nuoret voivat kokea vanhempien keskusteluyrietykset tunkeiluna ja utelemisena (Walsh 2006, 107). Ensi- ja turvakotien liiton raportin mukaan lapset ja nuoret toivovat saavansa apua ja rohkaisua omien ajatustensa ilmaisemiseen ja ohjausta siinä mitä heidän asioissaan oli tapahtumassa ja mitä vaihtoehtoja oli tarjolla. Lapset ja nuoret kokevat oman hyvän suhteensa työntekijään olevan tärkeä puhumisen mahdollistava seikka. Tärkeää on myös voida luottaa siihen, että työntekijä voi tuoda esiin nuoren mielipiteen varsinkin jos asia on vaikea. (Oranen 2008, 42.) Lupa läsnäoloon ja kysymyksiin on lunastettava lapsilta jatkuvasti uudelleen. Työntekijällä on käsitteellinen ”portinvartijan” vastuu siitä tiedosta ja määrittelystä, joka viedään tapaamisten ulkopuolelle. Lasten rakenteellista haavoittuvuutta ei saa vahvistaa omalla toiminnallaan. Lasten suojeleminen on erityisen tärkeä, sillä lapsilla ei ole juurikaan valtaa siihen kuvaan, mitä heistä luodaan (Strandell 2005). Lapsen etua ajatellaan siis kaikessa hänen asiassaan tehtävässä yhteistyössä, tehtiin sitä sitten perheen sisällä tai sen ulkopuolella. Työn yksi orientaatioista voikin olla yhteistyön orientaatio.

Walshin (2006, 108) mukaan yhteisessä, jaetussa päätöksenteossa neuvottelu ja reiluus ovat avainasioita. Ongelmanratkaisu pitää sisällään tavoitesuuntautuneisuuden ja selkeät askeleet tavoitteisiin pääsemiseksi. Prosessissa on tärkeää hallita konflikteja ja korjata väärinymmärryksiä. Virheistä on tarkoitus oppia ja uuden rakentaminen puolestaan tapahtuu menestyksen pohjalle. Prosessin tulevaisuussuuntautuneisuus tarkoittaa haasteisiin valmistautumista ja ongelmien ehkäisemistä sekä B-vaihtoehdon luomista kaiken varalle.

3.2 Perheiden tukeminen selviytymistä vahvistaen

Terveyden perusta luodaan lapsuudessa ja vanhemmat ovat keskeisiä lapsiin vaikuttavia aikuisia. Myönteisten sosiaalisten suhteiden ja turvallisen, virikkeellisen ympäristön katsotaan edistävän lapsen terveyttä. Yhä useammin psykososiaaliset

oireilut ja oppimisvaikeudet johtuvat vanhempien ongelmista. Seuraavan sukupolven terveyteen ja vanhemmuuden voimavaroihin voidaan vaikuttaa nykyistä sukupolvea tukemalla. Vanhempien tuleekin saada riittävästi tukea lapsen hoitamisessa ja kasvattamisessa. Ihmissuhteiden läheisyys, yhteenkuuluvuus, pysyvyys, ennustettavuus, vastuullisuus ja turvallisuus turvaavat lapsen suotuisaa kehitystä. Lapsella tulee olla käsitys itsestään arvokkaana olentona, jonka terveyttä kannattaa vaalia. (Kolimaa & Pelkonen 2006, 64-65.)

Perheiden ja yksilöiden vaikeudet liittyvät yleensä ihmisen perustarpeisiin ja ihmisoikeuksiin: materiaaliin, sosiaalisiin ja psykologisiin tarpeisiin sekä tuotteliaisuuteen, turvallisuuteen ja itsensä toteuttamiseen liittyviin tarpeisiin (Lundy 2004, 116-117). Asumiseen ja ympäristöön liittyvät tarpeet voidaan ymmärtää perustana muiden tarpeiden ja hyvinvoinnin toteutumiseksi. Turvallisuuden kokeminen omassa ja perhe-elämässä ja mahdollisuuksien näkeminen elämässä ovat toisiinsa sidoksissa olevia tarpeita. Hyvinvoinnin edellytyksenä ihmisellä on tarve terveyteen. Siihen liittyy monipuolisten, organisoitujen ja saatavilla olevien palvelujen ja terveyttä tukevan ympäristön kenttä, sekä saatavilla olevan tiedon ja henkilökohtaisen terveyden kokemisen tarpeet. Yhteiskunnassa ja yhteisössä osallisena olemisen tarpeen täyttyminen näkyy johonkin kuulumisena tai ulkopuolisuutena. Tähän vaikuttaa ihmisen oman aktiivisuuden lisäksi ympäröivän yhteiskunnan vaikutus yksilön integroitumiseen. Tasa-arvon tarve liittyy samoihin mahdollisuuksiin kaikessa elämässä, kaikilla tavoilla ja tasoilla, kaikilla ihmisillä. (Kapella, de Liedekerke & de Bergcyck 2011, 246-248.)

Walshin (2012, 51) mukaan perheet kohtaavat haasteita muuttuvassa, stressaavassa ja epävarmassa nykymaailmassa. Lämpimien vuorovaikutussuhteiden rakentamisen ja ylläpitämisen, lasten kasvattamisen sekä hoivan tarjoamisen teemat ja niissä onnistuminen hämmentävät ja huolestuttavat monia vanhempia. Aito välittäminen on kuitenkin vaikuttavaa vaikka vanhemmuustaidot olisivatkin vaatimattomammat (Walsh 2006, 56). Alkoholin liikakäytöstä aiheutuvaa kuolleisuutta, työkyvyttömyyttä, toimintakyvyn alentumista sekä muita inhimillisiä ja yhteiskunnallisia haittoja halutaan tehokkaasti ehkäistä varhaisen puuttumisen keinoin. Lisäksi huolta kannetaan lasten huostaanottojen määrästä. (Hallitusohjelma 2011, 61-62.) Joro-

nen (2006, 55) kirjoittaa nuoruuden aikaisen tuen ehkäisevän riskikäyttäytymistä ja nuorten toivovat irtaantumispyrkimyksistään huolimatta läheisiä suhteita perheeseensä.

Perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi Euroopassa tehtiin vuosina 2009-2011 työtä EU-rahoitteisessa Familyplatform -hankkeessa 12:n eurooppalaisen asiantuntijaorganisaation, yliopiston ja perhejärjestön voimin. Hankkeessa oltiin kiinnostuneita perheiden elämästä, hyvinvoinnista ja perhepolitiikasta, olemassa olevan tutkimuksen kriittisestä arvioimisesta ja perheiden ja niiden hyvinvoinnin tulevaisuuskuvien rakentamisesta. Suomesta mukana oli Jyväskylän yliopiston perhetutkimuskeskus. (Jyväskylän yliopisto 2014.) Kapellan ym. (2011, 284-285) mukaan perheiden elämään nyt ja tulevaisuudessa vaikuttavina kriittisinä teemoina Familyplatform-hankkeessa näkyvät sukupolvet ja yhteisön läpäisevä solidaarisuus. Riittävän ajan varaaaminen perhe-elämälle toistuu hankkeen kertomuksissa samoin kuin lasten hoidon ja huolenpidon järjestäminen. Hankkeessa käytyihin keskusteluihin liittyy se, ettei lasten ja nuorten perspektiivejä eikä lasten ja aikuisten parhaan tasapainoa oteta aina huomioon. Perheen sisäiset sidokset ja suhteet näyttävät ehdoittoman tärkeänä kenttänä yksilön hyvinvoinnille. Perheympäristön moninaisuudesta ja sen elämänjännällä tapahtuvista muutoksista huolimatta perheenjäsenet arvostavat toisiaan turva-verkkona, joka vähentää epävarmuutta ja antaa kehyksen molemminpuoliselle tukemiselle.

Jallinojan (2006, 272-273) tutkimusaineistossa nostettiin esiin perheen merkityksen vahvistamista vastauksena pahoinvointiin. Pahoinvoinnin ajateltiin syntyneen laman, hyvinvointivaltion heikkenemisen, markkinatalouden, yltiöindividualismin, työelämän muutosten ja vanhempien välinpitämättömyyden tuotteena. Toisaalta Forsbergin ja Ritala-Koskisen (2011, 55) mukaan nopeasti lisääntynyt palvelujen tarve voi myös kertoa perheiden kokevan useammin vaikeita tilanteita ja tarvitsevan niihin apua sen sijaan, että asiakasmäärän kasvu kertoisi lasten pahoinvoinnista. Jallinojan (2006, 155-156) tutkimuksesta kävi ilmi kansalaisten ajatelleen lasten tarvitsevan aikuisilta aikaa. Aika kiteytyi aidon läsnäolon, kiireettömän läsnäolon, aidon ajan, laatuajan ja kiireettömän yhdessäolon käsitteisiin ja niiden kautta yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistumiseen. Lisäksi yhteisöllisyyden nouseminen,

perheen ympärille ryhmittäminen ja koko kylän yhteisöllinen osallistuminen lasten kasvatukseen nousivat esiin.

Rakkaus, kunnioitus ja toleranssi vaikuttavat emotionaaliseen ja fyysiseen terveyteen ja voivat ehkäistä perheen kriisejä. Toisaalta nämä tarpeet täyttämättä jättävä perhe voi olla jäsenelleen tuhoisa. Ihmisellä on tarve tasapainoon elämänsä sisäiloissa sekä kyvyissä hallita ambivalentteja tilanteita. Tasapainon kokemuksen saavuttaakseen ja sitä vahvistaakseen ihminen tarvitsee kykyä neuvotella tuntemuksistaan itsensä ja valintojensa kanssa elämän sattumien varrella. Ajan tarpeen täytyminen vaatii koordinointi- ja neuvottelukykyä. Henkilökohtaiset, yksilölliset tarpeet täyttyvät kun ihminen kokee tasapainoa työssä, parisuhteessa, perheessä ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Tarpeeseen liittyy valinnan vapaus niin henkilökohtaisella kuin perhetasolla ja tarpeen täyttymiseen vaikuttavat niin yksilölliset resurssit kuin perheenjäsenten ja yhteiskunnan tuki. Perheitä tulisi voimauttaa viettämään aikaa yhdessä perhesuhteiden ylläpitämiseksi ja tehtävien hallitsemiseksi. Perheillä on tarve tukeen niin perheen sisältä kuin sen ulkopuolelta. (Kapella ym. 2011, 246-247.)

Blomberg tutkijatiimeineen tutki vuonna 2010 paikallisia lasten hyvinvointiin liittyviä sosiaalityön palveluja Kööpenhaminassa, Helsingissä, Osllossa ja Tukholmassa. Näissä palvelujen ja työn näkökulma paikallistui lasten suojelemisen sijaan perheille annettavien palvelujen orientaatioon. (Kuronen, Jokinen & Kröger 2010, 42.)

Blombergin mukaan pohjoismainen hyvinvointijärjestelmä näyttäytyi varhaisen puuttumisen, ennaltaehkäisyn ja perheorientaation kautta. Maininnat lasten laiminlyönnistä ja pahoinpitelystä eivät vallinneet tutkimuksen aineistossa, jossa kuitenkin näkyi samoihin perheisiin tehdyt useat interventiot. Puuttumiskynnyksen ei voinut ajatella olevan liian matala, koska interventioita oli tehtävä useita. Sen sijaan aineistosta heräsi kysymys siitä, ehkäiseekö pohjoismaisen mallin lähestymistapa ongelmia eskaloitumasta kuitenkin niitä ratkaisematta. Blomberg viittasi Khoon (2004) ja Barthin (1994) tutkimuksiin, joissa pohjoismaisen sosiaalityön pohdittiin keskityvän lapsen tilanteen ja riskikartoituksen sijaan perheen säilyttämiseen. Riskinä tutkimuksissa nähtiin, että perheen säilyttämiseen keskityttäessä mahdollistuisi jopa

lapsen pahoinpitelyn huomaamatta jääminen. (Blomberg, Corander, Kroll, Meeuwisse, Scaramuzzino & Swärd 2011, 43.)

Kuntaliiton Eläköön lapset –ohjelman mukaan turvallinen lapsuus varmistetaan tukemalla vanhemmuutta ja jakamalla kasvatustyötä myös lasten kanssa työskenteleville. Lapsen sosiaaliset valmiudet kasvavat osallistumisen ja kuulluksi tulemisen kautta. Lapsuuden voimavaroista eri kehitysvaiheissa ja perheen elämäntilanteissa onkin huolehdittava. (Kuntaliitto 2000, 12.) Seikkula ja Arnkil (2009, 111) ovat kirjoittaneet vastavuoroisesta kehityksestä perheen tulevaisuuden näköalojen muodostamisen tukemisessa. Kriisissä oleva perhe saattaa kadottaa tulevaisuusnäkömäänsä ja kosketuksensa voimavaroihinsa. Yhteisessä kiinnittymisessä työntekijöiden kanssa muodostuu perhettä tukeva yhteisö, johon työntekijät tuovat järjestäytyneisyyttä, joustavuutta ja monipuolisuutta. Perhettä kuunnellaan, vaihtoehtoja pohditaan joustavasti ja epävarmuutta siedetään yhteisessä työssä kunnes järjestäytyneisyys alkaa määrittää toimintaa tilanteessa. Osana muodostettua yhteisöä perhe alkaa ohjata toimintaansa ja luomaan tulevaisuuskuvia. Perheenjäsenet voivat viedä saamaansa hallinnan kokemusta keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiinsa kotona ja sen ulkopuolella.

Walshin (1996) mukaan tutkijat ovat useimmiten tarkastelleet lasta suojaavien tekijöiden rakentuvan ensisijaisesti lapsen omista ominaisuuksista ja toissijaisesti lapsen perheen ulkopuolisista aikuissuhteista käsin, harvat ovat ymmärtäneet haavoittuneidenkin perheiden voivan toimia suojatekijöiden lähteenä. Stakesin Toimiva lapsi & perhe -hankkeen tuottamalla Lapset Puheeksi -työmenetelmällä kartoitetaan ja tuetaan lapsen elämää kannattelevia ja suojaavia tekijöitä: kotielämän sujumista ja oman perheen ihmissuhteita. Tukemisessa auttavat keskinäisen ymmärryksen saavuttaminen ja avoin kommunikaatio sekä ongelmanratkaisun taidot. Elämässä suojaaa myös sosiaalinen elämä perhesuhteiden ulkopuolella. Lapsella ja nuorella se koostuu koulunkäynnin ja harrastusten avulla saatavista sosiaalisista suhteista ja ympäristön ja ystävyysuhteiden tuomista mahdollisuuksista. (Lapset Puheeksi 2011.)

Perheen sisäinen viestintä on yksi avaintekijöistä perheen toimintakyvyn, perheenjäsenten hyvinvoinnin ja ratkaisujen etsimisen kannalta. Toimiva lapsi & perhe -hank-

keen tutkimuksessa on verrattu Beardsleen ennaltaehkäisevää perheinterventiota ja Lapset Puheeksi -työmallia. Molemmat työmallit ovat tutkimuksen mukaan merkittävästi vähentäneet lasten kokemaa ahdistusta, joka on yhdistetty nykyhetkeen ja tulevaisuuteen liittyvään uhan ja turvattomuuden kokemukseen. Mallien tavoitteena on tuoda perheenjäseniä yhteen rakentamaan toimintastrategioita ja hallintakeinoja vaikeassa perhetilanteessa (Solantaus, Paavonen, Toikka & Punamäki 2010). Perheen selviytymiskeinoja vahvistetaan perheen sisäistä vuorovaikutusta ja ihmissuhteita tukemalla. Työtä tehdään avoimen keskustelun ja ongelmanratkaisun, keskinäisen ymmärryksen ja kunkin perheenjäsenen reaktioiden ja perheen hallintakeinojen tunnistamisen avulla. Interventioissa tuetaan arjen sujuvuutta ja turvallisuutta myös oirekäyttäytymistä selvittämällä ja sitä hoitamalla. (Walsh 2006, 108 vrt. Johansson 2011.) Walshin (2006, 108) mukaan vuorovaikutukseen tarvitaan selviä ja johdonmukaista puhetta ja tekoja. Monitulkintaisen viestin selkeyttäminen ja odotusten selventäminen sekä totuudenpuhuminen ja totuuteen pyrkiminen edistävät prosessin onnistumista.

Aaltosen (2002, 142) mukaan perheterapeuttisesti lähestyttäessä suunnataan niiden inhimillisen vuorovaikutusverkon kuvioden muutoksiin, jotka estävät ihmisen psykologista kehittymistä auttavia ratkaisuja tai ylläpitävät perheenjäsenten ongelmia. Perheen voimavarojen löytäminen myönteisessä vuorovaikutuksessa on merkityksellistä. Lasten suhteet vertaisiin ja omaan perheeseen ovat keskeinen tekijä terveessä kehityksessä ja yksi suojatekijä vaikeissa tilanteissa. Pro-sosiaalinen käytös tuottaa keinoja ratkaista sisäisiä ongelmia rakentavalla tavalla ja vahvistaa vuorovaikutussuhteita. Siksi sitä täytyy tukea. Lapset Puheeksi -työmallin ja Beardsleen ennaltaehkäisevien interventioiden avulla pro-sosiaalista käytöstä on tutkimuksen mukaan voitu vahvistaa. (Solantaus ym. 2010.) Lapset Puheeksi -työmenetelmä on sekä periaatteiltaan että toteutukseltaan lasten kehityksen ja vanhemmuuden tukemista. Rönkän, Viheräkosken, Litsilän & Poikkeusin (2002, 55, 66) mukaan nuori kaipaa vanhemmiltaan tunteiden vastaanottamista ja tasapainottamista virikkeiden sijaan. Vanhemmille voi kuitenkin olla hämmentävää pohtia rooliodotuksia vanhemmuustiedon tulvassa.

Perheen selviytymiskykyä tarkastellaan ja vahvistetaan ymmärryksen ja hyväksymisen kautta ja vastoinkäymisissä on hyvä nähdä jokin tarkoitus. Haavoittuvuuden ja ahdingon tunteet ovat inhimillisiä ja tämän ymmärtäminen tukee myös selviytymistä. Vaikeassakin tilanteessa selviytymistä tukee se, että tilanteen hallintaan liittyvät vastuun ja syyllisyyden tunteet koetaan mahdollisina käsitellä. Kriisi nähdään jaetuna haasteena, joka täytyy ymmärtää, hallita ja kokea merkitykselliseksi. Kokeuksia halutaan normalisoida ja asettaa oikeaan ympäristöönsä. Resilienssiä tarkastellaan suhteisiin paikantuvana. Perheissä se tarkoittaa perheen syklisen elämänjanan orientaation sisäistämistä: välillä on vaikeampia aikoja. Positiivinen asenne pitää sisällään selviämiseen liittyvän uskon ja luottamuksen sekä menestyksen pohjalta rakentamisen. Ihmisiä on tärkeää rohkaista tarttumaan mahdollisuuksiin, tekemään mahdollinen ja ymmärtämään hyväksyä mahdollon. Tarkoituksen etsiminen, henkisyys, usko ja isommat ydinarvot luovat selviytymisen tunnetta. Tulevaisuus-suuntautuneisuus antaa vaikeassakin tilanteessa mahdollisuuden muuttua, oppia ja kasvaa. Inspiraation, visualisoinnin, innovatiivisten ratkaisujen ja luovan ilmaisun keinoja ja kykyjä tuetaan haluttaessa vahvistaa selviytymiskykyä. (Walsh 2006, 55.)

Suojelun vahvaksi kumppaniksi on noussut osallistumisen ja vaikuttamisen periaate. Koska suojele perinteisessä merkityksessään toteutuessaan merkitsee osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kaventumista, ollaan haastavassa tilanteessa. Uudemmassa yhteiskuntatieteellisessä lapsitutkimuksessa näkyy kiinnostus lapsen toimijuudesta erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä (Strandell 2005). Lapsen ympärille on rakennettava hänen elämän hallintaansa tukevia verkostoja, jotka lapsen on helppo tunnistaa. Aikuisilla on oltava aikaa ja kiinnostusta lapsen näkemyksille ja kykyä huomioida lapsen tarpeet ja toiveet päätöksenteossa. (Kuntaliitto 2000, 12.) Sosiaalialan ammattilaisen tulee osata välittää asiantuntemustaan toisten hyödyksi ja lisätä kumppaniensa osaamista. Kun lapsia ja nuoria kuullaan, heidän tarpeensa otetaan huomioon ja työtä tehdään vanhemmuutta tukien ja palvelukentän sisäistä koordinaatiota parantaen, lisääntyvät myös lasten ja nuorten mahdollisuudet vaikuttaa. (Ks. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma 2012.)

3.3 Suunnitelmallisuus perheen kanssa tehtävässä työssä

Puhuttaessa peruspalveluissa tapahtuvasta perhetyöstä on tarpeen käyttää sen yhteydessä etuliitettä kuvaamaan sitä toimintaympäristöä, jossa palvelua annetaan. Perheiden kanssa tehtävää työtä määritellään sitä tekevän työntekijän perustehtävän kautta. Vanhemmuutta tukemalla edistetään lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia. Perhekeskustyyppinen avoin palvelukonsepti esimerkiksi pitää sisällään erilaisia matalan kynnyksen tukipalveluja. Helposti saatavilla olevaa tukea ja apua tarjotaan tavanomaisen elämän taitekohdissa, haastavissa elämäntilanteissa ja kriiseissä riittävän varhain. Näin pyritään ehkäisemään suurempien ongelmien muodostumista. (Heino 2008, 38-39.)

Perhetyö ja sosiaalityön asiakastyö pitää sisällään tutkimusta ja arviointia, tukea ja ohjausta sekä hoitoa ja kuntoutusta (Heino 2008, 46). Lundy (2004, 118-120) esittelee asiakkaan tilanteen arvioinnin mallin tyypillisesti pitävän sisällään huolien esitlemisen ja niihin liittyvien vahvuuksien ja resurssien kartoituksen. Perheen tukiverkosto kartoitetaan ja mahdolliset kulttuuriset tai muut erityispiirteet selvitetään. Lisäksi selvitetään työhön, opiskeluun ja asuinolosuhteisiin liittyvät asiat. Ennen yhteenvedon tekemistä kartoitetaan vielä psyykkinen ja fyysinen yleisterveys ja olemassa olevat tai olleet tukipalvelut.

Eläköön lapset -ohjelman mukaan lapsella on oikeus vanhempiinsa, heidän aikaansa ja vanhemmuuteen, joka hyödyntää sekä isän että äidin voimavarat (Kuntaliitto 2000, 12). LEK-mallin arviointiprosessissa arvioidaan yhdessä vanhempien kanssa, millainen lapsen tilanne on ja mitä vahvuuksia ja muutostarpeita lapsen elämässä on. Teemoja läpikäymällä saadaan esiin tietoa vanhempien valmiuksien toteutumisesta. Lisäksi valmiuksien toteutumista arvioidaan valmiuksien tasojen mukaan: missä määrin vanhemmat käyttävät valmiuksiaan. Työssä arvioidaan, mitä lapsi tarvitsee ja miksi sekä miten lapsen tarve täyttyy. Arvioinnin pohjana oleviin vanhemman valmiuksiin kuuluu suojella ja hoivata lasta, tukea lapsen yksilöllistä kehitystä, turvata lapselle läheiset ja tärkeät ihmissuhteet ja tehdä yhteistyötä lapsen asioissa. (Möller 2004, 36-37). Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeessa ensisijaisena on nähty lapsen tarpeiden selvittäminen. Tilanearvion jälkeistä muutostyötä tehdessä ta-

voitteena on tukea vanhempia lapsen tarpeisiin vastaamisessa. (Ervast & Tulensalo 2006, 41-42.)

Perheen kanssa tehtävä työ on tavoitteellista ja suunnitelmallista, intensiivistä, ammatillista, psykososiaalista, toiminnallista ja monimuotoista työtä. Työ kohdistuu perhekokonaisuuteen sekä sen jäseniin yksilöinä. Työtä edeltää ammatillinen arvio tilanteesta ja sitä arvioidaan säännöllisesti ja sovitusti. (Heino 2008, 48.) Yksin tehtävä perhetyö on perustelluinta silloin kun tehdään ennaltaehkäisevää työtä ja problematiikka tai lapsen tilanne ei ole hälyttävä. Työssä tehtävä arviointi liittyy osaltaan perheen vuorovaikutussuhteiden ja vanhemmuuden osa-alueiden havainnointiin lapsen tukemisen näkökulmasta. Suuria perheitä kohdatessa työparin merkitys korostuu ja erityisosaamista tarvittaessa luonnollinen työpari voi tulla myös oman työn ulkopuolelta asiaan erikoistuneesta yhteistyökumppanista. (Heino 2008, 52-53.)

Strandellin (2005) mukaan ongelmana ei yleensä ole se, että lapsista olisi liian vähän tietoa vaan se, että on liian valmiita vastauksia. Ervastin ja Tulensalon (2006, 54) kirjoittavat, että lasten omien tapaamisten tavoitteena on kohdata ja kuulla lapsi ja tutustua häneen. Lapsen kokemusten ja toiveiden kuuleminen ja toisaalta myös asiakkuudesta, auttamisen keinoista ja lapsen keinoista tiedon antaminen lapselle ovat lapsikeskeisyyden elementtejä. Ervastin ja Tulensalon (2006, 74) mukaan lapsikeskeisyys toteutuu vanhempien tapaamisissa kun kuullaan vanhempien näkemyksiä lapsesta ja hänen arjestaan sekä lapsen toiveista, tarpeista, vahvuuksista ja vaikeuksista. Samalla vanhempien kokemukset ja näkemykset vanhempana olemisesta nousevat keskusteluun. Näin voidaan selvittää, millainen näkemys vanhemmilla on mahdollisuuksistaan vastata lapsensa tarpeisiin. Osaamista tarvitaan lapsen kuulemisessa, osallisuuden vahvistamisessa, perheen dynamiikan tunnistamisessa, perheen sisäisen vuorovaikutuskysymysten tuntemuksessa ja kyvyssä puuttua prosesseihin (Heino 2008, 61).

Vasta lapsen tarpeiden selvittämisen jälkeen voidaan arvioida vanhemmuutta suhteessa asiakkaana olevaan lapseen ja lapsen yksilöllisiin tarpeisiin, mikä on yksi lapsikeskeisyyden ydinasioista (Ervast & Tulensalo 2006, 27-28, 33). Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeessa tilanearvion yhteenvetotapaamisen tavoitteena on kes-

kustella lapsen ja vanhempien kanssa yhteenvetoon arvioin aikana nostetuista asioista. Huomiota kiinnitetään lapsen ja vanhempien voimavarojen näkyväksi tekemiseen ja lapsen kokemusten, tarpeiden ja toiveiden esiintuomiseen. Yhdessä pohditaan havaittuja huolia ja vastuutetaan vanhempia lapsen asioiden hoitamiseen. Yhteistä arviota tehdään myös siitä, jatkuuko vai loppuuko asiakkuus. (Ervast & Tulensalo 2006, 81.) Perheen kanssa tehtävässä työssä kytketään mukaan tarvittavia tahoja palvelukokonaisuuden rakentamiseksi. Työn päättyessä perheen tarvitsemasta mahdollisesta jatkotuesta on sovittu (Heino 2008, 48).

Lapsen sensitiivinen kehityksen tukeminen ja traumaattisten kokemusten työstäminen vaativat omaa osaamistaan. Eettinen osaaminen on yksityisen kunnioittamista ja puheen ja toiminnan yhdistämistä. Muutososaaminen liittyy kuntoutumisen tukemiseen sekä perhesysteemissä ja -suhteissa muutoksen aikaansaamisen taitoihin. Siirtymäosaamiseen on luokiteltu selvityksessä yksilöille annettava tuki, asiakkaan kuntoutusprosessin vaiheissa toimiminen ja saattaen vaihtaminen. Lisäksi osaamista tarvitaan lapsen ja perheen luonnollisten verkostojen ja palvelujärjestelmän huomioimisen, kartoittamisen ja mukaan saattamisen alueilla. Erityistä osaamista voidaan lisäksi tarvita tiettyyn problematiikkaan liittyvässä erityistyössä. (Heino 2008, 61.)

Wallinin (2012, 90-91) mukaan hyvinvointityöntekijät ovat vahvasti asiakkaisiinsa ja alansa ammatillisuuteen sitoutuneita. Asiakaslähtöisyyden toteutuminen, laaja-alainen osaaminen ja ammatillisuus sekä niissä kehittyminen sitouttavat työhön. Niistä seuraa voimavaroja ja työn mielekkyyden kokemusta työntekijälle sekä laadukkaan toiminnan, tehokkuuden ja tuottavuuden kautta resursseja asiakkaalle. Luodon (2008, 32-33, 37) mukaan tunteiden kokeminen on sosiaalisuutta. Sosiaalityöntekijöiden tunteet liittyvät usein asiakkaaseen. Riittämättömyyden tunnetta tuottaa asiakkaan tilanne, johon jostain syystä ei pystytä tarjoamaan riittävää tai oikea-aikaista palvelua. Vastaavasti iloa ja helpotusta koetaan päätökseen saaduista töistä ja asiakasta hyödyttäneestä palvelusta. Luodon tutkimuksessa sekä energiaa että kuormittavuutta tuottavat monenlaiset tunteet. Niiden merkitystä tarkasteltiin myös jaksamisen ja itseymmärryksen välineinä.

3.4 Toimintamallin kehittäminen sosiaalialalla

Yleisimmin toiminnan kehittäminen keskittyy sen parantamiseen olemassa olevassa konseptissaan. Muuttuvat tarpeet ja mahdollisuudet aiheuttavat kuitenkin ristiriidan ja on luotava uusia tapoja hahmottaa toiminnan kohde ja tarkoitus. Sosiaalialalla tulohajauksen ja prosessien kehittämisen perinteistä on siirrytty vastaamaan väestön muuttuneisiin tarpeisiin uusia toimintakonsepteja etsimällä. Toimintatutkimuksellinen kehittäminen tuottaa konsepteja monen toimijan yhteistyönä. Kehittämisen aikana edetään tulevaa toimintatapaa määritellen, käytännössä kokeillen ja havaintojen pohjalta uudelleen kehittäen. (Virkkunen, Engeström & Miettinen 2007, 24-26.) Suomessa laajimmin käytössä olevat systemaattiset lastensuojelun alkuarvioinnin mallit eli konseptit ovat Pesäpuu ry:n Lapsen elämäntilanteen kartoitusmalli sekä Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeen Lapsikeskeinen tilannearvio (Oranen 2005, Ervastin ja Tulensalon 2006, 10-12 mukaan). Malleja on hyödynnetty myös Aavan koulukuraattorityössä.

Toimintakonseptilla tarkoitetaan sekä toiminnan sisällön ja tarkoituksen (mitä asiakkaille tuotetaan) että toiminnan toteutusperiaatteiden kokonaisuutta (Virkkunen, Korhonen & Ahonen, 2006, 131). Kun asiakkaalle tuotetaan laadukkaita palveluja ja organisaatiossa tuotetaan tietoa ja samaan aikaan huomioidaan työyhteisön oppiminen, on oleellista arvioida omaa työtään ja tehdä työn perusteita näkyväksi (Yliruka 2005, 124). Sipilän (2010, 127) mukaan hiljainen tieto kertyy yhteisen oivalluksen, eleiden ja ilmeiden havaitsemisen ja intuition kautta. Se voi siirtyä työntekijältä toiselle, mutta alkulähde on aina luottamuksellisissa asiakassuhteissa ja oman työn reflektointia ja sitä kautta ammatillisuuden laajentumista.

Pesäpuu ry:n Lapsen elämäntilanteen kartoitus eli LEK-malli on lastensuojeluun tarkoitettu työskentelymalli. Kartoitustyöskentely on lapsilähtöistä ja siinä arvioidaan yhdessä lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa lapsen tilannetta. Mallin avulla lastensuojelutyössä voidaan lisätä suunnitelmallisuutta ja lapsen kokemusmaailman huomioon ottamista. Oleellista on vanhempien valmiuksien arviointi suhteessa lapsen tarpeisiin. Malli edistää myös työn läpinäkyvyyttä. (Möller 2005, 11-15.) Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeessa on systematisoitu lastensuojelun tilannearviota ja keskitytty erityisesti lapsen ja vanhempien tapaamisiin tilannearvion aikana. Lap-

sen tarpeiden selvittäminen ja vanhemman käsitys lapsen tarpeista ovat arvioissa keskeinen seikka, sillä arvioitavana on lapsen tilanne. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 1-2.)

Työtavan mallintamisen avulla voidaan saada läpinäkyväksi se, miten työprosessi etenee, missä tapaamisissa lapsi on paikalla ja mikä lapsen paikka ja asema kussakin tapaamisessa on. Mikäli ei pystytä takaamaan sitä, että lapsen oikeus olla vuorovaikutuksessa lapselle ominaisella tavalla toteutuu, pitää lapsen läsnäolon tarpeellisuutta tapaamisessa harkita. (Muukkonen & Tulensalo 2005, 308.) Rousun ja Holman (2003, 10) mukaan lapsen edun toteutumista tarkastellaan viiden näkökulman kautta: tarpeita vastaavan oikea-aikaisen tuen ja palvelujen, ennaltaehkäisyn ja palvelujen monipuolisuuden, osallisuutta ja oma-aloitteisuutta tukevien palvelujen, korkealaatuisten, luotettavien, avoimien ja kunnioittavien palvelujen sekä palvelujen suuntaamisen turvallisuuden ja pysyvien aikuissuhteiden tukemisen näkökulmasta.

Ylirukan (2005, 139) mukaan työntekijöiden itsearviointien pohjalta käydyt keskustelut avaavat kokemuksia työstä ja toimintaympäristöstä. Näin asiakkaiden kanssa neuvotellut käsitykset työn kohteista ja keinoista tulevat dialogiin organisaation toimintakulttuurin kanssa. Työprosessitieto pitää sisällään tietoa siitä, miten työn eri ulottuvuudet liittyvät toisiinsa tietyssä kontekstissa (Järvensivu, Koski & Jalo 2006, 160). Perhetyötä voi esimerkiksi olla kaikki perhelähtöisestä tai -keskeisestä työotteesta tapahtuva toiminta. Se voi olla osa palvelujärjestelmää omana sektorinaan tai eri sektorien sisällä tapahtuvana työnä. Perhetyö nähdään yhteistyönä ja siinä tehtävien interventioiden kautta. (Heino 2008, 30 ks. myös Uusimäki 2005, 188-189.) Perhetyön tarkempi määrittely on tärkeää sen toimivuuden parantamiseksi. Perheiden hyvinvoinnin kannalta vaikuttava työmuoto pitää sisällään erilaisia sisältöjä ja tavoitteita sekä toimijoita, jotka kaikki kokevat perheen auttamisen työkseen. (Uusimäki 2005, 192.)

Työprosessitieto edellyttää teoreettisen ja käytännöllisen tiedon kokoamista ja yhdistämistä. Tieto on niin yksilöllistä kuin kollektiivista ja pitää sisällään proseduurilaisen, kokemuksellisen ja hiljaisen tiedon lisäksi ongelmanratkaisussa syntyvää tietoa. Tieto hyödyttää aktiivisesti työtehtävien suorittamisessa, käsittää ymmärryksen

työprosessista kokonaisuutena ja on kokemuksen ja vuorovaikutuksen kautta pääosin työpaikalla konstruoitua. (Boreham, Samurcay & Fischer 2002, Jalon ym. 2006, 159-160 mukaan.) Toiminnoittain keskitetyssä kehittämistyössä kohteena on tietyn toiminnon toteuttamistapa yksiköissä. Tuloksena on käytäntöjen yhtenäistäminen, rationalisointi, ja yhteisten mittapuiden ja välineiden luominen toiminnon toteuttamiseksi. Tuotteistetussa kehittämistyössä otetaan paikalliset tarpeet ja olosuhteet huomioon ja osatoimintoja kehitetään konsultoivasti välineinä ja ratkaisumalleina tuottamatta velvoittavia standardeja. (Engeström ym. 2007, 16-18.) Haverisen (2005, 115) mukaan osa sosiaalialan asiakastyön menetelmistä voi olla strukturoituja tai puolistrukturoituja ja sisältää toimintaympäristöille yhteisiä elementtejä. Kuitenkin räätälöidyn asiakastyöotteen säilyttäminen on merkityksellistä.

Rogersin (2003, 12–16) mukaan innovaation käyttöönottoon vaikuttaa sen tarjoama suhteellinen hyöty aiempaan toimintatapaan verrattuna. Käyttäjä tarkastelee innovaation yhteensopivuutta tarpeisiinsa nähden sekä suhteessa aiempiin kokemuksiin ja arvoihin. Mitä helpompi innovaatio on käyttää, sitä helpommin sen käyttö vakiintuu arjen toiminnoksi. Kokeiltavuus ja hyötyjen näkyvyys lisäävät valmiutta ottaa innovaatio käyttöön. Kokeiltavuutta pohtivat myös Ervast ja Tulensalo (2006, 152). Mallintaessaan lapsikeskeistä tilannearviota he pohtivat pienillä tavoitteilla ja askelilla aloittamisen voivan auttaa uuden työtavan käyttöönotossa ja vakiinnuttamisessa. Työtapaan tutustuminen ja sen kokeileminen aluksi yhden asiakasperheen kanssa prosessia reflektoiden auttaisi sitoutumisessa ja innostuksen ylläpitämisessä.

4 TUTKIMUKSELLINEN KEHITTÄMISHANKE

Toteutin tutkimuksellisen kehittämishankkeeni toimintatutkimuksena. Tarkastelin hankkeen aikana toimintatutkimustani sekä yhteisenä sosiaalista toimintaa sisällään pitävän kehittämisen prosessina että sen jälkeisenä tutkijakehittäjävaiheena. Tässä luvussa avaan toimintatutkimukseni eli kehittämishankkeeni yhteisen kehittämisen prosessia, joka piti sisällään eri kehittämismenetelmiä ja niiden avulla yhteistä tutkijatyötä. Kerron myös hankkeen osallistujista sekä aineistonkeruusta hankkeen eri vaiheissa. Saamaani aineistoa sekä sitä tutkijakehittäjätyötä, jota olen yhteisen kehittämisen ja aineistonkeruuvaiheiden jälkeen tehnyt kuvaan luvussa 5.

4.1 Toimintatutkimus osallistavana prosessina

Kuuselan (2005, 53) mukaan toimintatutkimuksen tavoitteena on muuttaa tutkittavien maailmaa eli tutkittavaa todellisuutta paremmaksi. Toimintatutkimuksen kohde ja sisältö voidaan valita vapaasti, sillä oleellista on erityinen tapa hahmottaa tutkittavan ja todellisuuden välinen suhde (Kuula 1999, 10-11). Opinnäytetyössäni olen pyrkinyt mahdollistamaan toimintatutkimuksen, joka olisi emansipatorinen ja osallistava. Kuula (1999, 74-75) on esitellyt Carrin ja Kemmisin (1986) ajatuksia teknisen, praktisen ja emansipatorisen toimintatutkimuksen jaosta. Emansipatorisessa toimintatutkimuksessa reflektioprosessista tulee osallistujien yhteinen. Näin se edustaakin kriittistä varsinaista toimintatutkimusta, sillä siinä osallistajat ottavat itse vastuun käytäntöjen muuttamisesta. Kuula (1999, 123-124) on esitellyt myös Greenwoodin, Whyten ja Harkavyn (1993) ajatuksia toimintatutkimukseen osallistumisesta prosessina, joka täytyy saada syntymään. Tutkimuksen ongelmien luonne, päämäärät, tutkimusryhmän kapasiteetti ja tutkijan taidot vaikuttavat osallistumisen asteeseen.

Heikkisen ja Jyrkämän (1999, 44-45) mukaan toimintatutkimus on interventio johonkin olemassa olevaan käytäntöön, toimintaan tai asiaan. Toimintatutkimuksen tulokseksi halutaan reflektiivisesti etenevä prosessi, joka on tutkimuksen aikana organisoitunut uudella tavalla ja jatkaa kehittymistä toiminnan ja tavoitteiden jatkuvan pohdinnan avulla. Toimintatutkimuksessa todellisuuden tutkiminen ja muutta-

minen liikkuvat spiraalissa. Tutkitaan, jotta voitaisi muuttaa ja muutetaan, jotta voitaisi tutkia lisää.

Jyrkämän (1999, 146-147) esittelemän giddensiläisen toimintatutkimuksen tavassa tietoa saadaan tutkimalla toimintaa prosesseina: sisältä päin ja yhdessä. Tietoa saadaan toimintakäytännöistä ja sosiaalisista järjestelmistä kun käytännön tietoa puretaan diskursiiviseksi purkamalla hiljaista tietoa. Muutos on mahdollinen kun toimijat valtaantuvat yhdessä ja heidän muutoskyvykkyytensä kasvaa. Jääskeläisen, Hakkaraisen, Jokisen ja Spangarin (2008, 306-307) mukaan dialogisessa vuorovaikutuksessa osallistujien välissä on hiljaisen tiedon alue, joka rakennetaan vuorovaikutussuhteiden sisään ohjaamaan ja organisoimaan yhteistä tekemistä. Hiljaisen tiedon aluetta on vaikea kuvata yksiselitteisesti, mutta siinä tapahtuvaan vuorovaikutukseen osallistuvat ja sitä tulkitsevat kaikki osallistujat. Kuusela (2005, 68, 57) kuvaa myös toimintatutkimuksen analyysitasoja ja kielen merkitystä sosiaalisen todellisuuden tuottamiselle. Kun toimintatutkimuksen ajatuksena on hahmottaa tutkittavan ja todellisuuden välinen suhde ja tutkia sen muutoksia, on kielellä suuri merkitys. Yhteisön ongelmien ratkaisemiseksi voidaan käyttää välineenä demokraattista dialogia. Käytännössä tämä vaatii osallistujilta aktiivisuutta, mutta yhteisillä toimintaperiaatteilla ja sopimuksilla voidaan myös varmistaa, että kaikkien näkemykset tulevat otetuksi huomioon.

Kuulan (1999, 68-69) mukaan toimintatutkimus nostaa esiin toimijoiden näkökulman tavalla, joka mahdollistaa muutoksen. Tämä ei tarkoita vain sosiaalisen kontekstin tai tutkimuksen sisäisen sosiaalisen todellisuuden kuvausta vaan myös toiminnan ulkoisten määrittäjien paljastamista. Kuusela (2005, 63-64) kuvaa toimintatutkimusta liikkuvaksi prosessiksi joka etenee yksilö- ja ryhmätasolta isompaa organisaatiota kattavaksi prosessiksi. Verkostotason tutkimuksessa tarkastellaan sosiaalista verkostoa ja sen yhteistoiminnan tasoja. Verkosto voi muodostua muutamista keskenään yhteistyötä tekevästä toimijoista, jolloin muutokset tai toiminta perustuu vuorovaikutukseen itsenäisten toimijoiden välillä.

4.2 Kehittämishankkeeni osallistujat

Kehittämishankkeeni yhteisen vaiheen käynnistin kutsumalla Peruspalvelukeskus Aavan koulukuraattorit kirjeellä huhtikuussa 2013 kehittämään yhdessä omaa työtä, työmenetelmiä ja yhteisiä tapoja kohdata asiakkaiden perheitä. Kehittämistyötä raamitin niin, että sen myötä perheille pyrittäisiin tavoitteellisemmin antamaan valmiuksia kehittää omaa perhekohtaista tapaa tukea nuorta. Näin tärkeänä, että koulukuraattorityö ulottuu myös kuraattorin tapaamisten ulkopuolelle, sillä ”parhaassa tapauksessa keskustelua lapsen tarpeista ja niihin vastaamisesta jatketaan kotona” (Ervast & Tulensalo 2006, 17).

Toimintatutkimuksena tehtävään hankkeeseen osallistuivat kaikki Aavassa hankkeen aikana työsuhteessa olleet kahdeksan koulukuraattoria mukaan luettuna opinäytetyön tekijä itse. Osallistujien määrä hankkeen eri vaiheissa vaihteli hiukan. Kesäkuussa 2013 alueelle saatiin yksi uusi koulukuraattori vakituiseen uuteen toimeen ja lisäksi hankkeen aikana äitiyslomalla ollut kuraattori osallistui osaan hankkeen vaiheista samoin kuin hänen sijaisensa. Osan hankkeen vaiheista aikana yksi kuraattoreista oli sairauslomalla. Jokaiseen vaiheeseen osallistui koulukuraattoreita kaikista Aavan kunnista, sillä poissa olleet olivat jokaisella kerralla alueelta, jolla on useampi kuin yksi koulukuraattori.

4.3 Kehittämismenetelmät ja aineiston kerääminen

Kehittämishankkeessani oli useampia kehittämistä sisällään pitäneitä ja aineistoa tuottaneita vaiheita. Aavaan niitä tarkemmin luvussa 4.4. Kuviossa 1 näkyvät aineistonkeruun viisi vaihetta, joiden lisäksi aineistoa kertyi omista muistiinpanoistani. Jokaiseen vaiheeseen liittyi teemakysymyksiä, joiden pohjalta suunnittelin hankkeen vaiheita ja joiden avulla hahmotin kertynyttä aiheistoa. Teemakysymysten lisäksi kuviossa 1 näkyvät kursivoituna tekstinä kehittämis- ja aineistonkeruumenetelmät, joita käytin hankkeessa.

Aineistoa kokosin aktiivisesti erilaisilla menetelmillä, teemakysymysten avulla. Alla olevaa kuviota 1 laajempi taulukko aineistonkeruun vaiheista, teemakysymyksistä

ja kootusta tutkimusmateriaalista on opinnäytetyöni liitteenä (liite 2). Esittelen seuraavaksi tärkeimmät kehittämismenetelmäni ja kerron niiden käytöstä tässä hankkeessa tarkemmin avatessani hankkeen vaiheita luvussa 4.4.

Aineistonkeruu: vaihe, teemakysymykset ja menetelmät

<p>Ideointitapaaminen 23.4.2013 Mitä ajatuksia perheen kohtaamisesta nousee? <i>Opera-menetelmä</i></p>	<p>Kehittämispäivä 12.8.2013 Millaista osaamista malliin voidaan kirjata? Millaiseen työhön mallin avulla voidaan tähdätä? Millaisiin haastekohtiin mallilla on vastattava? Millaisia työvälineitä malli voisi pitää sisällään? <i>Keskustelu ennakkotehtävistä</i> <i>Pösön tutkimus</i> <i>Arvostava kohtaaminen (swot)</i> <i>Toimivan perheen muistilista</i> <i>Vuorovaikutusosaamisen keskustelu</i> <i>Palaute</i></p>
<p>Taustoitava tutkimus (Pösö 2014) Mikä on koulukuraattorien lähtöajatus perheen määritelmästä? Mikä on koulukuraattorien lähtöajatus siitä miksi perheen kanssa tehdään työtä? Mikä on koulukuraattorien lähtöajatus siitä miten perheitä kohdataan?</p>	<p>Kehittämispäivä 3.9.2013 Miksi koulukuraattorit tapaavat perheen? Missä vaiheessa perhe tavataan? Miten perhe määritellään? Millainen malli on ulkonäöstään? Mitä malli pitää sisällään? <i>Koosteen pohjalta keskustelu</i> <i>Toimivan perheen muistilista</i> <i>Miksi perhe tavataan</i> <i>Ketä perheestä tavataan ja missä vaiheessa</i> <i>Toiveet mallia kohtaan</i></p>
<p>Ennakkotehtävät 5.8.2013 Mitä vaikuttimia perheen kohtaamisen mallin rakentamisen taustalla on? Mitä malliin liitettävää ammatillista osaamista koulukuraattoreilla on perhetapaamisiin liittyen? Mitä tavoitteita koulukuraattorit asettavat asiakastyölleen? Millaista reflektointia mallin rakentamisvaihe nostattaa, mitä siitä on nostettavissa malliin? <i>Kuvastin (case-reflektointi/kehittämiseen orientoiva tehtävä)</i> <i>Kijallisuus (tietopohja ja työn reflektointi)</i> <i>Opera (ideointi ja tavoitteet)</i></p>	

Kuvio 1. Aineistonkeruun vaiheet, teemakysymykset ja kehittämismenetelmät

Käytin hankkeessa erilaisia kehittämismenetelmiä, jotka näkyvät kuviossa 1. Kehittämistyön ideointiin käytin Innotiimi Oy:n Tuplatiimistä muokkaamaa *Opera*-menetelmää. Tarkoituksena oli saada tehokkaasti ideoita esille siitä, mitä perheen kohtaaminen on – hankkeen alkuvaiheessa. *Opera*-menetelmässä omista ajatuksista tehdään lista paperille, minkä jälkeen pareittain valitaan molempien ajatuksista parhaat eri papereille. Tämän jälkeen ajatukset esitellään koko ryhmälle. Ajatuksia ei vielä kommentoida. Esittelyn jälkeen suoritetaan pareittain ristiin arviointia ja tehdään positiivisia valintoja muiden ideoista. Lopuksi aihealueet laitetaan allekkain ja ryhmitellään. (Innotiimi Oy 2014.)

Kehittämistyöhön orientoiduttiin *ennakkotehtävien* avulla, joissa käytettiin mm. *Kuvastin*-menetelmällä tehtyä itsearviointia case-asiakkuuden pohjalta. Ylirukan

(2006) Kuvastin -menetelmässä asiakkaan kanssa tehtyä työtä tarkastellaan työn suunnitelmallisuudesta, vuorovaikutuksesta ja asiakastyön rakenteellisista tekijöistä käsin. Omakuva näyttää lopuksi, miten työntekijä kokee huolta ja määrittää omaa osaamistaan. Kysymykset hakevat ymmärrystä siitä, miten työn tavoitteet löytyvät. Lisäksi ne kartoittavat sitä miten työntekijänä näkee muutoksen olosuhteet, mahdollisuudet ja esteet. Kysymykset kiinnittävät huomiota työskentelytapoihin ja olettamuksiin työskentelyn vaikutuksista ja tarkastelevat vuorovaikutussuhteen luonnetta, työntekijän roolia ja ammatillista toimintaa. Lisäksi kartoitetaan asiakastyön rakenteellisia reunaehtoja. (Yliruka 2006.)

Tärkeimpänä yhteisen kehittämisen eli hankkeessa pidettyjen kehittämispäivien menetelmänä oli *dialoginen keskustelu*. Ajatuksena oli, että dialogisessa keskustelussa voitaisi kuulla avoimessa ilmapiirissä ääneen lausuttuna niin omia, muiden kuin yhteisiä näkemyksiä ja kokemuksia. Dialogisessa tilassa tilannetta tutkitaan yhdessä ja parhaimmat ratkaisut syntyvät kun erilaisille näkemyksille annetaan tilaa ja saadaan kokemus kuulluksi tulemisesta (THL 2014). Jokaisella osallistujalla oli mahdollisuus osallistua omana persoonanaan ja itse valitsemallaan aktiivisuuden tasolla. Dialogisen keskustelun näin hyvänä tapana saada esille hiljaista tietoa. Toimintatutkimuksen luonteen mukaisesti osallistujat eli kanssatutkijat ohjasivat myös itse menetelmien valintaa päätymällä tekemään *ryhmätyötä* ryhmässä nousseesta ajatuksesta ensimmäisessä kehittämispäivässä.

Yhteisessä kehittämistyössä kehittämispäivässä käytettiin myös ryhmätyönä tehtyä *swot-analyysiä*, jonka tekemisen olin suunnitellut etukäteen. Swot-analyysiä voidaan käyttää esimerkiksi työyhteisön analysoinnissa ja kehittämiskohteiden tunnistamisessa, riskien kartoituksessa, hankesuunnittelussa tai itsearviointissa. Perinteisesti swot-analyysiä tehdään nelikentän avulla ja tuloksia hyödynnetään tarkastelemalla kenttiä ja niiden suhdetta toisiinsa. Mahdollisuudet ja uhat liittyvät tulevaisuuteen, mutta tarkasteltava asia itsessään nykyhetkeen. (Halttunen-Sommardahl 2008, 26-27.) Toisena kehittämispäivänä käytin lisäksi *mind mappia* jäsentääkseni keskustelua.

Kaiken keräämäni aineiston olen säilyttänyt lukitussa laatikossa kotonani sekä samaisessa laatikossa säilytettävällä muistitikulla. Kaiken materiaalin olen tallentanut

niin, että kenenkään henkilöllisyys ei ole tunnistettavissa ennakkotehtävämateriaalista. Olen käyttänyt tallentamassani aineistossa vastausten tunnistamiseksi värikoodoja, joihin liittyvä muistisääntö on tiedossa vain itselläni.

Tutkimusaineistoa tuli ideointikerran kahdestakymmenestä muistilapusta, kuuden vastaajan ennakkotehtävävastauksista – yhteensä 18 tehtävävastausta, malliluonnoksesta, swot-analyysistä, neljästä kehittämispäivissä tehdyistä mind mapeista sekä kahdeksan käsiteltävänä olleen eri asian muistiinpanoista. Näistä aineistosta ryhmiteltyä aineistoa kertyi 16 sivua koonteina, 13 sivua tutkimuspäiväkirjana ja 49 kappaletta kuvioina kuten kulkukaavioina ja mind mappeina.

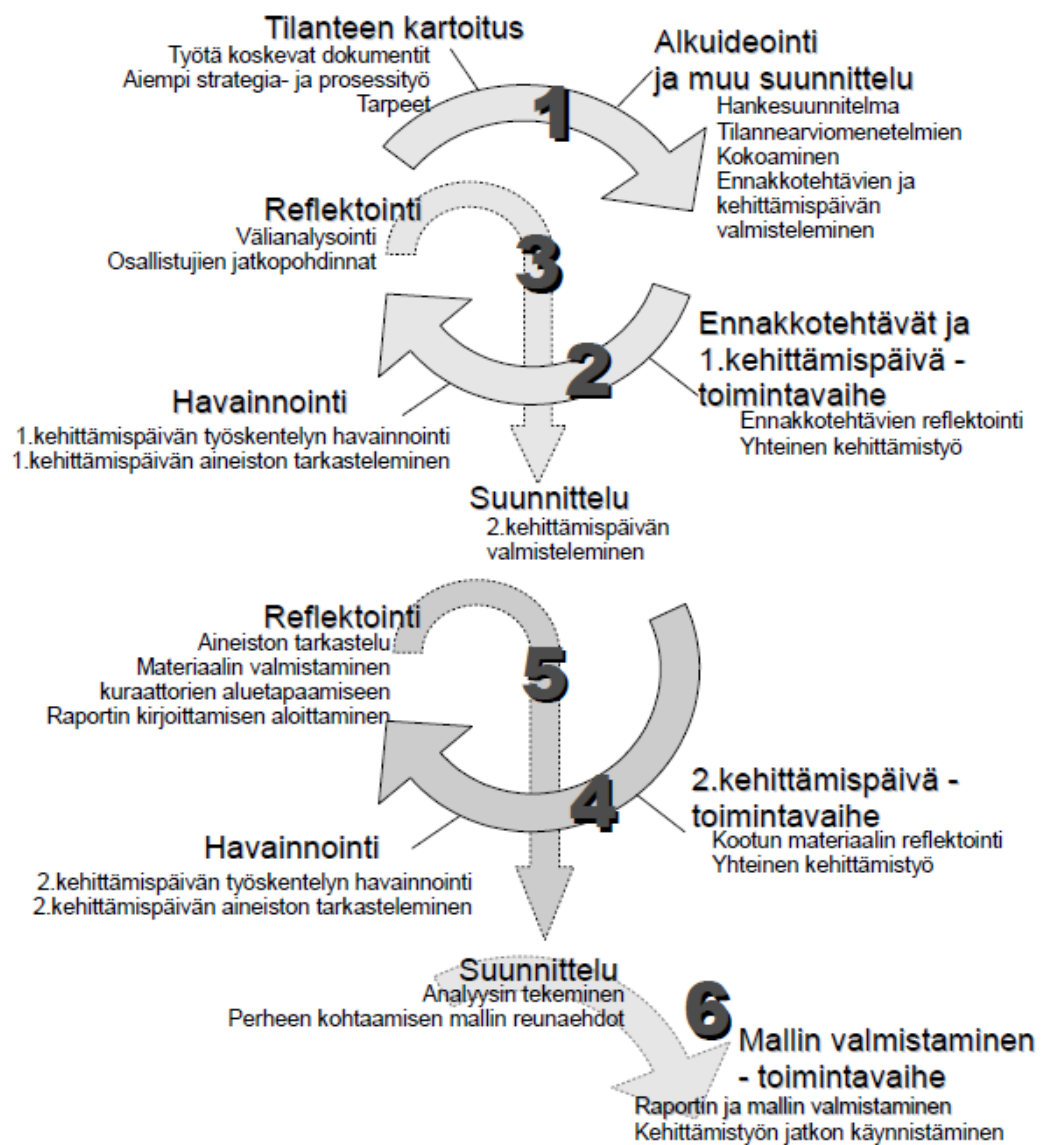
Huovisen & Rovion (2008, 107) mukaan tutkimuspäiväkirja toimii toimintatutkimuksen aikana paitsi tärkeänä aineistona myös välineenä aineiston talletukseen ja prosessin aikana aineistoksi nousevien ajatusten jäsentämiseen. Toimintatutkimuksen aikana kirjoitin tutkimuspäiväkirjaa ja erityisesti piirsin runsaasti eräänlaisia muistikuvia. Usein ne olivat mind map -muotoon piirrettyjä tai eräänlaisia kulkukaavioita. Syklisen toimintatutkimuksen luonteelle tyypillisesti muistiinpanoistani syntyi materiaaleja myös kehittämispäiviin osallistujien tarkasteltaviksi.

4.4 Kehittämishankkeeni toimintatutkimuksen sykleissä

Kuuselan (2005, 65-66) mukaan todellisuuden eli toimintaympäristön ja organisaation välinen suhde luodaan uudelleen toimintatutkimuksessa. Tätä prosessia voidaan tarkastella tutkimusentoteuttamisen kannalta: millainen syklinen prosessi se on ollut. Voidaan myös tarkastella, mitä oppimista on tapahtunut tai miten näkemykset ovat muuttuneet toimintatutkimuksen aikana tai rakentaa tutkimus tutkijan ja osallistujien välisen vuorovaikutuksen tarkastelun ympärille.

Oman toimintatutkimukseni sykliä olen tehnyt Linturin (2003) syklisen prosessin tulkintaa mukaillen (kuvio 2). Omassa syklisessä prosessissani olen yhdistänyt syklisen vaiheita raporttia kirjoittaessani. Toimintatutkimukseni syklejä voi verrata kehittämishankkeen aikatauluun, joka on raportin liitteenä (liite 3). Toimintatutkimuksen sykli kattaa seuraavat vaiheet: suunnittelu – toiminta – havainnointi – ref-

lektointi. Näistä toimintavaihe sisältää sosiaalista toimintaa, reflektointivaiheessa rekonstruoidaan eli katsotaan taaksepäin kohti tehtyä työtä ja suunnitteluvaiheessa konstruoidaan eli katsotaan eteenpäin. Syklin alkuja ja loppuja on joskus mahdollonta paikantaa toimintatutkimuksen eläessä läpi kehittämisen. (Heikkinen, Rovio & Kiilakoski 2008, 79-82; ks. Linturi 2003.) Todellisuudessa kehittämishankkeen aikana on useammassa osaprosessissa ollut omaa syklistyyttään, mutta tässä raportissa esittelen hankkeen kuudessa vaiheessa kuvion 2 mukaisesti.

Kuvio 2. Toimintatutkimukseni syklit (Linturia 2003 mukailten)

Kuusela (2005, 31) kuvaa toimintatutkimusta sosiaalisen toiminnan tarkasteluna. Sosiaalisen toiminnan muodostuminen on toimintatutkimuksen onnistumisen edellytys: toisiinsa suuntautuneet yksilöt muodostavat yhteisiä merkityksiä toimintansa välille ja toimintaa ohjaa osallistujille yhteinen merkitys toiminnan tarkoituksesta. Olen pyrkinyt kuvaamaan kehittämishankkeen etenemistä ja sen aikana tehtyjä valintoja riittävän tarkasti, jotta sosiaalinen toiminta aineistonkeruun ja kehittämistyön takana tulisi kuvattua. Seuraavissa alaluvuissa esittelen aineiston hankintaan liittyviä vaiheita.

4.5 Yhteisen kehittämisen aikaiset syklit

Ensimmäinen vaihe

Tilanteen kartoitus

Kehittämishankkeen ensimmäinen sykli käynnistyi tilanteen kartoituksella helmi-maaliskuussa 2013 ennen varsinaisen hankkeen alkua. Keräsin kokoon tarpeelliset koulukuraattorin työtä koskevat *dokumentit* Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitoksessa: tehtävänkuvan, yhtymän strategian sekä aiempaan *strategia- ja prosessityöhön* liittyvät esitykset, kuvaukset ja muistiinpanot. Kävin läpi sekä näitä dokumentteja että valtakunnallisia linjauksia sosiaalialan kehittämistyöstä ja listasin niitä ajatuksia tai *tarpeita*, joita jo aiemmin oli pohdittu. Muodostin näistä materiaaleista kehittämishankkeen alkuväittämät, oletukset ja kehittämishankkeen päätavoitteet.

Alkuideointi ja muu suunnittelu

Alkuperäinen tutkimussuunnitelmani ei enää vastannut suunnitelmaa, jolla lähdin hanketta toteuttamaan. Ensimmäinen tutkimussuunnitelmani oli koskenut asiakaslähtöisen tutkimuksen avulla tehtävää kehittämistä. Ensimmäisen syklin suunnitteluvaiheen aloitin muokkaamalla *tutkimussuunnitelmani kehittämishankkeen suunnitelmaksi*. Kokosin itselleni materiaalia Suomessa käytettävistä *tilanearviomalleista*, joista laajimmin käytössä ovat Pesäpuun LEK-malli ja Heikki Waris -instituutin Lapsikeskeisen tilanearvion työkäytäntö/malli. Malleihin ja niihin liittyvään kirjalli-

suuteen tutustuminen antoivat minulle paljon tietoa paitsi itse käytännöistä myös siitä, miten ne oli kehitetty.

Tiedotin hankkeesta koulukuraattoreita sähköpostilla sekä yhteisissä tapaamisissamme jo ennen hankkeen alkua. Virallisen kutsun mukaan hankkeeseen esitin huhtikuussa 2013 ja kutsun liitteenä oli myös päivitetty hankesuunnitelma. Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitoksen hyvinvointijohtaja sekä hyvinvointipäälliköt myönsivät jokaiselle koulukuraattorille kehittämishankkeeseen osallistumiseen 2,5 työpäivää.

Kehittämishankkeeseen ja Perheen kohtaamisen mallin rakentamiseen orientoiduttiin alkuideoinnissa työnohjauksessa 23.4.2013 Opera-menetelmän avulla. Teemakysymyksenä oli: Mitä ajatuksia perheen kohtaamisesta nousee? Opera-menetelmän avulla halusin saada esiin koulukuraattoreiden ajatuksia siitä, mitä he lähtötilanteessa ajattelivat lähtevänsä kehittämään. En ollut millään tavalla rajannut tehtävää ja papereille oli näin ollen mahdollista tuottaa mitä vain: kysymyksiä, vahvuuksia, kehitettäviä asioita, mieltä painavia asioita tai vaikka arvoja sen mukaan mitä perheen kohtaamisesta tuli mieleen. Kahdessa ryhmässä käytiin läpi ja koottiin ensin jokaisen yksin pienille lapuille kirjoittamat ajatukset/avainsanat ja lopuksi ryhmät kiinnittivät lappunsa yhteiselle taululle. Tarpeen mukaan samansisältöisiä lappuja yhdisteltiin ja tämän jälkeen taululla olleille ajatuslapuille sai antaa plussia sen mukaan mitä ajatuksista itse halusi äänestää jatkotyöskentelyyn. Alkuideoinnissa löytyi niin käsitteisiin, kuraattorin työorientaatioon, perheeseen kuin toimintamalliinkin liittyviä asioita.

Jenni Pösö (2014) suoritti hankkeen kehittämistyötä taustoittavan tutkimuksensa teemahaastattelut kesä-elokuussa 2013. Tutkimuksella selvitettiin millä tavoin perhetapaamiset ja perheen kohtaaminen toteutuivat tutkimushetkellä ja kuinka lapsilähtöisyys ja voimavarakeskeisyys näkyivät perhetapaamisissa. Lisäksi tutkimuksella selvitettiin millä tavoin koulukuraattorit toteuttavat perhekeskeistä työtä ja tukevat yhteisen vanhemmuuden toteutumista ja millä tavoin koulukuraattorit kehittäsivät perhetapaamisia. Tarkastelin Pösön tutkimuksen alustavia tuloksia seuraavista teemakysymyksistä katsoen: *Mikä on koulukuraattorien lähtöajatus perheen määritelmästä? Mikä on koulukuraattorien lähtöajatus siitä, miksi perheen kanssa*

tehdään työtä? Mikä on koulukuraattorien lähtöajatus siitä, miten perheitä kohdataan? Ensimmäistä kehittämispäivää aloin suunnitella alkuideoinnin ja Pösön alustavien tulosten pohjalta.

Koska alkuideoinnissa oli läsnä tähän kehittämishankkeeseen osallistuvista kuraattoreista vain 5/8, halusin toteuttaa Opera-ideoinnin vielä uudelleen yhtenä kehittämispäivän ennakotehtävänä. Valmistelin ensimmäistä kehittämispäivää varten *kolme ennakotehtävää*. Ennakotehtävien tekemisen tavoitteena oli muodostaa oman työn reflektoinnin ja kirjallisuuteen tutustumisen avulla eräänlaisia alkuinterventioita omaan toimintaan. Tämän jälkeen tehtävänä oli ideoida kehittämistyötä uudelleen. Lähtökohtana oli koulukuraattoreiden toimiminen toimintatutkimuksen kanssatutkijoina.

Varasin kehittämispäivän ajaksi suuren keittiöllä varustetun tilan kokonaan koulukuraattoreiden käyttöön. Osallistujille varasin päivän ajaksi paikan päälle kahvia ja ruokaa, jotta paikalta ei tarvitsisi poistua vaan kehittämistyötä voisi pitää yllä koko päivän ajan. Suunnittelin kehittämispäivän rungon niin, että aluksi esittelisin ennakotehtävistä saatua materiaalia, sitten Pösö kertoisi tutkimuksensa tuloksia. Yhteisen keskustelun jälkeen aloittaisin swot-tehtävän tekemisen niin, että aiheen valinta tulisi kuraattoreilta. Tarkoitus oli edetä päivän aikana vapaasti ja aitoa kehittämistä kuunnellen.

Ennen ensimmäistä kehittämispäivää lähetin osallistujille sähköpostilla *ennakotehtävät*, jotka suuntasivat ajatuksia omaan työhön ja sen kehittämiseen. Koulukuraattorien saamista ennakotehtävissä oli mukana suostumus siihen, että vastauksia hyödynnettäisi tutkimuksessa ja kehittämisessä. Vastaamalla ennakotehtäviin ja palauttamalla ne, antoi suostumuksensa hyödyntää vastauksiaan toimintatutkimuksen ja kehittämispäivän aineistona. Vastaukset lupasin käsitellä luottamuksellisesti, säilyttää lukitussa tilassa ja tuhota tuotetun materiaalin sen käsittelyn ja analysoinnin jälkeen. Lupasin esitellä vastauksia kehittämispäivässä ja opinnäytetyön raportissa yleisellä tasolla niin, etteivät yksittäiset vastaajat ole tunnistettavissa. Tehtävät palautti kuusi koulukuraattoria. Itse en tehtäviä tehnyt eikä niiden palautusta edellytetty äitiyslomalla olleelta.

Ennakkotehtäviä valmistellessani mielessäni oli seuraavia *teemakysymyksistä*: *Mitä vaikuttimia perheen kohtaamisen mallin rakentamisen taustalla on? Mitä malliin liitettävää ammatillista osaamista koulukuraattoreilla on perhetapaamisiin liittyen? Mitä tavoitteita koulukuraattorit asettavat asiakastyölleen? Millaista reflektointia mallin rakentamisvaihe nostattaa, mitä siitä on nostettavissa malliin?*

Toinen vaihe

Ennakkotehtävät

Lähetin koulukuraattoreille yhdeksän sivun mittaisen tiivistelmän käsillä olevasta kehittämistyöstä, jotta kaikilla olisi yhteinen käsitys käsillä olevasta toimintatutkimuksena toteutetusta hankkeesta. Tiivistelmä noudatteli hanke/tutkimussuunnitelman runkoa. Tiivistelmän lukemisen lisäksi pyysin kuraattoreita vastaamaan *kolmeen ennakkotehtävään*, jotka esittelen alla olevassa taulukossa 1.

Taulukko 1. Kehittämispäivää pohjustaneet ennakkotehtävät

Ennakkotehtävä	Sisältö
Tietoa kehittämiss-hankkeesta	Tiivistelmä tutkimussuunnitelmasta
Kuvastin <i>case-reflektointi</i> <i>kehittämistyöhön</i> <i>orientoiva tehtävä</i>	Kuvastin-menetelmää mukaillen tarkasteltiin omaa: työtä, työskentelytapoja, työorientaatiota, vuorovaikutusta, tunteita, työskentelyn haastepaikkoja ja onnistumisia. Ajatuk-sena oli lisäksi palauttaa työasioita mieleen loman jälkeen.
Kirjallisuus <i>tietopohja ja työn</i> <i>reflektointi</i>	Kirjallisuusotteiden pohjalta vastattiin lyhyesti kahdeksaan kysymykseen. Tehtävässä pyydettiin kirjoittamaan 2-3 aiheeseen liittyvää tavoitetta koulukuraattorin työhön ja toiset 2-3 aiheeseen liittyvää tavoitetta kehittämishankkeen liittyen. Tutkimusaineistoa kerättiin lisäksi seuraavilla kysymyksillä: <ul style="list-style-type: none"> • Miten aihe liittyy mielestäsi koulukuraattorin asiakastyöhön? • Liittyykö siihen haasteita?

	<ul style="list-style-type: none"> Miten aihe voisi sisältyä kehittämishankkeeseemme, jossa tuotamme Perheen kohtaamisen mallia? <p>Taustakysymyksiä kysyttiin: Minkä otteen valitsit? Miksi valitsit kyseisen otteen? Mihin otteen sisältöihin tai sivuihin vastauksesi perustuu?</p>
Opera <i>ideointi ja tavoitteet</i>	Kirjoitettiin viisi asiaa/sanaa/ajatusta perheen kohtaamisesta ja lyhyt perustelu.

Kaikki kuraattorit tarkastelivat Kuvastin-tehtävässä (Yliruka 2006) nimettömästi yhtä asiakas-caseaan ja omaa ammatillisuuttaan ja osaamistaan siihen liittyen. Ajatuksenani oli erityisesti saada näkyviin esitietoa siitä hiljaisesta tiedosta ja kokemuksellisuudesta, jota koulukuraattoreilla on. Hiljaisessa tiedossa ja kokemuksellisuudessa halusin case-reflektoinnin avulla kuuluvan läpi myös asiakkaiden elämän.

Ennakkotehtävien mukana lähetin joukon poimintoja lastensuojeluun ja lasten kanssa tehtävään sosiaalityöhön liittyvästä kirjallisuudesta. Kirjallisuusotteet koskivat tutkimustyötä, jota on tehty kehitettäessä ja arvioitaessa Suomessa laajimmin käytössä olevia lastensuojelun alkuarvioinnin malleja. Tarkoituksenani oli tuottaa kehittämisaajatusten taustalle yhteistä tutkimus- ja tietopohjaa, joka oli sisällöltään riittävän samanlaista yhteisen viitekehyksen kannalta. Otteita oli valittavana 12 kappaletta. Kirjallisuusoteluettelon tarkastelemiseksi ennakkotehtävä 3 eli kirjallisuustehtävä on opinnäytetyön liitteenä (liite 4).

Viimeisenä ennakkotehtävänä oli kirjoittaa viisi asiaa/sanaa/ajatusta, jotka kehittämishankkeeseen orientoitumisen ja tehtävien tekemisen jälkeen tulivat mieleen ”perheen kohtaamisesta”. Koulukuraattoreilla oli mahdollisuus valita aiemmin Opera-ideoinnissa esille nousseita asioita uudelleen. Ne oli listattu tehtävän oheen. Jokaisen ajatuksen perään tuli laittaa lyhyt 1-3 lauseen perustelu lause- tai kysymysmuodossa, jossa kertoi, mitä tarkoitti valitessaan juuri kyseisen asian. Ennakoin tämän helpottavan *reflektio- ja koostevaiheessa* asioiden yhdistelyä ja teemoittelua. Toin ennakkotehtävissä tuotetun tutkimusmateriaalin kehittämispäivään melko selaisenaan. Alustavaa teemoittelua ja ryhmittelyä olin tehnyt, mutta tulkinnan mah-

dollisuuden halusin jättää koulukuraattoreille itselleen kehittämispäivässä tehtäväksi.

1.kehittämispäivä

Ensimmäinen kehittämispäivä järjestettiin Heinolassa Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymän omistuksessa olevassa Rentolassa 12.8.2013. Kehittämispäivään osallistui seitsemän koulukuraattoria itseni mukaan lukien. Paikalla oli myös äitiyslomalla oleva työntekijä. Yksi sijaisena toiminut henkilö joutui jäämään pois sairastumisen takia. Kehittämispäivä kesti seitsemän tuntia ja dialogia työhön liittyen käytiin spontaanisti myös ruokailujen aikana.

Kehittämistyön kehyksenä oli alkuideoinnissa ja ennakkotehtävistä saamani aineisto sekä aikaisempi tutkimustieto. Osallistujilla oli käytettävissään paperille koottuja asioita ennakkotehtävistä sekä alkuideoinnista. Materiaali oli nelisivuinen. Kiviniemen (1999, 77) mukaan yhteisöllinen tulkinta syvenee osallistujien tutkimusprosessin aikaisessa dialogissa. Toimintatutkimuksen tekijän tulkinnat tässä yhteisöllisessä prosessissa värittävät tutkimuksen lopputuotoksen. Toimintatutkimuksessa aineistoa analysoidaan jatkuvasti ja tutkimustuloksia annetaan läpi tutkimuksen osallistujien dialogissa edelleen kehitettäväksi (Huovinen & Rovio 2008, 103). Ennakkotehtävien kirjallisuustehtävästä ja ideointitehtävästä saamani vastaukset olin ryhmitelty materiaalissa niin, että osallistujien oli mahdollista tarkastella, mitä ajatuksia niissä oli herännyt suhteessa lapseen, perheeseen sekä työorientaatioon, työn sisältöön ja malliin.

Lisäksi jaoin koulukuraattoreille koosteen niistä tavoitteista, joita he olivat työilleen ja kehittämiselle ideoineet kirjallisuustehtävässä. Kuvastin-tehtävän vastauksia en esitellyt vaan ne toimivat omana aineistonani myöhemmin. Yhtä arvokkaina niiden merkitys näkyi osallistujien reflektion ja työhön tehdyn intervention mahdollistajina. Käytettävissä oli myös Pösön hankkeen kehittämistyötä taustoittavan tutkimuksen tuloksia, joita hän myös esitteli ennen ryhmätöiden tekemistä.

Huovisen ja Rovion (2008, 101–102) mukaan tutkija on osallistujien kanssa tasavertaisessa vuorovaikutuksessa reflektoiden havaittua yhdessä. Hän eläytyy osallistujien kokemuksiin ottaen samalla etäisyyttä arvioidakseen tutkimustilannetta kriit-

tisesti ja neutraalisti. Kehittämispäivä alkoi keskustelulla ennakkotehtävien vastausten koonnin pohjalta. Keskustelua käytiin myös tehtävien tekemisen aikana heränneistä ajatuksista sekä kehittämishanketta koskevista toiveista ja malliin liittyvistä tarpeista. Aamupäivän keskustelu rakentui lopulta arvostavan kohtaamisen termin ympärille.

Selkeän teeman löydyttyä ohjasin kuraattoreita tekemään swot-analyysiä arvostavasta kohtaamisesta. Työtä tehtiin ennakkotehtävien vastausten koontia hyödyntämällä. Mukaan sai edelleen valita myös asioita, joita koonnissa ei ollut mikäli se koettiin tarpeelliseksi. Työskentely tapahtui kahdessa ryhmässä. Toinen ryhmä teki swot-analyysiä toisessa tilassa ja toinen ryhmä hahmotteli aamupäivän aikana ideaksi noussutta ja kannatusta saanutta perhetapaamisen muistilistaa kartoitustyön apuvälineeksi. Kuraattorit antoivat tälle työnimen toimivan perheen muistilista. Kun ryhmät kokivat olevansa valmiita, vaihdettiin paikkoja ja ryhmät täydensivät toistensa tuotoksia.

Swot-analyysityön ja toimivan perheen muistilistan tekemisen päätyttyä kävin kummatkin tuotokset läpi yhdessä niin, että jokainen lause avattiin kummankin ryhmän taholta. Ryhmät olivat myös merkinneet papereihin joitain kysymyksiä edeltävälle ryhmälle ja näistä asioista keskusteltiin. Toimivan perheen muistilista sisälsi pitkälti tilanearviomallin mukaisia nuoren ja perheen voimavaroihin liittyviä viitekehyksiä ympäristöön, arkeen, vuorovaikutukseen ja suhteisiin sekä ominaisuuksiin liittyen. Lopuksi keräsin keskustelun avulla palautetta ja yhdessä sovimme ennen seuraavaa kehittämispäivää tahoillamme pohdittavaksi jäävät asiat.

Havainnointi

Ennakkotehtävät toimivat kuraattoreille motivaattoreina uuden kehittämisessä. Case-kuvaukset ja tekstit palvelivat toimintatutkimuksen kontekstin luojina, ongelmien paikantamisen apuvälineinä, havainnointimateriaalina ja tiedon antajina. Ne myös mahdollistivat sekä kuraattorien oman että analysointivaiheessa oman reflektointini. (ks. Jyväskylän yliopisto 2013). Vuorovaikutus nousi ennakkotehtävissä teemaksi, jota oli mielestäni syytä yhdessä avata ja pohtia. Vuorovaikutus ja siihen liittyvä osaaminen nähtiin isona kohtaamisen mahdollistavana tekijänä samoin kuin

ilmapiiri, johon vuorovaikutusosaaminen selvästi liittyi. Toisaalta hyvän ilmapiirin koettiin muodostuvan arvostavan kohtaamisen tuloksena.

Ohjasin *työskentelyä kehittämispäivässä* muotoilemalla perinteisen swot-mallin kysymykset seuraavaan muotoon: mistä tunnemme ylpeyttä (strengths), missä ha-
luamme kehittyä (weaknesses), mitä voimme saavuttaa (opportunities) ja mihin pi-
tää varautua (threats). Swot-mallin mukaisesti ensimmäiset kaksi liittyivät nykyhetkeen
ja kaksi viimeistä tulevaisuuteen. Tarkoituksenani oli tarkastella yhteisesti valittua ai-
hetta useammasta näkökulmasta, jotta aiheesta voitaisi löytää ammatillisen vahvuuden
näkökulma ja ne asiat, joissa pitäisi kehittyä matkalla kohti yhteisesti valittua tavoitetta.

Havainnoidessani työskentelyä ja keskustelua kehittämispäivässä kirjoitin muistiin-
panoja ja miellekarttoja ja liitin niihin havainnoimieni tunnetilojen mukaan huuto-
merkkejä, kysymysmerkkejä ja hymiöitä. Kiinnitin huomiota seuraaviin teemakysy-
myksiin: Millaista osaamista malliin voidaan kirjata? Millaiseen työhön mallin avul-
la voidaan tähdätä? Millaisiin haastekohtiin mallilla on vastattava? Millaisia työväli-
neitä malli voisi pitää sisällään?

Kolmas vaihe

Reflektointi

Syklän viimeisenä vaiheena oli tehdyn ja koetun *reflektointi*. Piirtelin muistikuvia,
eli miellekarttoja ja tein kulkukaavioita puhutuista asioista hahmottaakseni sitä to-
dellisuutta mikä kehittämispäivässä oli ollut esillä. Reflektoin kehittämispäivää
myös suhteessa ennakkotehtävien vastauksiin.

Suunnittelu

Varasin neuvottelutilan toisen kehittämisiltapäivän ajaksi koulukuraattoreiden käyt-
töön ja osallistujille oli varattu kahvia ja makeita. Suunnittelin, että kehittämispäi-
vässä käytäisi läpi kotiin pohdittavaksi jääneet asiat. Niistä tehtäisi sopimuksia ja
linjauksia, joita kaikki sitoutuisivat noudattamaan. Valmistelin kehittämispäivään
jälleen materiaalia edellisestä kehittämispäivästä. Jäsensin ja kirjoitin toimivan per-
heen muistilistaan kertyneet asiat ja puhtaaksi kirjoitin arvostavan kohtaamisen
swot-työn. Lisäksi kirjoitin koosteen päivän aikana keskustelluista asioista.

Neljäs vaihe

Toiminta

Toinen kehittämispäivä järjestettiin Nastolassa Aktiivitalon neuvottelutiloissa 3.9.2013. Kehittämispäivään osallistui kuusi koulukuraattoria itseni mukaan lukien. Yksi sijaisena toiminut henkilö ja äitiyslomalla oleva koulukuraattori joutuivat jäämään pois sairastumisen takia. Kehittämisiltapäivä kesti 3,5 tuntia. Yhdessä käytiin läpi ensimmäisen kehittämispäivän tunnelmia ja kooste ja tehtiin siihen muutoksia ja koosteen herättämiä huomioita. Keskustelun avulla käytiin läpi tavoitteiksi edellisellä kerralla otetut kysymykset: ketä perheestä tavataan, missä vaiheessa perheenjäseniä tavataan ja miksi perhe tavataan. Tämän jälkeen hahmoteltiin varsinaisen mallin muotoa ja päätettiin, että toimintatutkimuksen tekijä muodostaa toiveiden perusteella mallin.

Havainnointi

Toisessa kehittämispäivässä toimivan perheen muistilistaan haluttiin lisätä muutama seikka. Ympäristöön liittyvänä asiana haluttiin hyvinvointiin liittyen sovitusti kysyä kaikilta perheiltä alkoholinkäytöstä ja muista päihteistä. Kehittämispäivässä saatiin myös päätettyä niitä asioita, jotka vastasivat osaltaan vaiheen teemakysymyksiin. Toisen kehittämispäivän kehittämistyön *teemakysymyksiä* olivat: *Miksi koulukuraattorit tapaavat perheen? Missä vaiheessa perhe tavataan? Miten perhe määritellään? Millainen malli on ulkonäöstään? Mitä malli pitää sisällään?*

Toiveita mallin rakenteen suhteen olivat mallin monipuolisuus ja käytettävyys: kuvien, kuvioden, mind map -pohjan ja tekstin yhdistelmä koettiin toimivaksi. Lisäksi Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveystyöryhmän viestintäjohtajalta oli kysyttävä mahdollisia ohjeita mallin ulkonäölle.

5 KEHITTÄMISHANKKEEN AINEISTOSTA MALLIA KOHTI

Kehittämishankkeen sosiaalista toimintaa sisällään pitävien vaiheiden jälkeen tarkastelin kokoamaani aineistoa kokonaisuutena ja rakensin Perheen kohtaamisen mallia. Aineistoa oli kertynyt yhteisistä kehittämispäivistä ja ennakkotehtävistä. Lisäksi yhdessä tehdyt arvostavan kohtaamisen swot-analyysi ja toimivan perheen muistilista olivat keskeistä aineistoa. Tässä luvussa kerron siitä työstä mitä olen tehnyt rakentaessani aineistosta valmista mallia. Yhteisen kehittämistyön jälkeisen työn kuvaaminen, mallin rakentamisen reunaehtojen avaaminen ja tavoiteorientaatioiden etsimiseksi tekemäni analyysi pohjustavat kehittämishankkeen tuloksia.

5.1 Arvostavan kohtaamisen swot-nelikenttä

Arvostava kohtaaminen nousi kehittämispäivistä ja ennakkotehtävistä saadussa aineistossa koulukuraattorityön yhdeksi viitekehyykseksi. Koulukuraattorit pohtivat arvostavan kohtaamistilanteen luomista ja omaa ammatillista osaamistaan siinä. Kuviossa 3 on swot-analyysin tulokset, joita avaam tarkemmin tässä alaluvussa.

Kuvio 3. Arvostavan kohtaamisen swot-nelikenttä

Koulukuraattorien keskustelussa nousi esiin, että ammatillisuus pitää sisällään kehittyvän ammatillisuuden ja halukkuuden kouluttautua lisää. Ylpeyttä tunnettiin siitä, että kohtaamista ja asiakkaan asiantuntijuuden tunnustamista ja asiakkaan kuulemista ja kunnioittamista pidetään työn lähtökohtina. Ammatillisesta osaamisesta puhuttaessa tärkeisiin työn tekemisen taitoihin luettiin kuuluvaksi myös työn rajaaminen ja hoidon porrastuksen, ohjauksen ja neuvonnan taidot.

Kuraattorien ammatillisuudessa läsnäolon koettiin olevan kohtaamisen ydintä. Voimavarakeskeinen työote oli tuttua ja ominaista kaikille kuraattoreille ja työn koettiin menevän eteenpäin kun lapsen ja perheen kanssa yhdessä tuotiin esille hyvää, vahvuuksia ja voimavaroja. Asiakassuhteessa tärkeäksi koettiin toiveikkuus, kehuminen ja asioiden konkreettiseksi tekeminen. Dialoginen työskentelyote ja kohtaamisen taito ajateltiin keinoksi auttaa perheitä kertomaan myös asioita, joissa tarvitaan suunnan muutoksia tai vahvistusta. Kehittämispäivässä puhuttiin dialogisen työn lähtevän siitä mitä kuullaan ja nähdään siinä hetkessä kun kohdataan. Kaikki kuraattorit olivat sitoutuneita siihen, että lapsi on työn keskiössä silloinkin kun hän ei ole paikalla tapaamisessa. Silti kaikkien kuulemista pidettiin tärkeänä. Kuraattorityössä lasta tuetaan osana perhettään hänen tarpeistaan riippuen. Lapsen tukeminen osana hyvinvoivaa ja toimintakykyistä perhettä eroaa lapsen tukemisesta osana häntä jollain tapaa haavoittavaa perhettä. Lapsen tilanteen hahmottamista pidettiin erityisen tärkeänä, jotta apua voitaisi tarjota myös koulukuraattorityön ulkopuolelta.

Yhteisessä keskustelussa kuraattorit määrittelivät avoimen ja läpinäkyvän työn edellytyksiä. Avoimen työn koettiin pitävän sisällään työskentelyprosessin kuvaamisen asiakkaalle. Konkreettisten suunnitelmien tekeminen koettiin kehittämisen arvoiseksi asiaksi niin, että yhteistyölle tehtäisi suunnitelma niin asiakkaiden kuin verkostojen kanssa. Keskustelussa nousi esiin myös tarve tiivistää yhteistyötä eri yhteistyötahojen kanssa, jotta asiakkaat hyötyisivät saamastaan avusta mahdollisimman vaivattomasti. Johdonmukaisesti jokaisen perheen kohdalla toteutettavan ensikohtaamisen/tapaamisen koettiin asettavan perheet tasa-arvoiseen asemaan ja tukevan yhteistä vanhemmuutta. Keskustelussa nousi esiin ajoittainen epävarmuus siitä, kuinka nopeasti asiakkuudessa pitäisi saada ratkaisuja tai muutoksia aikaan.

Silti työssä nähtiin tärkeäksi hyväksyä, että asiakkaalla ja perheellä on tapaamisten välissä aikaa ulottaa tapaamisissa puhuttua tai sovittua arkeensa. Muutosta ja vahvistumista ajateltiin tapahtuvan tukevassa ja kannustavassa asiakkuudessa yksilöllisesti ajan myötä.

Arvostavaa kohtaamista ja työn mahdollisuuksia tarkasteltaessa nousi esille asioita, joita koulukuraattorit voivat saavuttaa yhteisen kehittämisen avulla. Yhdessä päätettiin, että *koulukuraattorit tekevät suunnitelmallista koulukuraattorityötä dialogisessa ilmapiirissä: tuleva työskentelyprosessi avataan asiakkaalle ja työskentelyyn sitoutunut perhe on mukana työssä*. Kohtaamisen ytimeä puhuttaessa tavoitteisiin nostettiin avoimen ja luottamuksellisen ilmapiirin saavuttaminen perheiden kanssa ja asiakkaiden ja heidän perheidensä asiantuntijuuden arvostaminen. Myös muiden toimijoiden kanssa tehtävä toimiva ja suunniteltu yhteistyö koettiin kehittämisen tavoitetulokseksi. Koulukuraattorit kokivat oman työn reflektoinnin tärkeäksi ammatillisen kehittymisen ja hereillä pysymisen keinoksi. Saavutettaviksi asioiksi kirjattiin oman toiminnan ja kokoajan liikkeessä olevan, kehittyvän ammatitaidon tarkasteleminen.

Koulukuraattorityössä koettiin erittäin tärkeäksi varautua perheiden erityisyyteen. Lapsilla on biologisia, sosiaalisia ja juridisia vanhempia ja vanhemmilla erilaisia rooleja suhteessa lapseen. Laajempaa keskustelua herätti lapsen tukeminen osana häntä jollain tavoin haavoittavaa perhettä. Ammatillisesti herätteleviksi asiakkuuksiksi koulukuraattorit kokivat perheet, joissa lapsen suhdetta johonkin vanhempaan ei ole koulukuraattorityön viitekehyksessä hyvä tukea. Yleisesti huomioitavaksi seikaksi nähtiin, etteivät kaikki käytettävissä olevat menetelmät sovi kaikille. Kuitenkin kaikkien perheiden kohdalla on luotava mahdollisuus sitoutua työhön lapsen parhaaksi. Vaikeaksi työssä koettiin tilanteet, joissa koulukuraattorin ja perheenjäsenen käsitys vaikkapa huolena olevista asioista ei kohtaa. Työssä on myös hyväksyttävä, ettei kaikkia perheitä voi auttaa omalla vastaanotollaan, sillä perhe ja sen jäsenet päättävät mihin sitoutuvat. Koulukuraattorit kertoivat perheiden moninaisten pulmien, kaoottisiksi kehittyneiden tilanteiden, yhteiskunnan nopeiden muutosten ja niiden heijastumisen perheiden tilanteisiin vaativan työntekijältä sopeutumisen

ta. Kohtaamistyössä koettiin tärkeäksi osata ja pystyä joustamaan, mukautumaan ja muuttamaan omaa toimintatapaa sekä oppimaan lisää.

Arvostavaan kohtaamiseen pyrittäessä koettiin eräänlaiseksi uhaksi ennakkokäsityksien kohtaaminen. Ennakkokäsityksiä voidaan kohdata niin omaa kuin yhteistyökumppaneiden työtä kohtaan. Kuraattorit kertoivat ensikohtaamisten tapahtuvan perheiden kanssa ajoittain yhteistapaamisissa, joihin osallistutaan vaikkapa koululla tai muun yhteistyötahon luona. Tällöin kuraattorit kuvailivat ensikohtaamisen pohjalla olevan joskus jo vire, johon astutaan. Arvostavan kohtaamisen kannalta tärkeäksi koettiin varautuminen avaamaan dialogia ja muokkaamaan tai parantamaan ilmapiiriä.

5.2 Toimivan perheen muistilista

Ryhmätyönä ensimmäisessä kehittämispäivässä luonnosteltuun toimivan perheen muistilistaan koottiin asioita, jotka koettiin merkityksellisiksi kartoittaa perheiden kanssa. Kehittämispäivien jälkeen käytin toimivan perheen muistilistaa analyysin runkona tarkastellessani voimavarakeskeistä kartoitustyötä, jonka esittelen luvussa 6.2.2. Valmiiseen malliin toimivan perheen muistilista muokkautui Perhevarapuuksi, jonka esittelen luvussa 7.4. Toimivan perheen muistilistan runko oli seuraavanlainen:

Ympäristö

- Asuminen (*etäisyydet, mahdollisuudet, palvelut, rauha, elämäntapa*)
- Elintaso/toimeentulo (*haasteet, mahdollisuudet, huolet*)
- Verkostot (*suku, naapurit, ystävät, viranomaiset*)
- Hyvinvointi (*henkinen, fyysinen, sosiaalinen, emotionaalinen*)
→ alkoholinkäyttö ja päihteet perheessä kysytään kaikilta

Arki

- Kasvatus (*rajat, arvot, kodin säännöt, lämpö*)

- Ajankäyttö (*yhteinen aika, työ ja koulu, oma aika, harrastukset*)
- Yksityisyys (*perheenjäsenten yksityisyys, vanhempien yhteinen aika ja oma tila*)
- Kotitöiden jakaantuminen

Vuorovaikutus ja suhteet

- Suhteet perheessä (*arvostus, rakkaus, rangaistukset/seuraamukset*)
→ väkivalta perheessä kysytään kaikilta
- Roolit perheessä (*lapsi/aikuinen, aikuisuus ja lapsuus*)
- Tunteiden ilmaisu
- Avoimuus (*perhesalaisuudet, tosiasiat*)
- Tasa-arvoisuus (*kaikkien kuuleminen, erilaisuuden ymmärtäminen*)

Ominaisuudet

- Kannustus, toivo
- Joustavuus
- Ongelmanratkaisutaidot
- Vastuunotto, halu muutokseen
- Pettymystensietokyky, toleranssi

5.3 Yhteisen kehittämistyön jälkeiset syklit

Viides vaihe

Reflektointi

Kehittämispäivissä onnistuimme tuottamaan paljon aineistoa mallin rakentamisen suunnitteluun. Yhteinen keskustelu sujui ja oleellisiin kysymyksiin saatiin päätettyä yhteisiksi koettuja vastauksia. Toimintatutkimuksen eli hankkeen aikana tekemäni ratkaisut ja koulukuraattorien kehittämispäivissä eteenpäin viemäni aineisto vaikutti aineiston lopulliseen *analyysiin ja tulkintaan*. Aineiston analyysiä ohjasi tutkimuk-

sen ja kehittämishankkeen tarkoitus sekä tutkimustehtävät. Huomioni kiinnittyi siis pääosin siihen materiaaliin, jonka ajattelin liittyvän Peruspalvelukeskus Aava liikelaitoksen koulukuraattorien perhetapaamisten kehittämiseen. Parityön ja sosiaali-toimen työntekijöiden kanssa tehtävän yhteistyön kehittäminen oli yhteisessä kehittämispäivässä päätetty jättää kehittämistyön ulkopuolelle. Rajasin näitä koskeneen materiaalin pois analyysistä.

Aineistoa olin kerännyt erilaisia teemakysymyksiä hyödyntäen. Analyysivaiheessa minun piti kiinnittää huomiota kahteen tutkimuskysymyksenä olleeseen asiaan: *mitä mallin kehittämisen aikana tapahtui ja mitä perheen kohtaamisen sisältöjä malliin oli tarpeen nostaa*. Ensimmäinen tutkimuskysymys oli toimintatutkimuksen luonteen kannalta merkittävä eikä kysymykseen vastaamiseen tarvittu aineiston tarkkaa analyysiä. Toiseen tutkimuskysymykseen hain aluksi vastauksia aluksi yhteisen kehittämispäivissä tehdyn työn ja sopimusten kautta. Kehittämispäivissä oli tehty työtä arvostavan kohtaamisen ja toimivan perheen muistilistan parissa. Yhdessä oli myös linjattu perhetapaamisten rakenteisiin liittyviä asioita: ketä kohdataan, koska kohdataan ja miksi kohdataan. Edellä mainittujen jalostamisesta ja jatkokehittämisestä sekä sisällyttämisestä malliin oli sovittu yhdessä.

Tarkastelin kaikkea keräämääni aineistoa ja jo tekemiäni väliyhteenvetoja ja koosteita. Niiden pohjalta, yhteistä kehittämistyötä reflektoiden, rakensin alustavan kahdeksansivuisen mallin. Mallin esittelin joulukuussa 2013 päijät-hämäläisille kuraattoreille ja psykologeille yhteisessä aluetapaamisessa.

Suunnittelu

Mallin suunnittelu edellytti luonnollisesti koko hankkeen aikana kerätyn aineiston huolellista tarkastelua ja analysointia. Olin alustavasti ryhmitellyt ja tyypitellyt ennakkotehtävien ja ideointikerran tuottamia aineistoja kehittämispäiviin. Lähtiessäni etsimään aineistosta vastausta siihen mitä sisältöjä malliin on tarpeen nostaa en kuitenkaan näitä alustavia ryhmittelyjä käyttänyt. Luin alkuideoinnin, ennakkotehtävien ja kehittämispäivien tuottamaa aineistoa yhä uudelleen toistellen mielessäni kumpaakin tutkimuskysymystä sekä sanaparia 'perheen kohtaaminen'. Järjestelin aineistoa valmiin toimivan perheen muistilistan rungon (myöh. voimavarakeskeinen

kartoitustyö, luku 6.2.2) ympärille analyysiyksiköistä, jotka kuvasivat teeman osia. Arvostavasta kohtaamisesta tehdyn swot-analyysin tulkintaan hain tarvittaessa lisäselvennystä aineistosta. Aineisto asettautui termien ympärille ilman erityistä analyysiä. Siirryin tarkastelemaan uudelleen Pösön taustoittavan tutkimuksen tuloksia ja lopulta kokosin niistä, swot-nelikentästä ja toimivan perheen muistilistaan liittyvistä huomioista mallin rakentamisen reunaehdot, jotka esittelen luvussa 5.4. Reunaehdot auttoivat hahmottamaan sen miten aloin tarkastella aineistoa. Lopuksi ne auttoivat vastaamaan siihen, mitä mallin piti pitää sisällään.

Kuudes vaihe

Toiminta

Tämän raportin tarkoituksena on kuvata tehtyä kehittämistyötä, sen lähtökohtia ja tuloksia. Olen pyrkinyt kuvaamaan kehittämishankkeen eli toimintatutkimuksen lähtökohdat ja sen kulun mahdollisimman kattavasti ja riittävän yksityiskohtaisesti, jotta ensimmäinen kehittämistehtävä toteutuisi. Tehtävänä oli kuvata, mitä kehittämisen aikana tapahtui.

Toisena kehittämistehtävänä oli löytää oleelliset asiat ja sisällöt perheen kohtaamisen malliin ja kolmantena kehittämistehtävänä luoda itse malli. Pyrin ymmärtämään taustalla olleet tarpeet ja analyysin ja mallintamisen avulla vastaamaan niihin. Perheen kohtaamisen mallille asetettujen toiveiden ja odotusten perusteella päädyin suunnittelemaan mallia, jota pystyisi käyttämään monipuolisesti. Rakenteeltaan ja ulkonäöltään halusin suunnitella mallin, jonka sivuja on mahdollisuus käyttää erikseen, ja jossa on kuvia, tekstiä ja työntekijän täydennettäviä osioita. Koottuani ja analysoituani saamani aineiston, muodostin sen tuloksia noudattelevan aineistolähtöisen tietoperustan raporttiini.

Perheen kohtaamisen mallia on voinut kommentoida kahdesti sen rakentamisen aikana. Kehittämistä jatketaan Aavan kuraattorien keskuudessa. Perheen kohtaamisen malli otetaan käyttöön ja sitä voidaan muokata käyttäjien kokemusten tai muuttuvien tarpeiden myötä.

5.4 Mallin rakentamisen reunaehdoja

Jenni Pösön (2014, 57-59) taustoittavan tutkimuksen tulosten mukaan kehittämistyön odotuksina oli, että mallin myötä perhetapaamiset olisivat yhtä kiinteä osa kuraattorin työtä kuin perinteiset oppilaiden tapaamiset koulupäivien aikana. Kuraattoreilla oli selvityksen mukaan tarve hahmottaa perhetapaamisten merkitystä ja paikkaa omassa työssä selkeämmin. Toimintamallista haluttiin sellainen, että sen avulla työtä voitaisiin kuvata tai markkinoida perheille. Mallin toivottiin auttavan suunnitelmallisen työn tekemisessä. Suunnitelmallisen, läpinäkyvän ja markkinoitavan työn koettiin helpottavan perheiden sitoutumista työskentelyyn.

Pösön (2014, 57-59) mukaan kehittämistyöllä tuotettavalta mallilta odotettiin:

- rutiinia ja selkeyttä perhetapaamisten toteuttamiseen
- järjestelmällisyyttä ja ammatillista varmuutta perhetapaamisissa
- säännöllisyyttä, suunnitelmallisuutta ja yhdenmukaisia käytäntöjä eri kunnissa
- yhteisten tavoitteiden asettamista perhetapaamisissa sekä suunnitelman tekemistä niiden toteuttamiseksi
- joustavuutta: yhteisiä raameja, joiden sisällä luovuus ja oman persoonan käyttö ja erilaisten perheiden ja tilanteiden kohtaaminen ovat mahdollisia
- selkeyttä siihen ketä, miksi ja milloin tavataan ja kuinka usein tapaamisia järjestetään
- kohtamiseen panostamista ja avoimen, luottamuksellisen keskustelun käyttämistä työvälineenä
- perheiden yhdenveroisia mahdollisuuksia palveluun kunnasta riippumatta
- molempien vanhempien läsnäolon ja aktiivisen vanhemmuuden merkityksen nostamista esiin
- yhteisten linjojen, rajojen ja toimintamallien etsimistä yhdessä vanhempien kanssa

Toimintatutkimuksen aikana käydyt keskustelut sekä aineisto osoittivat, että koulukuraattorit halusivat käydä alkukartoituksen tapaan standardisti läpi tärkeimmät

lapsen ja perheen toimintakykyyn vaikuttavat asiat. Työvälineeksi haluttiin muistilista tai struktuuri, jonka pohjalta voimavarakeskeistä kartoitusta voitaisi tehdä. Luonnos työvälineestä (toimivan perheen muistilista) tehtiin yhdessä kuraattorien kanssa. Yhdessä tehdyn arvostavan kohtaamisen swot-nelikentän perusteella mallilta odotettiin: *suunnitelmallista koulukuraattorityötä, dialogista ilmapiiriä, tulevan työskentelyprosessin avaamista asiakkaalle, toimivaa ja suunniteltua yhteistyötä ja oman työn reflektointia.*

Mallin rakentamisen reunaehdot (kuvio 4) rakentuivat lopulta helposti ja selkeyttivät vastauksen hakemista toiseen tutkimuskysymykseen. Malliin oli tarpeen nostaa 1) *suunnitelmallisuuden elementtejä*, mikä mahdollistui osittain asiakkuusprosessin muokkaamisesta perhetapaamisiin yhteisessä keskustelussa. Koska malliin oli tarpeen nostaa myös 2) *tavoitteenasettelua ja suunnitelmallista työtä perheen kanssa*, malliin piti sisällyttää sovittu voimavarakeskeinen työmenetelmä. Lisäksi mallin piti 3) *yhtenäistää kuntien käytäntöjä säilyttäen silti työntekijän mahdollisuuden luovuudelle*, oman persoonan käytölle ja ainutlaatuisille kohtaamisille. 4) *Oman työn reflektointia* pidettiin tärkeänä, ja siksi oli oleellista miettiä mitä vasten reflektiota voitaisi tehdä.

Kuvio 4. Mallin rakentamisen reunaehdot

Käsittelin aineistoa ja rakensin Perheen kohtaamisen mallia kuviossa 4 esitellyllä tavalla. Kokosin hankkeen aikana keräämäni aineiston yhteen ja koodasin sen ajatus-
tasoisiksi analyysiyksiköiksi. Perhetapaamisten tavoiteorientaatiot muodostin luvussa 5.5 esitellyllä tavalla Grounded Theory -menetelmällä niin, että keräämäni aineisto, arvostavan kohtaamisen swot-nelikentän tulokset ja taustoittavan tutkimuksen tulokset keskustelivat keskenään. Muodostettuani perhetapaamisten tavoiteorientaatiot, jotka esittelen luvussa 6.1 pohdin niiden ammatillisen työskentelyn tavoitteiden kautta hankkeen aikana keräämäni aineistoa ja kokosin sitä toimivan perheen muistilistan runkoon. Ammatillisen työskentelyn tavoitteiden avulla muodostin perhetapaamisen ytimen.

5.5 Tavoiteorientaatioiden etsiminen Grounded Theory-menetelmällä

Yhteistä kaikille kuraattoreille oli selvästi samanlainen arvopohja koskien dialogisuutta, kohtaamisen etiikkaa ja aktiivista vanhemmuutta sekä kehittyvää ammatillisuutta. Sekä ne orientaatiot, joista työtä tehtiin. Lukiessani aineistoa läpi mallin rakentamisen reunaehtojen viitekehystä (kuvio 2) aineisto alkoi osoittaa kohti orientaatioita ja työntekijän odotuksia eli eräänlaisia tavoitteita työlle tai sen tuloksille.

Tuomen ja Sarajärven (2009, 103-106) mukaan sisällönanalyysin avulla tekstistä saadaan esille merkityksiä dokumenttien kuvaamiseksi sanallisesti. Ilmiöstä pyritään saamaan yleisessä muodossa oleva tiivistetty kuvaus, jonka avulla aineiston voidaan järjestää johtopäätöksiä varten. Tavoiteorientaatiot muodostin aineistosta laadullisen sisällönanalyysin keinoin käyttäen Grounded Theory -menetelmää. Analyysin toteutin siis induktiivisesti eli aineistosta lähtien. Olin perehtynyt aineistoon huolellisesti ja ryhmitellyt ja tyypitellyt sitä alustavasti nähdäkseni millaiseksi aineisto muokkautuu. Sen perusteella olin todennut parhaimmaksi valita analyysiyksiköksi ajatuksen. Analyysiyksikkönä ajatus oli joissain yhteyksissä sana (kun sitä edeltänyt kysymys antoi sanalle kontekstin) ja joissain yhteyksissä lause, joka riittäväällä tavalla ilmaisi vastaajan ajatuksen (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 110).

Kehittämispäivien muistiinpanot erittelin aluksi (avoin koodaus) yksinkertaisiksi lauseiksi tai sanoiksi analyysiä varten myös niin, että tarkoitettu ajatus välittyi. Ennakkotehtävistä saamani vastaukset siirsin samaan asiakirjaan ja muutin jokaisen vastaajan vastausten fontit erivärisiksi myöhempää tunnistuksen helpottamista varten. Tämä oli tarpeen, jotta pystyin varmistamaan, etteivät ala- ja yläluokat myöhemmin muodostuisi vain yhden tai kahden vastaajan ajatuksista. Myös 'piilossa' olevat viestit analysoin silloin kun ajatus oli selvästi sanan tai lauseen kontekstista havaittavissa.

Käytin sisällönanalyysissäni Grounded Theory -menetelmää. Menetelmän mukaan aineistolle tehdään 1) avointa koodausta, 2) aksiaalista koodausta ja 3) selektiivistä koodausta. Avoimessa koodauksessa tehdään tutkittavien alkuperäisten ilmausten perusteella sisällöllisiä koodeja. Aksiaalisessa koodauksessa avoimen koodauksen pohjalta luodaan kategorioita keskeisten elementtien ympärille kategorioita syventäen. Lopulta selektiivisessä koodauksessa etsitään aineiston juoni tai punainen lanka eli tutkimuksen ydinkategoria, johon muut luokat myöhemmin liitetään. (Strauss & Corbin 1990, 1998, Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan 2006 mukaan.)

Menetelmää käytettäessä seitsemän seuraavan ehdon tuli täytyä (Metsämuuronen 2009, 230; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, molemmat Martikaista ja Haverista 2004, 136-137 mukailleen.): 1) tutkimuskohde on yksilölliset kokemukset, merkitysrakenteet tai sosiaalinen prosessi, 2) tavoite on teorian luominen, 3) aineisto on kerätty teoreettisella otannalla, 4) analysointia tehdään jatkuvan vertailun metodia käyttäen, 5) analyysin tulokset saadaan määrittelemällä ydinkategoria, 6) teorian muodostamisessa on laadittu sisällölliset teoriat ja 7) lopputuloksena on kehitetty formaali teoria.

Aiemman aineistoon perehtymisen perusteella minulla oli jonkinlainen tuntuma siitä, että olin hakemassa aineistosta jotakin, mikä liittyisi orientaatioihin ja työntekijän odotuksiin eli eräänlaisiin tavoitteisiin työlle tai sen tuloksille. Grounded Theory -menetelmän mukaisesti luin aineistoa läpi yhä uudelleen esittäen sille kysymyksen mihin kategoriaan tai kategorian ominaisuuteen asia liittyy (ks. Metsämuuronen 2006, 100). Tässä vaiheessa minulla oli hyvä kuva siitä, mitä aineistosta olin löytämässä, mutta sille ei ollut nimeä. Analyysiyksiköistä tehdyn listan katego-

risoinnin helpottamiseksi tutustuin kirjallisuuteen nähdäkseni mikä sana kuvaisi ajatustani, ja määrittelin sen tavoiteorientaatioksi. Niemivirran (2004) mukaan tavoiteorientaatio heijastelee lähtökohtia tai syitä, joista tehtävää lähestytään tai suosimia/haluamia/ tavoittelemia lopputulemia eli tendenssejä/pyrkimyksiä suosia tiettyjä tavoitteita, lopputuloksia ja seurauksia.

Kokonaisia sana/lausetasoisia ajatuksen välittämiä ilmaisuja sisältävän listan ryhmittelin aluksi (aksiaalinen koodaus) kolmeen kategoriaan: lähtökohdat, lopputulemat ja pyrkimykset. En ollut tyytyväinen ryhmiin, koska ne eivät kuvanneet tavoiteorientaatioiden sisältöä. Pelkistin vielä listan ilmaisuja kun se oli tarpeen käyttäen kuitenkin mahdollisimman tarkkaan alkuperäisiä termejä. Seuraava vaihe oli ilmausujen eli analyysiyksiköiden ryhmittely (uusi aksiaalinen koodaus) uudelleen kategorioihin, joille annettiin niitä kuvaava nimi. Luokittelin aineiston analyysiyksikköjä käyttäen, niiden samankaltaisuuksien perusteella ja sainkin joukon tavoitteita, joiden alla ilmaukset eli analyysiyksiköt olivat. Nimesin kategoriat ja täsmensin niitä kunnes mitään uutta ei enää ilmaantunut. Tällöin aineisto oli saturoitunut. Seuraavassa vaiheessa tarkoitus oli suhteuttaa kategorioita toisiinsa. (Rostila 1991 ja Strauss 1987, Metsämuurosen 2009, 231-233 mukaan, ks. myös Metsämuuronen 2006, 100-101; Kylmä&Juvakka 2007, 113).

Aineistoni kategoriat näyttivät tässä vaiheessa seuraavanlaiselta: ympärille on valjastettava aikuisia → vaikuttavuus, nuoren ajatusten esille tuomiseksi, eri lähtökohtien ja näkökulmien saamiseksi, vahvistamiseksi ja kiitoksen antamiseksi, kartoituksen tekemiseksi, tavoitteiden asettamiseksi, sitouttamiseksi, muutoksen aikaansaamiseksi, työskentelyvaiheessa, välikäsien välttämiseksi – yhteinen ymmärrys. Edelleen olin tyytymätön ryhmittelyyn ja siihen päätyneiden havaintojen määrään. Aloitin jälleen alusta, (uusi aksiaalinen koodaus) nyt kuitenkin Grounded Theoryn mukaisesti etsimään heti aluksi aineistoni punaista lankaa eli ydinkategoriaa, joka olisi aineistoni pääteema ja kattavan teorian luomisen avain. Ydinkategorian löytäminen vaatii pitkäjänteistä työtä ja jatkuvan vertailun menetelmän käyttöä. (ks. Metsämuuronen 2006, 100-101.)

Lapsilähtöisyys ja perhekeskeisyys olivat jo selvästi yhdessä todettuja työn suuntautumisia eli orientaatioita, joten päätin tarkastella muita aineistosta nousevia

orientaatioita. Toistelin mielessäni hankkeemme ydinsanoja ja luin listaa läpi. Swot-analyysi toimi aineiston analyysissä yhtenä peilinä koulukuraattoreiden perhetapaamiseen liittyvien tavoiteorientaatioiden muodostamisessa, sillä koulukuraattorit selvästi suuntasivat työtään arvostavaan kohtaamiseen. Ymmärsin, että kohtaamisorientaatio oli aineistosta selvästi nähtävissä, sillä kategoriaan kuuluvat ajatukset oli tehtävissä ja keskustelussa muotoiltu hyvin ja jäsenytyneesti. Työmallissa haluttiin näkyvän lapsilähtöisyyden lähtökohta, ainutlaatuinen kohtaaminen, myönteisyyden lähtökohta, välittävä ilmapiiri, avoimuus, dialogisuus ja yhteinen kohtaaminen. Lisäksi kohtaaminen oli kuraattoreille yksi suurimmista työn perussisällöistä, lähtökohdista ja halutuista lopputulemista ja näin ollen kuulosti myös järkevältä tavoitesuuntaukselta. Kohtaamiseen liittyvät aksiaalisen koodauksen ryhmät edelleen ryhmittyivät hyvin selektiivisessä koodauksessa ydinkategoriaksi. Tuomen ja Sarajärven (2009, 109-110) mukaan aineiston analyysi etenee alaluokkien kokoamisesta yläluokkien muodostamiseen.

Ydinkategoriani löydettyäni suoritin aksiaalisen koodauksen koko aineiston avoimen koodauksen avulla löydetyille ilmauksille eli analyysiyksiköille. Tämän jälkeen suoritin selektiivisen koodauksen ydinkategorian juonen mukaisesti. Muodostin näin viisi ydinkategoriaa, jotka ovat tulososiossa esitellyt perhetapaamisten tavoiteorientaatiot. Tutkimuksen tulososiossa esittelen tavoiteorientaatioiden sisältöä esittelemällä aineistoa ja tuloksia yhdessä. Mukana on vastaajien alkuperäisiä ilmaisuja elävöittämässä tuloksia. Osana yläluokista toimineet aksiaalisen koodauksen kautta syntyneet ammatillisen työn tavoitteiksi muodostuneet ajatuskokonaisuudet esittelen taulukkomuodossa.

6 AINEISTOSTA NOUSSEET TULOKSET

Kuraattorit ohjaavat kartoitustyön lisäksi asiakkaita ja heidän perheitään asettamaan tavoitteita, etsimään keinoja vastata nähtyihin tarpeisiin ja löytämään ratkaisuja tilanteisiin. Aineistosta selkeimmin nousseet tulokset ovat Perheen kohtaamisen mallin keskeisten osien pohjalla olevat tavoiteorientaatiot ja niistä johdetut ammatillisen työskentelyn tavoitteet. Nämä ovat aineiston perusteella keskeisimmät tavoitteet lapsilähtöiselle ja perhekeskeiselle kohtaamiselle tapaamisissa. Perheen kohtaamisen malliin on rakennettu tavoiteorientaatioiden ammatillisten tavoitteiden ja suunnitelmallisen työn kuvauksen pohjalta perhekeskeisen työn ydinkuvaus ja työskentelyä refleктоivia kysymyksiä.

Toinen keskeinen tulos on voimavarakeskeisen kartoitustyön osuus. Voimavaroihin keskittymisellä tarkoitetaan olemassa olevien voimavarojen havaitsemista ja voimavaroihin liittyvien tarpeiden hahmottamista. Kuvastin-menetelmällä kerättyä case-aineistoa on tarkasteltu rinnakkain yhdessä tehdyn toimivan perheen muistilistan kanssa. Aineiston ja yhteisen kehittämistyön avulla Perheen kohtaamisen malliin on luotu voimavarakeskeinen Perhevarapuu -väline osaksi asiakasta arvostavaa, suunnitelmallista työtä. Tässä luvussa esittelen tarkemmin aineistoni sisältöjä ja valmista Perheen kohtaamisen mallia esittelen luvussa 7.

6.1 Koulukuraattorien perhetapaamisten tavoiteorientaatiot

Perheen kohtaamisen mallin kehittämiseksi oli tärkeää tarkastella niitä orientaatioita, joista ammatillinen työskentely lähtee. Lapsilähtöisyys/asiakaslähtöisyys ja perhekeskeinen työskentely lapsen tarpeiden toteutumiseksi olivat jo prosessityössä ennen hanketta määritellyt työorientaatioiksi. Muita perhetapaamisissa vaikuttavia orientaatioita oli tarpeen tarkastella näistä viitekehyksistä. Taulukossa 2 esitellään perhetapaamisten tavoiteorientaatioiden ammatillisen työskentelyn tavoitteet, jotka on muodostettu kehittämishankkeen aikana kerätyn aineiston avulla. Pääosan aineistosta muodostivat kehittämispäivien ennakkotehtävien vastauksista. Laajempi tavoiteorientaatiotaulukko on raportin liitteenä (liite 5). Seuraavissa alaluvuissa orientaatioita on avattu laajemmin.

Taulukko 2. Perhetapaamisten tavoiteorientaatiot ja ammatillisen työskentelyn tavoitteet

Perhetapaamisten tavoiteorientaatiot ja ammatillisen työskentelyn tavoitteet	
Kohtaamisorientaatio	<ul style="list-style-type: none"> • luoda nuoreen ja perheeseen luottamuksellinen suhde • luoda omalla toiminnallaan avoin ja keskusteluun rohkaiseva, turvallinen ilmapiiri. • yhdessä suunnittelemalla tehdä työstä yhteistä ja läpinäkyvää.
Perheorientaatio	<ul style="list-style-type: none"> • tuoda lapsen/nuoren ajatuksia esille • tavata perheitä eri lähtökohtien ja näkökulmien takia • auttaa perhetapaamisessa läsnäolijoita sanoittamaan ajatuksiaan ja kuulemaan merkitykselliset asiat • huomioida perhe myös asiakassuhteen työskentelyvaiheessa • tukea asiakasta ja perhettä heidän tarpeensa huomioiden
Voimavaraorientaatio	<ul style="list-style-type: none"> • lisätä ymmärrystä perheessä vallitsevaan tilanteeseen • löytää, tuoda näkyväksi, tukea ja vahvistaa voimavaroja • lisätä perheen toimintakykyä • ylläpitää toivoa
Muutosorientaatio	<ul style="list-style-type: none"> • kartoittaa nuoren ja perheen tilanne yhdessä heidän kanssaan • tukea tavoitteiden asettelussa • etsiä yhdessä nuoren ja perheen kanssa keinoja ja samalla opetella ongelmanratkaisua tulevaisuutta varten • tukea nuorta tekemään itselleen hyviä valintoja perheen tuella ja erilaisin järjestelyin • työskennellä nuoren koulunkäynnin, hyvinvoinnin ja arjen turvaamiseksi

Yhteistyö-orientaatio	<ul style="list-style-type: none"> • rakentaa yhteistyötä nuoreen ja perheeseen • huomioida työssä nuorta tukevat verkostot • työskennellä yhteisessä ymmärryksessä
-----------------------	--

6.1.1 Kohtaamisorientaatio

Kuraattorit kokivat lapsilähtöisyyden vahvasti kohtaamisen lähtökohdaksi. Yksilön ja yksilöllisen perheen kohtaaminen nähtiin ainutlaatuisena ja lapsi ja lapsen asia kohtaamisen keskiössä myös silloin kun lapsi ei ole paikalla. Aineistossa tuli esille sekä kuraattorin ja nuoren keskinäisessä vuorovaikutuksessa rakentuva suhde että perheen kanssa muodostettava vuorovaikutussuhde. Kuraattorin tehtäväksi koettiin luoda omalla toiminnallaan avoin ja keskusteluun rohkaiseva ilmapiiri. Tällaisessa ilmapiirissä työskenteleminen koettiin myös antoisaksi. Läpi kehittämishankkeen keskeisenä kohtaamisen kenttänä näyttäytyi turvallinen, välittävä, luottamuksellinen ilmapiiri, joka tarvitaan onnistuneen työskentelyn pohjaksi. Kuraattorit kokivat onnistuneen vuorovaikutuksen: kaikkien kuulemisen, avoimuuden ja luottamuksen, olevan edellytys aidolle kohtaamiselle.

Millaisin keinoin voisimme kuraattoreina luoda lapsen ja vanhempien kohtaamisista mahdollisimman aitoja ja avoimia ja sellaisia, että kohtaamisten ilmapiiri rohkaisee asiakkaita puhumaan tilanteestaan avoimesti? K2

Aidossa kohtaamisessa tärkeänä näkyi se, että auttamiseen lähdetään ilman ennakoasenteita, myönteisenä. Aineiston mukaan luottamusta lisää se, että auttaminen lähtee siitä mitä kuullaan ja nähdään siinä hetkessä. Asiakassuhteen kehittymiselle haluttiin antaa aikaa. Kuraattorit ajattelivat, että avoimuutta tarvitaan sekä työntekijältä että perheeltä ja uskallus avoimuuteen myös kannustaa avoimuuteen. Työmenetelmien reflektointi ja asiakkailta saatu palaute koettiin dialogin onnistumisen kannalta merkittäväksi.

Kehittämishankkeen kokonaisaineistossa merkittävän sijan sai kohtaamisen ja vuorovaikutuksen, suunnitelmallisuuden ja työn läpinäkyvyyden ja kuraattorin ammattitaidon yhteys perheen autetuksi tulemiseen sitoutumiseen. Ammatillista pohdintaa

nousi esiin niin etätehtävien vastausten muodostamassa aineistossa kuin kehittämispäivien keskusteluissa ja ryhmätöissä. Pohdinta oli tunteikasta ja keskustelujen ja kirjoitusten sävyistä pystyi havainnoimaan, että asiakkaiden sitoutuminen yhdistettiin ammatillisen osaamisen lisäksi henkilökohtaiseen onnistumiseen. Keinojen löytämistä pidettiin tärkeänä.

Miten työntekijänä voisin helpottaa puhumista / avautumista.
K5

Vuorovaikutuksesta ei tullut oikein mitään. Nuoreen en saanut luottamuksellista suhdetta. K6

Vuorovaikutusosaamiseen liittyivät työssä saadut kokemukset ja oma elämäkokemus, tunne ja aistiminen. Asiakkaan reaktioista ja hänen antamistaan merkeistä ja elekielestä voitiin tehdä päätelmiä siitä, mihin suuntaan vuorovaikutus on menossa ja missä ilmapiirissä ollaan. Keskustelu kehittämispäivässä liikkui kohtaamiseen liittyvän hiljaisen tiedon avaamisen ympärillä. Etätehtävien vastauksissa kohtaamiseen liittyvä materiaali oli hyvin jäsentynyttä ja lyhyesti ilmaistua samoin kuin keskustelu kehittämispäivässä. Kohtaamiseen liittyen kuraattorit syttyivät ammatilliseen tunnepohdintaan: miltä kohtaaminen tuntuu, enemmän kuin keskustelemaan siitä mitä kohtaaminen on.

Aineiston mukaan vuorovaikutusta parantaa ja auttaa se, kun ollaan hiljaa ja kuunnellaan, ollaan läsnä, toistetaan sanoja, joita asiakas on lausunut, esitetään avoimia kysymyksiä tai annetaan vaihtoehtoja asiakkaan kertomaan liittyen. Koulukuraattori arvioi ja auttaa säätelemään vuorovaikutusta tapaamisessa. Koulukuraattorit kokivat, että vuorovaikutukseen liittyvä osaaminen on selkärangassa. Ehkä koska kohtaamisen taito on niin henkilökohtaiseksi mielletty, kohtaamisessa onnistumisenkin koskettaa erityisellä tavalla.

Perheiden kohtaamisessa nähtiin tärkeänä työn suunnitelmallisuus. Nuoren ja perheen aitona kohtaamisena nähtiin se, että yhdessä pohditaan ja suunnitellaan työtä. Omasta ammatillisesta osaamisesta tuodaan asiakkaalle ja perheelle näkyväksi se, miten prosessi etenee, mitkä ovat tapaamisten raamit ja miten työn tuloksia voidaan seurata. Auttamisprosessin kuvauksella haluttiin auttaa perhettä sitoutumaan pro-

sessiin, tulosten saamiseksi. Pohdintaa syntyi siitä millä tavoin kohtaamistilannetta voisi etukäteen suunnitella tai valmistella ja voisiko sitä jollain tavoin saada strukturoituun muotoon. Suunnitelmallisella työllä haluttiin edesautettavan aidon ja avoimen kohtaamistilanteen syntyä. Toisaalta kuraattorit toivat vahvasti esiin sen, että liian strukturoitu malli ei huomioisi perheiden erityisyyttä.

6.1.2 Perheorientaatio

Koko perheen kohtaaminen koettiin merkitykselliseksi tuettaessa nuorta osana perhettä. Kuraattorit näkivät nuoren ensisijaisena asiakkaanaan, mutta huomioivat sen, että perhe kasvattaa nuorta ja nuori kasvaa perheessään. Molempien vanhempien oikeutta kantaa vastuuta vanhemmuudesta haluttiin tukea samoin kuin nuoren oikeutta vanhempiinsa. Lapsen käsitys siitä ketä hänen perheeseensä kuuluu koettiin merkitykselliseksi. Aineistosta tuli esille perheiden monimuotoisuuden ja erityisyyden huomioimisen tärkeys. Kuraattorityö nähtiin nuorten yksilötapaamisten lisäksi myös koko perheen auttamisena. Kuraattorit kertoivat tapaavansa vanhempia yhdessä nuoren kanssa ja myös ilman nuoren läsnäoloa.

Kuraattorin perhetapaamisten yhtenä tarkoituksena nähtiin nuoren ajatusten ja tarpeiden esilletuominen. Kuraattorit kertoivat kartoittavansa niitä yhdessä jo etukäteen tai auttavansa perhetapaamisessa nuorta sanoittamaan ajatuksiaan ja vanhempia kuulemaan merkitykselliset asiat. Aineistosta välittyi kuraattorien osaaminen ja varmuus nuoren rinnalle asettumisessa. Innostunut ja monisanainen kuvailu osoitti kuraattorien haluavan tehdä juuri tätä työtä.

*Avoimia, rentojakin keskusteluja elämän erilaisista asioista.
Hetken iloissa mukana elo on auttanut asiakkaan jaksamista
muuten haastavassa elämäntilanteessa. K4*

Suhteessa nuoreen kuraattorit näkivät itsensä kodin ulkopuolisena turvallisena ja luotettavana aikuisena, jolle voi puhua. Antaessaan aikaa ja ollessaan läsnä kuraattorit kertoivat kuulevansa ja kuuntelevansa nuorta sekä antavansa kokemuksen nähdyn tulemisesta nuoren yksilöllisessä tilanteessa. Nuoren tukeminen, omien tunteiden esille tuomisessa auttaminen ja taakan keventäminen koettiin tärkeäksi.

Suhteessa nuoreen ja hänen asiaansa kuraattorit kokivat osoittavansa empatian tunteita tai pysyvän neutraalina.

Kuraattorin pääasiallinen asiakas on lapsi tai nuori, mutta missä määrin kuraattorin tulee tukea koko perhettä? K1

Aineistossa näkyi perheiden tapaaminen eri lähtökohtien ja näkökulmien saamiseksi. Pääosin työskentelykeinona tuli esiin keskustelu, jota pyrittiin rakentamaan mahdollisimman avoimeksi. Perheen kanssa työskenteleminen näkyi kartoitusvaiheen lisäksi asiakassuhteen työskentelyvaiheessa. Kuraattorin rooli suhteessa nuoreen ja perheeseen näyttäytyi tukemisena, perheen ja nuoren tarpeet huomioiden. Annettava tuki näkyi aineistossa paitsi itse työskentelyprosessissa ja vuorovaikutuksessa myös asetettujen tavoitteiden saavuttamisessa. Tukea koettiin annettavan nuoren ensisijaisena työntekijänä. Vanhempien tukeminen näyttäytyi heidän nuorta tukevien valintojen ja ajatusten tukemisena ja vanhemmuuden tukemisena.

Kuraattorityö näyttäytyi myös asiakkaan kannattelemisena tilanteen selkeytymistä odottaessa. Ammatillaisen ja asiantuntijan rooli näkyivät erityisesti asioiden yhteen vetämisenä ja tilanteissa, joissa perheitä on ohjattava. Ammatillaisen rooli korostui kun nuoren tilanteeseen oli pitänyt puuttua tai työskentelyssä oli pitänyt rajata tavoitteita tai perheeseen ottaa tiukempaa otetta. Kuraattorit kokivat toimivansa työssään väylänä nuorelle. Joskus väylää tarvittiin kun piti löytää nuoren kasvulle tila perheestä loukkaamatta huoltajia huolenpidossaan. Tärkeänä näkyi myös se, että pidetään yhteyttä perheeseen ja heidän kanssaan asioita hoitaviin, jotta perheen tilanteessa pysytään ajan tasalla.

6.1.3 Voimavaraorientaatio

Aineistossa keskeiseksi nousi voimavaratyöskentely- ja orientaatio, johon liittyvää aineistoa kuvaan myös luvussa 5.4.2. Asiakastyön tavoitteena nähtiin ymmärryksen lisääminen perheessä vallitsevaan elämäntilanteeseen. Kuraattorit kertoivat ohjaavansa asiakkaita tunnistamaan ja nimeämään tilanteeseen liittyviä tuntemuksia. Vahvuuksien ja toimivien asioiden sekä hyvän esille nostamisen koettiin ruokkivan positiivista ilmapiiriä. Perheen sisäistä vuorovaikutusta tukemalla ja vahvistamalla

haluttiin voimauttaa perhettä. Voimavarakeskeisyys näkyi kuraattorien työotteessa läpi perhetapaamisprosessin, oli kyse sitten kohtaamisesta, kartoituksesta tai työskentelystä sen jälkeen. Perhettä haluttiin vahvistaa voimavaratyöskentelyn avulla ja merkittäväksi koettiin myös kiitoksen antaminen asiakkaalle ja perheelle. Aineistosta nousi esiin voimavarojen löytäminen, näkyväksi tuominen, tukeminen ja vahvistaminen.

Käydään toki taustat läpi, mutta siirretään focus pian nuoren ja perheen voimavaroihin tulevaisuutta silmällä pitäen. K2

Lapsen/nuoren ja perheen vahvuuksiin keskittyminen ja niiden esiin nostaminen auttavat vaikuttavassa työskentelyssä. K1

Yksi kuraattorin rooleista perheitä tavatessa oli aineiston mukaan voimauttajan rooli. Eteenpäin suuntautuvalla työskentelyllä ja vahvuuksien ja voimavarojen esille nostamisella pyrittiin perheen toimintavalmiuden kasvattamiseen ja asiakkaan itsetunnon vahvistamiseen yhdessä hänen kanssaan. Tällöin kuraattorin oman positiivisen ja toiveikkaan suhtautumisen koettiin olevan osa onnistunutta työtä. Toisaalta kehittämispäivässä tuli selvemmin näkyviin se, mitä yksi kuraattori toi aineistossa esille: on tärkeää selvittää se mikä ja kuka toimii, mutta myös se mitä haasteita perheessä on tulla autetuksi.

6.1.4 Muutosorientaatio

Perheen kohtaamisen päämääränä nähtiin nuoren auttaminen. Kuraattorit pitivät ehdottoman tärkeänä, että lapsi tietää mitä ja miksi prosessissa tehdään. Aineistosta tuli ilmi, että perhetapaamisia järjestetään paitsi kohtaamisen ja voimavaratyön mahdollistamisen kannalta itseisarvoisina lasta hyödyttävänä työnä myös kartoituksen tekemiseksi. Kartoitusta nuoren tilanteesta pohdittiin tehtävän tiedon keräämiseksi ja jakamiseksi, huolen arvioimiseksi ja vuorovaikutuksen ja suhteiden arvioimiseksi. Kehittämispäivissä keskusteltiin kartoituksen tekemisestä asiakassuhteen alussa. Lisäksi kartoitus tai yhteinen arviointi koettiin tarpeelliseksi työskentelyn väliarvioinnin tekemiseksi tai muuttuneen tilanteen arvioimiseksi pidemmässä työskentelyssä.

Kartoitusvaihe näyttäytyi aineistossa voimavarakeskeisenä työnä. Aineistosta ilmeni, että asioita selvitetään, tarkastellaan, pohditaan ja kartoitetaan yhdessä asiakkaan ja hänen perheensä kanssa. Kartoitustyö näyttäytyi kokonaisvaltaisena työnä, jossa nuoren hyvinvointia tarkastellaan verkostojen, arjen, vuorovaikutuksen ja ominaisuuksien tasolla. Asiakassuhteissaan kuraattorit halusivat kartoittaa voimavaroja ja vahvuuksia ja poimia arjesta näkyviin onnistumisia, hyviä käytänteitä ja mukavia tunteita. Muutokseen pyrkimiseksi oleelliseksi nähtiin voimavarojen lisäksi tarpeiden ja riskien näkyväksi tekeminen.

Yhteistyössä perheen kanssa pohditaan lasta ja perhettä parhaiten tukevia keinoja, tehdään näkyväksi työskentelyssä esiin nousut hyvä, vanhempien aito läsnäolo ja kodin käytänteet. K3

Asiakastyön tavoitteet noussevat lapsen ja vanhempien kanssa käytyjen keskusteluiden pohjalta. K3

Tavoitteet tulevat asiakkaan tarpeista nähden. K4

Perheen kanssa on yhteiset tavoitteet ja yhdessä toimitaan kohti yhteistä tavoitetta – lapsen hyvinvointia. K3

Kohti muutosta kuraattorit lähtivät tavoitteita asettamalla. Aineistossa nousi esille niin nuoria kuin perhettä koskettavia tavoitteita. Osa tavoitteista näkyi kuraattorin työn tavoitteina, osa prosessinomaisina yhteisinä tavoitteina, osa taas päämäärinä, jotka haluttiin saavuttaa. Perheiden kanssa pyrittiin etsimään keinoja ja samalla opettelemaan ongelmanratkaisua tulevaisuutta varten.

Selvittelyn lisäksi tavoitteena oli päästä puuttumaan mahdollisiin epäkohtiin/haasteisiin. K2

Kun on luotu tavoitteet ja niihin on sitouduttu, täytyy pohtia keinoja, joilla ne voitaisiin saavuttaa. K2

Tavoitteena on löytää johonkin haasteeseen/ongelmaan/huoleen ratkaisu yhdessä. K4

Yhteisen päämäärän syntyminen tai löytyminen koettiin prosessissa tapahtuvaksi. Aineistossa pohdittiin myös sitä millä tavoin prosessissa päästään tavoittelemaan ammattilaisen, perheen ja asiakkaan kanssa samaa. Yksi kuraattoreista toi esiin aut-

tamisen menetelmien suunnitelmallisen miettimisen. Valmius tuli olla tarvittaessa muuttaa toimintatapaa, kokoonpanoa ja tapaamispaikkaa. Kehittämispäivässä tällainen joustavuus ja perheiden erityisyyden huomioiminen ja auttamiseen lähteminen ilman ennakoasetelmia nähtiin dialogin syntymisen edellytyksenä.

Kuraattorit kertoivat työskentelevänsä tavoitteellisesti esimerkiksi sopivamman koulupaikan löytämiseksi, asiakkaan voimavarojen ja vahvuuksien löytämiseksi, itsetuntemuksen vahvistamiseksi, kriisin käsittelyn aloittamiseksi tai saadakseen nuoren avautumaan tuntemuksistaan. Asiakkaan muiden ammatillisten kontaktien kuraattorit kokivat saattavan rajata työtä vaikkapa vain kaveriasioihin. Kuraattorin vastaanotolla kerrottiin opeteltavan myös sosiaalisia taitoja ja tapoja irtautua vaikkapa vahingollisesta kaveripiiristä.

Prosessinomaisia tavoitteita aineistosta nousi kuvaamaan niitä asioita, joita työskentelyn aikana halutaan yhdessä asiakkaan ja hänen perheensä kanssa käsitellä tai työstää. Työskentelyn aikana kuraattorit halusivat esimerkiksi löytää nuorelle mieleisen harrastuksen tai opetella elämässä tarvittavia sosiaalisia taitoja turvallisesti. Kuraattorit mainitsivat myös asiakkaan tunteiden esiintuomisen yhtenä tavoitteena.

Nuoren vahingollinen käytös saadaan loppumaan. K1

Pidempiaikaisissa prosesseissa kuraattorit näkivät tukevansa nuorta tekemään itselleen hyviä valintoja perheen tuella ja erilaisin järjestelyin. Jotkut työn tavoitteet olivat aineistossa selvästi kohdentuneita esimerkiksi johonkin tunteeseen, kuten pelkoon. Silloin kuraattori kertoi työskentelevänsä pelon hallinnan opettelemiseksi tunteen kohtaamisen kautta. Konkreettisesti tavoiteltiin turvallista nukahtamista.

Jäsentää ja käsitellä lapsen sairauden läsnäoloon liittyviä tuntemuksia. K3

Pohditaan yhdessä turvallisuutta tukevia käytännön järjestelyjä. K3

Päämäärinä työskentelyssä näkyi yleisimmin jonkin asian muuttuminen, vaikka työprosessi nähtiin jo itsessään nuorta ja perhettä tukevana. Kuraattorit kertoivat ta-

voitteena olevan vaikka tuottaa sujuvaa arkea tai koulunkäyntiä. Voinnin toivottiin kohentuvan ja perheen voimaantuvan.

Nuorta uhkaavan syrjäytymisriskin pienentämiseksi ja tulevaisuuden koulutuspaikan turvaamiseksi sekä nuoren hyvinvoinnin ja arjen turvaamiseksi. K1

Kehitysvaiheena murrosikä koettiin omanlaisekseen. Eräs kuraattori kirjoitti nuoruuskäisen kanssa työskentelystä, että kehitysvaiheen onnistunut ratkaisu tuottaa *nuoruuden itsenäistymisprosessin onnistumisen (K5)*. Kehitysvaiheessa kuraattorit tukivat perheitä, *jotta nuori saa kotoa turvallista kasvua ja kehitystä tukevat puitteet (K1)*. Kasvuprosessissa kuraattorit kertoivat tukemalla ja kuuntelemalla työskentelevänsä itsetuntemuksen vahvistamiseksi, asiakkaan taakan keventämiseksi kuormittavissa tilanteissa *ja joskus nuoren tunnelukon avaamiseksi (K1)*. Kuraattorityössä linjattiin toimittavan monella tasolla: hyvinvointiin ja arkeen vaikuttamalla ja erilaisin tukijärjestelyin pyritään turvaamaan nuoren koulutus ja ehkäistä nuoren syrjäytymistä.

Onnistuneen työskentelyn taustalla nähtiin sitoutunut työntekijä ja perhe. Asiakkaan ja perheen motivoitumista ja sitä kautta sitoutumista voitiin tukea aineiston mukaan erilaisilla keinoilla ja menetelmillä. Kuraattorit käyttivät erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja tehtäviä perheiden tapaamisissa. Käytetyimpiä olivat erilaiset teema-, tunne- ja vahvuuskortit. Lisäksi kuraattorit kertoivat käyttävänsä niin tavallisia kuin ammattikäyttöön suunniteltuja pelejä sekä erilaisia tehtäviä. Kuraattorien tuottamassa aineistossa tuli esille joidenkin kuraattoreiden tekemän nuorten ja perheiden kanssa esimerkiksi rentoutumiseen, itsetunnon vahvistamiseen ja itsensä puolustamiseen liittyviä harjoitteita. Näitä annettiin myös kotiin tehtäväksi. Kuraattorit kokivat, että menetelmät auttavat asiakkaita sanoittamaan ja käymään läpi asiaansa ja perheen tilannetta.

6.1.5 Yhteistyöorientaatio

Yhteistyö nivottiin kohtaamiseen, kartoittamiseen ja verkostoihin. Kuraattorit kokivat työn yhtenä työn ensimmäisenä tavoitteena olevan yhteistyön rakentamisen

lapsen ja perheeseen. Onnistuneessa työskentelyssä lapsella, perheellä ja työntekijällä oli kuraattorien mukaan yhteiset tavoitteet, joihin pyritään. Nuoren ympärille nähtiin tärkeänä valjastaa aikuisia, jotta työ on vaikuttavaa. Lisäksi yhteistyötä kerrottiin tehtävän välikäsien välttämiseksi. Yhteisen ymmärryksen saavuttaminen ja sen mukaan työskentely koettiin aineistossa tärkeäksi.

Työskentelyn tavoitteena nähtiin dialoginen tila, jossa nuorella, perheellä ja työntekijällä on yhteiset tavoitteet, joihin pyritään. Kuraattorien mukaan asiakaskeskeisessä työ- ja kohtaamisorientaatiossa pyritään dialogisuuteen ja siihen päästään vaihtelevasti. Kuraattorit mainitsivat käyttävänsä asiantuntijaorientaatiota joutuesaan puuttumaan asioihin napakammin.

Saavutamme dialogisuuden kun asiakas ikään kuin lämpenee ja on halukas keskustelulle. K4

Olen käyttänyt myös asiantuntijuuttani hyödyksi, koska nuori on tarvinnut napakkaa puuttumista asioihinsa. K2

Kuraattorien ammatilliset vuorovaikutustaidot näyttäytyivät aineistossa kohtaamisen, kuulemisen, empatian ja ratkaisukeskeisen vuorovaikutuksen taitoina. Aineiston mukaan vuorovaikutussuhteessa niin perheen vanhempiin kuin nuoreen päästään useimmiten yhteistyösuhteeseen. Kaikkien kuraattorien vastauksissa perheen aikuisten kanssa tehtiin yhteistyötä. Yhteistyö näyttäytyi aineistossa yhteisinä tavoitteina ja yhteisenä toimintana sitä kohden. Yhteistyötä kuvattiin luontevana ja toimivana ja mainintoja oli työskentelyn onnistumisesta suhteessa tavoitteisiin. Nuorten kanssa tyypillistä oli vuorovaikutussuhteen vaihtelevuus eri tapaamisissa ja jopa tapaamisten aikana. Ajoittaisesta yhteistoiminnallisesta suhteesta kertoi kaksi kuraattoria. Nuoret poikkesivat yhteistyöstä pelaamalla ja yksi kuraattori kertoi käyttävänsä tarvittaessa sosiaalista vaikuttamista ikään kuin työkeinona.

Koen vuorovaikutuksemme toteutuneen yhteistyössä. Olemme saaneet luoduksi yhteisiä tavoitteita, joita kohti olemme pyrkineet. K2

Lapsen kanssa vuorovaikutus on välillä yhteistoiminnallista, välillä yhteistyösuhde, joskus sosiaalista vaikuttamista. Vuorovaikutus lapsen kanssa riippuu paljon perhetilanteesta ja motivaatiosta.

tiosta. K4

*Ajoittain pystyin saavuttamaan nuoren luottamusta ja vuorovai-
kutus eteni yhteistyössä. Ajoittain nuori taas pelasi ja selkeästi
esitti asiat sillä tavoin kun oletti minun ja muiden työntekijöiden
haluavan. K1*

*Ajoittain nuoren kanssa on tullut tunne myös siitä, että hän yrit-
tää pelata aikuisten kanssa. Hän vastailee niin kuin olettaa mi-
nun haluavan vastaavan. K2*

Aineistossa eräs kuraattori pohti myös tilannetta, jossa vuorovaikutuksesta nuoren kanssa ei syntynyt työskentelysuhdetta. Yhteistyösuhde perheen aikuiseen sen si- jaan toimi ja verkostoja hyödyntämällä nuori tuli autetuksi. Yhteistyötä tehtiin niin perheen kanssa kuin muidenkin nuoren elämään kuuluvien ja liittyvien aikuisten kanssa. Aineistossa nousi esille monenlaista yhteistyötä erilaisten viranomaisver- kostojen kanssa. Joskus verkostoja oli jo olemassa mutta usein työhön kuului pal- veluohjauksen tai yhteistapaamisten keinoin verkoston rakentaminen.

*Tarkoituksenmukaisen työntekijäverkoston kokoaminen perheen
auttamiseksi. K1*

Käyttää omia verkostoja hyväkseen. K6

Vaatinut tiukkaa otetta suhteessa verkostoihin. K4

Aineistossa näkyi monenlainen yhteistyö myös asiakkaan perheen ulkopuolisten verkostojen kanssa. Työssään kuraattorit kertoivat tekevänsä pyyntöjä lastensuoje- lutarpeen arvioimiseksi yhdessä perheen kanssa sekä lastensuojeluilmoituksia. Myös nuorten ja perheiden olemassa olevien verkostojen kanssa tehdään moniam- matillista yhteistyötä. Yhteistyöstä kertoessaan kuraattorit kuvailivat tärkeää ole- van perheen tilanteessa ajan tasalla pysyminen. Kuraattorit pohtivat läpi aineiston yhteistyön määrää ja laatua sekä toimivuutta eri verkostojen kanssa. Lähellä nuoren arkea ollessaan kuraattorit näkivät myös nuoren tilanteen läheltä ja hitaasti liikku- vien verkostojen kanssa koettiin toimittavan nuoren asian viejänä eteenpäin.

6.2 Perhetapaamisten suunnitelmallisuus

Työn suunnitelmallisuus nousi aineistossa keskeiselle sijalle. Vaikka dialoginen kohtaaminen koettiin lähteväksi yhteisessä tilassa, jota rakennetaan siinä hetkessä, suunnitelmallisten elementtien koettiin tekevän kohtaamisesta ja prosessista avointa ja läpinäkyvää. Kuraattorit kertoivat kirjaavansa käyntikertomuksia ja sovittuja asioita potilastietojärjestelmä Efficään, mutta varsinaisia asiakassuunnitelmia tai yhteistyösopimuksia verkostojen kanssa ei tehnyt kukaan. Asiakkaiden tapaamiskertojen tiheys ja työajan käyttö nousivat esiin kehittämispäivässä.

Perheen kohtaamisesta erotettiin toisessa kehittämispäivässä kolme vaihetta: ensikohtaaminen, työskentelyvaihe ja lopetus. Hyviä kokemuksia oli perheiden tapaamisesta hyvän pohjustuksen jälkeen. Tällöin perheen keskinäistä vuorovaikutusta oli helpompi ohjata hedelmälliseksi ja sitä kautta perhettä saada paremmin innostumaan ja sitoutumaan toimijoiksi. Nuorten kanssa oli keskusteltu ennen perhetapaamista ja äitien ja isien kanssa oli keskusteltu puhelimesta ja joskus kotona oli tehty ennen tapaamista kotitehtäviäkin. Tietyntyyppisissä aihepiiriltään rajatummissa asiakkuuksissa tapaamiset oli helppo toteuttaa tällä tavalla. Kiireisimmissä asioissa ja koulukuraattorille muualta ohjatuissa asiakkuuksissa pohjustusta kuraattorit kertoivat tekevänsä vähemmän kuin silloin kun perhe itse otti yhteyttä hakeakseen apua lapsensa tilanteeseen. Kehitettävänä asiana näkyi se, että kuraattoreilla oli paljon asiakkuuksia, joissa vanhempia tai ainakaan toista heistä ei tavattu lainkaan. Kuraattorit puhuivat kuitenkin yhteisen vanhemmuuden ja molempien huoltajien tapaamisen puolesta sekä nuoren oikeudesta molempiin vanhempiinsa.

Ensikohtaamisen koettiin asettavan pohjan työskentelylle. Arvostava kohtaaminen myös muissa vaiheissa nähtiin myönteisenä, voimavaroihin keskittyvänä, tasavertaisena, kunnioitusta sisällään pitävänä ja kaikkiaan vaikeidenkin asioiden vastaanottamista helpottavana aitona kohtaamisena. Voimavarojen esille nostaminen koettiin helppona, mutta voimavarojen vajeiden ja ylipäätään ikävien asioiden esille ottaminen joskus vaikeampana osana voimavarakeskeisessä työtavassa. Kuraattorien mukaan tavoitteisiin päästään usein vasta pitkän ajan päästä ja perheen tilanteeseen ja selviämiseen vaikuttaa moni koulukuraattorin ulottumattomissa oleva

asia. Prosessointiaika kotona koettiin tärkeäksi ja ylipäättään työn ajatuksena tuli kuraattorien mukaan olla, että tapaamisten välillä perheessä tapahtuu.

Perheiden keskustelutaidot ja tottuminen keskustelemaan keskenään ja ulkopuolisen kanssa nousivat esiin keskustelussa. Perhekohtaisesti kuraattorit näkivät valmiuksien olevan erilaisia. Hyvään keskusteluyhteyteen pääsemiseksi mietittiin tapaamispaikan tai tapaamisessa käytettävien menetelmien muuttamista tarpeen vaatiessa. Vastaanottoympäristön merkitystä mietittiin siitä näkökulmasta kuinka luontevasti perhe siellä on vuorovaikutuksessa ja saadaanko perheestä oikea kuva. Toisaalta jotkut kokivat keskustelun sujuvan lähes aina hyvin ja toisaalta myös perheen tapaamiset kotiympäristössään saivat kannatusta.

Työskentelyvaiheen lopetus tuli tapahtua luottavaisena ja asiakassuhteen aikana perheen tuli kehittää perhekohtaista tapaansa tukea nuortaan. Perheelle tulikin kertoa siitä, että asiakkaana on lapsi, mutta perhe on mukana työskentelyssä lapsen tärkeimpänä viitekehyksenä ja myös toimijana.

6.2.1 Suunnitelmallisen kuraattorityön perhetapaamisten ydinasioita

Hankkeen aikana koottu ammatillinen näkemys ja asiantuntemus sekä yhdessä nähdyt kehittämisalueet suunnitelmallisesta kuraattorityöstä on tiivistetty koulukuraattorin perhetapaamisten ydinasioiksi. Näiden pohjalla ovat tavoiteorientaatioiden ammatillisen työskentelyn tavoitteet.

Perhetapaamisten ydinasioita

Suunnitelmallista koulukuraattorityötä on tehtävä niin, että perheillä on yhdenvertaiset mahdollisuudet yhtenevin käytännöin tarjottavaan palveluun koko Aavan alueella. Koulukuraattorien perhetapaamisia järjestetään sovituisissa raameissa ja työ näyttäytyy sekä asiakkaalle että kuraattorille itselleen säännöllisenä, suunniteltuna ja läpinäkyvänä. Suunnitelmallisuus tuo selkeyttä perhetapaamisten toteuttamiseen: asiakkaalle, perheelle ja kuraattorille on selvää ketä, miksi ja milloin tavataan ja kuinka usein tapaamisia järjestetään. Koulukuraattorille yhteiset raamit antavat ammatillista varmuutta ja tekevät työstä järjestelmällisempää. Työskentelyprosessi on

helppo avata asiakkaalle ja suunnitelmallinen työ tukee tavoitteiden asettamista ja niiden toteuttamiseksi sovittavia asioita. Suunnitellusti tehtävä yhteistyö asiakkaan ja hänen verkostonsa kanssa parantaa sen toimivuutta.

Kohtaamiseen panostamalla ja käyttämällä avointa, luottamuksellista keskustelua työvälineenä tapaamisiin luodaan avoin ja keskusteluun rohkaiseva, turvallinen ilmapiiri. Omalla ammatillisella osaamisella ja toiminnalla pyritään luottamukselliseen suhteeseen nuoren ja perheen kanssa. Perheitä tavataan eri lähtökohtien ja näkökulmien takia. Tapaamisissa tuodaan nuoren ajatuksia esille ja autetaan osanottajia sanoittamaan ja kuulemaan merkityksellisiä asioita. Nuoren tilanne kartoitetaan myös vanhempien kanssa. Kuraattorit työskentelevät molempien vanhempien läsnäolon ja aktiivisen vanhemmuuden merkityksen esiin nostamiseksi. Työ lähtee nuoren tarpeista.

Suunnitelmallisen koulukuraattorityön perhetapaamisissa on tarkoitus:

- *lisätä* ymmärrystä perheessä vallitsevaan tilanteeseen ja *kartoittaa* voimavaroja
- *etsiä keinoja* nuoren kanssa ja yhteisiä linjoja vanhempien kanssa ja *opetella* yhdessä ongelmanratkaisua tulevaisuutta varten
- *tukea* asiakasta ja perhettä heidän tarpeensa huomioiden: tavoitteiden asettelussa tai valintojen tekemisessä jne.
- *työskennellä* nuoren koulunkäynnin, hyvinvoinnin ja arjen turvaamiseksi, *lisätä* perheen toimintakykyä ja *ylläpitää* toivoa
- *reflektoida* tehtyä työtä

6.2.2 Voimavarakeskeinen kartoitustyö

Perheillä on käytössään voimavaroja, joiden avulla selviydytään elämän hankalista tilanteista ja jaksoista. Voimavaroja kartoitettaessa voidaan todeta, missä määrin käytössä kukin voimavara on ja missä määrin sen vaje heikentää perheen voimavarojen summaa. Yhteisessä kehittämistyössä toimivan perheen muistilistaan koottiin perheen kanssa kartoitettavia asioita. Tarkastelin Kuvastin-menetelmällä saamaani

case-asiakas-aineistoa voimavarakeskeisen kartoitustyön teemassa toimivan perheen muistilistan rungon pohjalta:

- Ympäristö (asuminen, elintaso/toimeentulo, verkostot, hyvinvointi)
- Arki (kasvatus, ajankäyttö, yksityisyys, kotitöiden jakaantuminen)
- Vuorovaikutus ja suhteet (suhteet ja roolit, tunteiden ilmaisu, avoimuus, tasa-arvoisuus)
- Ominaisuudet (kannustus, toivo, joustavuus, ongelmanratkaisutaidot, vastuunotto, muutoshalu, pettymystensietokyky, toleranssi)

Ensimmäiseen laajempaan asiakokonaisuuteen ympäristöön liitettiin asumisen, elintason/toimeentulon, verkostojen ja hyvinvoinnin teemat. Suurin osa maininnoista koski verkostoja ja hyvinvointia. Olemassa oleviin ja kannatteleviin voimavaroihin liittyviä huomioita oli hiukan yli puolet maininnoista. Kehittämispäivän keskustelussa asumisen teeman ajateltiin pitävän sisällään niitä voimavaroja tai haasteita, joita syntyi ihmisistä, joiden kanssa asui tai ei asunut. Lisäksi asuinpaikka, sijainti ja kulukyhteydet koettiin voimavarojen mahdollisuuksiksi, samoin kuin nuoren mahdollisuudet asunnon koosta ja ympäristöstä riippuen. Etätehtäväaineistossa yksi kuraattori mainitsi erikseen asumiseen liittyen ne ihmiset, joita case-asiakkaalla oli päivittäin käytettävissään yhteisessä kodissa. Elintasaan ja toimeentuloon liittyviä viittauksia aineistossa ei ollut. Kehittämispäivässä näiden teemojen koettiin kuitenkin liittyvän kartoitukseen nuoren ympäristön tarjoamista mahdollisuuksista tai huolista.

Aineistossa nousi esille erityisesti nuoren verkostojen merkitys ja niiden näkyminen kuraattorin työssä. Viranomaisverkostojen käsittelyn osuus vastauksissa oli huomattavan suuri verrattuna muihin verkostoihin. Vastauksista 2/3 käsitteli verkostoissa olemassa olevia ja kannattelevia voimavaroja ja 1/3 niiden vajetta tai riskejä. Yksittäiset kuraattorit mainitsivat isovanhempien tuen, etävanhemman tapaamiset, perheen ja vanhemmilta saatavan tuen, muut läheiset ihmiset ja kaveripiirin merkityksen. Nuoren kaveripiiri nähtiin myös riskinä nuoren hyvinvoinnin toteutumiselle. Aineistossa nousi esille useita eri viranomaistahoja nuoren verkostoissa. Nuori saattoi olla yhteinen asiakas lapsiperheiden sosiaalityön, nuorisopsykiatrian, kouluterveydenhoitajan ja somaattisen puolen erikoissairaanhoidon tai koulupsykologin

kanssa. Verkostoon saattoi liittyä ihmisiä myös konsultoinnin kautta. Vanhemmillä oli käytössään psykiatrisen sairaanhoitajan ja sosiaalityön palveluja.

Palvelujärjestelmässä oli kuraattorin lisäksi monia asiakasta ja perhettä tukevia rakenteita sekä työntekijöitä. K1

Nuoren ja perheen tukeminen on jaettu muiden palveluntarjoajien (sosiaalipalvelut, nuorisopsykiatrisen poliklinikka, terveydenhuolto) kesken hyvin. K2

Osaa palvelujärjestelmässä olevista verkostoista ei voitu eri syistä käyttää. Resurskisyymyksistä johtuen koulupsykologilla ei ollut mahdollista ottaa nuorta asiakkaaksi tai nuori kieltäytyi perheneuvolatyöskentelystä. Pienillä paikkakunnilla työskennellessä oli tullut eteen myös tilanteita, että tarjolla ollut työntekijä oli henkilökohtaisessa suhteessaan liian tuttu perheelle. Yksi kuraattori mainitsi myös sen, että lastensuojelu ei ottanut nuorta asiakkuuteen ja sitä kautta ei saatu perhetyötä. Isossa verkostoviidakossa toimiminen oli myös haaste työntekijälle – ja varmasti perheellekin.

Se, että perheen kanssa työskentelee niin monta eri ammatillista tahoja, on ilman muuta myös ollut haaste. K2

Toisessa kehittämispäivässä aiheeseen palattaessa toimivan perheen muistilistaan haluttiin lisätä muutama seikka. Ympäristöön liittyvänä asiana haluttiin hyvinvointiin liittyen sovitusti kysyä kaikilta perheiltä alkoholinkäytöstä ja muista päihteistä. Etätehtäväaineistossa niistä ei ollut yhtäkään mainintaa. Aineistossa ympäristön kategoriassa korostuivat nuoren elämänpiirin henkiseen, fyysiseen, sosiaaliseen ja emotionaaliseen hyvinvointiin liittyvät vajeet ja riskit. Maininnoista 5/6 koski haasteita: huonoa terveydentilaa, uupumusta, menetyksiä tai muita kipeitä asioita.

Äidin sairaus ei ole työn kohde, mutta se on tärkeää ottaa huomioon, sillä se vaikuttaa myös asiakkaan (nuoren) vointiin. K1

Liian paljon kipeitä asioita. K6

Sisaruksen tilanne vie voimavaroja kaikilta perheenjäseniltä. K2

Se, että perheiden kanssa oli koettu onnistunutta yhteistyötä voitaisi hyvinvoinnin yhteydessä lukea voimavaraksi. Yksi kuraattori kertoikin perheen voimavaroista kirjoittaessaan, että vaikeasta tilanteesta huolimatta voimavarana on ollut sitoutuminen yhteistyöhön ja siinä jaksaminen.

Tästä huolimatta äiti on osallistunut yhteisiin neuvotteluihin ja ollut yhteydessä myös puhelimitse. K2

Toimivan perheen muistilistassa kartoitettavaksi otettiin ympäristön lisäksi nuoren ja perheen arki. Arkeen liittyvät voimavarat näyttäytyivät etätehtävissä saadussa aineistossa hyvin vähän. Kouluun liittyvinä asioina mainittiin erityisjärjestelyt ja sopiva koulupaikka, työhön ja harrastuksiin liittyvinä lapsen kiinnostus urheilulajeihin ja olemassa oleva harrastus sekä äidin työttömyys. Kasvatukseen liittyi yksi maininta

nuoren itsenäistymisen esteeksi voi nousta huoltajien erilainen näkemys huolenpidon määrästä ja laadusta. K5

Vuorovaikutukseen ja suhteisiin liittyvät asiat saivat toimivan perheen muistilistaa koskevassa keskustelussa arkea laajemman sijan. Etätehtävissä saadussa aineistossa 2/3 maininnoista koski voimavarojen vajetta tai riskitekijää. Kaikkinensa suhteiden perheessä ajateltiin pitävän sisällään aikuisuuden ja lapsuuden tarkastelua ja aikuisen ja lapsen välistä suhdetta ja rooleja. Avoimuudesta puhuttaessa esille nousi perhesalaisuuksien olemassa olemisen hahmottamista ja todellisuuden muodostamista tosiasioista. Tasa-arvoisuus perheessä koettiin erilaisuuden ymmärtämiseksi ja kaikkien kuulemiseksi. Myöhemmin muistilistaan lisättiin perheväkivaltaan ja rangaistuksiin liittyvät asiat kysyttäväksi juuri perhesuhteiden kohdalla. Vuorovaikutukseen ja suhteisiin liittyvät maininnat etätehtävistä saadussa aineistossa koskivat pääosin vanhemmuutta, vanhempien välistä suhdetta ja nuoren ja vanhemman suhdetta sekä niiden muuttumista murrosiässä.

Perheen voimavarana on äidin ja pojan lämmin keskinäinen suhde. K1

Murrosiän myötä huoltajien parisuhde joutuu koetukselle. K5

Aineistossa yksi kuraattori toi esille perheen sisäisen tilanteen, joka työssä piti huomioida, vaikka sitä ratkottiin muussa auttajatahossa. Toinen kuraattori pohti per-

heen sisäistä tilannetta, joka ei koulukuraattorin vastaanotolla avautunut. Tällöin työ nuoreen kanssa ei mennyt eteenpäin. Lisäksi mainintoja oli perheen hyvinvoinnin ollessa syystä tai toisesta vaarantunut siitä, että nuori oli pyrkinyt ottamaan perheessä aikuisen roolia tai vastuuta.

Nuori on yrittänyt ottaa perheessä toisen aikuisen roolin äitinsä rinnalla, eikä se edistä nuoren tilannetta. K2

Toimivan perheen muistilistan viimeisenä kartoitettavana kokonaisuutena olivat ominaisuuksiin liittyvät asiat. Ominaisuuksien voisi katsoa olevan paitsi henkilökohtaisen temperamentin myös kokemusten ja kasvatuksen mukanaan tuomaa henkistä pääomaa. Lisäksi tärkeäksi koettiin tässä yhteydessä kartoittaa sitä, miten perheessä kasvatettiin tai tuettiin hyviä ominaisuuksia tai taitoja. Ominaisuuksia ajateltiin tarkasteltavan asiakkuudesta riippuen painotettuna joko nuoreen tai perheeseen.

Etätehtäväaineistossa selkeän merkittävän sijan saivat ominaisuuksien kategoriassa olemassa oleviin ja kannatteleviin voimavaroihin liittyvät huomiot, joita oli 6/7 maininnoista. Kaikkiaan mainintoja tähän ominaisuuksien kokonaisuuteen ryhmiteltäväksi löytyi eniten. Maininnat koskivat tasaisesti sekä nuoria että vanhempia. Vastuunottoa ja joustavuutta koskevat maininnat painottuivat perheeseen ja vanhempiin liittyviin ominaisuuksiin ja ongelmanratkaisutaitoihin liittyvät asiat nuoreen.

Ongelmanratkaisutaitoihin liittyvä ominaisuus näkyi aineistossa vuorovaikutuksen ja yhteistyön taitoina. Mainintoja oli kategoriasta neljäsosa. Taitoihin liittyi kyky käsitellä vaikeita asioita, ymmärtää omaa tilannetta ja toimintaa, analysoida asioita, perustella näkemyksiä ja ajatuksia monipuolisesti, kuunnella aikuista, ottaa kantaa keskustelussa ja käsitellä asioita. Lähdeittäessä tavoittelemaan muutosta ja haluttua tavoitetta, on tärkeää osata ongelmanratkaisuun johtavia taitoja muodostaa käsitys ratkaistavasta asiasta ja siihen liittyvistä uhista ja mahdollisuuksista. Joskus ongelmanratkaisutaitoihin ei päästy käsiksi.

Nuorella ei ollut voimavaroja siihen että olisi lähtenyt käsittelemään asioitaan. K6

Toinen keskeisemmin esiin tullut teema-alue ominaisuuksissa oli halu muutokseen, joka myös kattoi kategorian maininnoista 1/4. Aineistossa kerrottiin nuoren halusta itsenäistyä, aktiivisuudesta avun pyytämisessä, herkkyydestä ottaa apua vastaan ja perheen motivaatiosta työskentelyyn yhdessä. Avuntarve oli tunnistettu selkeästi kuraattorille tultaessa ja yhteiset tavoitteet oli asetettu työlle.

Perheen toinen aikuinen on ottanut perheen tilanteen vakavasti ja on ollut halukas saamaan perheelle apua. K4

Äidin kanssa vuorovaikutus toimi yhteistyössä ja työskentely yhteisten tavoitteiden eteen onnistui. K1

Vanhemmat havainneet lapsen herkkyyden avun vastaanottamiselle. K3

Vastuunottoon ja joustavuuteen liittyvät maininnat koskivat sitoutumista työskentelyyn ja käytäntöjen ottamista mukaan arkeen sekä perheiden omaa itsearviointia omasta tilanteestaan. Aineistossa tuli esille vanhemman kyky nähdä lapsensa tarpeet ja lähteä työskentelemään vähättelemättä tekemiensä ratkaisujen vaikutusta nuoren elämässä. Vastuunotto oli eräässä perheessä merkinnyt muutoksia toisen vanhemman toimesta ja toisessa perheessä kasvua näkemään muutostarpeen. Toivoa näkyi elämänasenteen kautta sekä erilaisten onnistumisten tuottamana hyvänä.

Uskallusta irrottaa otetta nuoresta alkaa löytyä onnistumisten kautta. K5

Tämä näkynyt lapsessa helpottuneisuutena ja ”nolostuminen” vähentynyt. K3

Toisaalta muutamia mainintoja tuli myös koskien toleranssia. Kaksi kuraattoreista oli etätehtävissään pohtinut mahdollisiksi riskitekijöiksi herkässä vaiheessa olevalle nuorelle ne asiat joihin hän ei voi vaikuttaa edes kuraattorin kanssa: vertaissuhteissa mahdolliset pettymykset ja menneet kipeät asiat, joiden käsittelyyn tarvitaan koko perhe ja muita auttajatahoja.

7 TULOKSENA PERHEEN KOHTAAMISEN MALLI

Perheen kohtaamisen malli rakentui yhteisen kehittämistyön sekä oman tutkijakehittäjävaiheen tuloksena. Hankkeen aikana Perheen kohtaamisen mallin rakentamiseksi saamaani tutkimusaineistoa käsittelemällä löysin malliin perheen kohtaamisen kannalta olennaisen sisällön. Olennaista oli, että malli tukisi suunnitelmallista koulukuraattorityötä ja dialogisen ilmapiirin rakentamista sekä oman työn reflektointia. Mallia rakensin niiden sopimusten perusteella, mitä koulukuraattorien kanssa tehtiin, myös toiveita kuunnellen. Osa sisällöstä nousi myös suoraan aineistosta. Varsinaisen erillisen mallin suunnittelin itse ja sen taittoi graafikko Johanna Himanen. Erillisen Perheen kohtaamisen mallin visuaalisen ilmeen voi nähdä liitteestä (liite 6), jossa on kuvia mallin sivuista. Seuraavissa alaluvuissa esittelen Perheen kohtaamisen mallin sisältöjä lähes sellaisena kuin ne ovat erillisessä Perheen kohtaamisen mallissa.

Perheen kohtaamisen malli sisältää *perhekeskeisen työn ydinkuvauksen ja perhetapaamisten raamit*, jotka olen rakentanut perhetapaamisten suunnitelmallisuuden ja suunnitelmallisen kuraattorityön perhetapaamisten ydinasioita -lukujen (6.2 ja 6.2.1) pohjalta. Lukujen keskeisimmän sisällön olen siis tiivistänyt malliin. Perhekeskeisen työn ydinkuvauksessa kerrotaan perheiden kanssa tehtävän työn taustalla olevat työn viitekehykset ja keskeiset tavoitteet. Perhetapaamisten raamit pitävät sisällään yhteisiä linjauksia itse prosessista. Perheen kohtaamisen malliin olen tiivistänyt myös *Perhetapaamisten tavoiteorientaatioiden keskeisen sisällön ammatillisten tavoitteiden* muodossa. Tavoiteorientaatioiden ammatillisten tavoitteiden pohjalta olen rakentanut *kysymyksiä työn reflektoinnin tueksi* ja liittänyt ne malliin. Kerron kysymysten muodostamisesta tarkemmin luvussa 7.5.

Perheen kohtaamisen malliin olen liittänyt työväliseen kartoitustyön avuksi. Kehittämispäivissä kehitetyn toimivan perheen muistilistan ja luvun 6.2.2 voimavarakeskeisen kartoitustyön pohjalta rakensin malliin Perhevarapuun. Toimiva perhe -muistilista muokkautui kehittämishankkeen aikana ensin voimavarapuuksi ja sitten mallinrakennuksen vaiheessa Perhevarapuuksi. Perhevarapuuhun olen koonnut toimivan perheen muistilistalta sen keskeiset sisällöt ja olen muokannut niitä ennako-tehtävistä ja hankkeen aikana keskusteluista saamani materiaalin mukaan. Perheva-

rapuu sisältää kartoitettavien perheen voimavarojen eli perhevarojen osa-alueet ja niiden sisältä keskeisiä teema-alueita. Perhevarapuun teemat ovat siis toimivan perheen muistilistan teemoja.

Yhdessä kuraattorien kanssa todettiin, että yhtä kaikille sopivaa strukturoitua mallia perhetapaamisen valmisteluun ei voida rakentaa asiakkuuksien uniikkiuden takia. Olen lisännyt Perheen kohtaamisen malliin muistitauluksi suoraan niitä kysymyksiä, joita kehittämispäivässä nousi esille perhetapaamisen valmistelusta. Muistilistaa voi hyödyntää valmistelutyössä. Kuraattorin perhekeskeistä työtä voi hahmottaa halutessaan mallissa esimerkkinä olevan prosessikaavion avulla. Prosessikaavio on mukaelma strategiatyön yhteydessä tehdystä asiakkuusprosessista ja sitä on käyty läpi yhdessä kuraattorien kanssa joulukuussa 2013 kollegiaalisen ohjauksen tapaamisessa. Hankkeen aikaiseen kehittämistyöhön prosessikaavio ei liity. Sama prosessikaavio on tapaamisten sisältöjen osalta mallissa myös tyhjänä ja täydennettävissä kunkin ainutlaatuisen asiakkuuden mukaan. Prosessikaavion avulla voi hahmotella ja suunnitella tapaamisia ja sen voi antaa myös perheelle mukaan yhdessä sovittuna suunnitelmana. Prosessikaaviota voi halutessaan käyttää edistämään työn läpinäkyvyyttä ja yhteistä suunnitelmallista koulukuraattorityötä.

7.1 Perhekeskeisen työn ydinkuvaus

Perheillä on yhdenveroiset mahdollisuudet yhtenevin käytännöin tarjottavaan koulukuraattoripalveluun koko Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitoksen alueella. Työskentely on lapsilähtöistä, voimavaroihin keskittyvää, tarpeista lähtevää ja perhekeskeistä työtä nuoren tukemiseksi. Työtä tehdään arvostavasti kohdaten. Suunnitelmallisuus tuo selkeyttä perhetapaamisten toteuttamiseen: asiakkaalle, perheelle ja kuraattorille on selvää ketä, miksi ja milloin tavataan ja kuinka usein tapaamisia järjestetään. Kuraattorit suunnittelevat tapaamisten raamit yhdessä nuoren ja perheen kanssa asiakaskohtaisesti. Suunnitelmallinen työ tukee tavoitteiden asettamista ja niiden toteuttamiseksi sovittavia asioita. Suunnitellusti tehtävä yhteistyö asiakkaan ja hänen verkostonsa kanssa parantaa sen toimivuutta.

Perheitä tavataan eri lähtökohtien ja näkökulmien saamiseksi. Tapaamisissa tuodaan nuoren ajatuksia esille ja autetaan osanottajia sanoittamaan ja kuulemaan merkityksellisiä asioita keskusteluun rohkaisevassa, turvallisessa ilmapiirissä. Nuoren tilanne kartoitetaan hänen itsensä ja vanhempien/hoitajien kanssa. Kuraattorit työskentelevät olemassa olevien hoitajien ja vanhempien läsnäolon ja aktiivisen vanhemmuuden merkityksen esiin nostamiseksi. Työ lähtee nuoren tarpeista. Työskentely on myönteistä, voimavaroihin keskittyvää, tasavertaistavaa ja kunnioittavaa. Voimavaroihin keskittymisellä tarkoitetaan olemassa olevien voimavarojen havaitsemista ja voimavaroihin liittyvien tarpeiden hahmottamista.

7.2 Perhetapaamisten raamit

Työ rakentuu dialogissa. Turvana on suunnitelmallinen prosessi. Prosessin avulla työ on avointa ja läpinäkyvää. Perhettä kohdataan ja mahdollisuuksien mukaan tavataan kolmessa vaiheessa: ensikohtaaminen, työskentelyvaihe ja lopetus. Ensikoh- taamista/tapaamista voidaan pohjustaa puhelinsoitoin, tiedonhankinnan ja kotiteh- tävien avulla ja tapaamalla nuoren kanssa etukäteen. Nuoren tapaamista ennen perhetapaamista on aina harkittava ensisijaisena vaihtoehtona. Hoitajilla ja nuoren tarpeen mukaan hoitajuuden ulkopuolisilla vanhemmilla on oltava mahdollisuus osallistua lapsensa asiassa. Nuorella on oikeus molempiin vanhempiinsa. Yhteistä vanhemmuutta on tuettava kun se on nuoren etu.

Prosessointiaika kotona on tärkeää ja työskentelyn ajatuksena on, että tapaamisten välillä perheessä tapahtuu. Perheitä voidaan tavata eri ympäristöissä ja työskente- lyyn voidaan valita perheelle sopivia menetelmiä. Työskentelyvaihe päätetään luot- tavaisena. Asiakassuhteen aikana tavoitellaan sitä, että perhe kehittää perhekohtais- ta tapaansa tukea nuorta. Asiakkaana on nuori, mutta perhe on mukana työskente- llyssä hänen tärkeimpänä viitekehyksenään, kasvu-ympäristönään ja myös toimija- naan.

7.3 Perhetapaamisten tavoiteorientaatiot

Perhetapaamisten tavoiteorientaatioiden keskeinen sisältö on tiivistetty malliin. Sisällöltään mallissa oleva kuva on sama kuin sivulla 61 aiemmin esittelemäni taulukko 2. Perhetapaamisten tavoiteorientaatiot ja ammatillisen työskentelyn tavoitteet.

7.4 Perhevarapuu voimavarakeskeisen kartoitustyön välineenä

Toimiva perhe -muistilista muokkautui kehittämishankkeen aikana ensin voimavarapuuksi ja sitten mallinrakennuksen vaiheessa Perhevarapuuksi. Perhevarapuhun on koottu toimivan perheen muistilistalta sen keskeiset sisällöt ja niitä on muokattu ennakkotehtävistä ja hankkeen aikana keskusteluista saadun materiaalin mukaan. Perhevarapuu sisältää kartoitettavien perheen voimavarojen eli perhevarojen osa-alueet ja niiden sisältä keskeisiä teema-alueita. Perhevarapuun teemat ovat siis toimivan perheen muistilistan teemoja. Perheen kohtaamisen mallissa Perhevarapuuta avataan alla olevalla tavalla:

Perheillä on käytössään voimavaroja, joiden avulla selviydytään elämän hankalista tilanteista ja jaksoista. Suunnitelmallisessa kuraattorityössä työhön lähdetään nuoren tarpeista. Nuoren tarpeet ja voimavarat kartoitetaan. Koko perheen voimavaroja hyödyntäen nuorta tuetaan hakemalla vastauksia hänen tarpeisiinsa. Yhdessä esitään keinoja ja opetellaan ongelmanratkaisua. Työskentelyä refleктоimalla nuoren ja perheen toimintakykyä ja toivoa halutaan lisätä.

Voimavaroja kartoitettaessa mietitään, missä määrin voimavaroja hyödynnetään ja missä osa-alueissa olevat voimavarojen vajeet heikentävät perheen voimavarasummaa. Perhevarapuu sisältää kartoitettavien perheen voimavarojen eli perhevarojen osa-alueet ja niiden sisältä keskeisiä teema-alueita. Kartoitustyössä ne liitetään nuoren tarpeiden kartoittamiseen ja tavoitteiden asettamiseen esiin tulleiden tarpeiden ja voimavarojen pohjalta. Tarpeita kartoitetaan suhteessa voimavaroihin samalla Perhevarapuu -lomakkeella. Tarpeiden kartoittamisen avuksi Perhevarapuun alla on tarpeita koskevia ilmauksia, jotka ovat Heikki Waris -instituutin lapsikeskeisestä tilannearviomallista. Perheen voimavarojen osa-alueita ja teema-alueita ovat:

Ympäristö

- Asuminen / etäisyydet, palvelut, rauha, elämäntapa
- Elintaso tai toimeentulo
- Verkostot / suku, naapurit, ystävät, viranomaiset
- Hyvinvointi / henkinen, fyysinen, sosiaalinen, emotionaalinen, päihteet

Arki

- Kasvatus / lämpö, arvot, rajat, kodin säännöt/sopimukset
- Ajankäyttö / yhteinen aika, työ ja koulu, oma aika, harrastukset
- Yksityisyys / perheenjäsenten yksityisyys, vanhempien yhteinen aika ja oma tila
- Kotitöiden jakaantuminen

Vuorovaikutus ja suhteet

- Suhteet perheessä / arvostus, rakkaus, rangaistukset/seuraamukset, väkivalta/kuritus
- Roolit perheessä / lapsi/aikuinen, aikuisuus ja lapsuus
- Tunteiden ilmaisu
- Avoimuus / perhesalaisuudet, tosiasiat
- Tasa-arvoisuus / kaikkien kuuleminen, erilaisuuden ymmärtäminen

Ominaisuudet

- Kannustus, toivo, joustavuus, ongelmanratkaisutaidot, vastuunotto, halu muutokseen, pettymystensietokyky ja toleranssi

Perhevarapuun käyttäminen kartoitustyössä tukee voimavara- ja perhekeskeistä perheen kohtaamista. Lapsilähtöisyys ymmärretään niin, että työhön lähdetään nuoren ajatuksista: mitä tarpeita ja voimavaroja hän näkee tilanteessaan. Voimavara-keskeisyys näkyy myönteisenä ja rakentavana, voimauttavana työotteena. Perhekeskeisyydellä tarkoitetaan sitä, että kun työhön on lähdetty lapsilähtöisesti, perhe

tulee työskentelyn keskiöön nuoren kasvuympäristönä ja tukijana. Perhevarapuu on perhetapaamisten arviointikäynteihin soveltuva työväline.

7.5 Kysymyksiä reflektoinnin tueksi

Perhevarapuu -menetelmä on lähinnä perhetapaamisten arviointikäynteihin soveltuva työväline. Kuraattorit ohjaavat kartoitustyön lisäksi asiakkaita ja heidän perheitään asettamaan tavoitteita sekä etsimään keinoja vastata tarpeisiin ja ratkaisuja tilanteisiin. Perheen kohtaamisen malli ei sisällä ohjeita tai lomakkeita siihen työhön, mutta työssä perheiden kanssa voi hyödyntää reflektoitavia kysymyksiä. Reflektoinnin tueksi tehdyt kysymykset voivat auttaa myös tavoitteiden asettelussa ja keinojen nostamisessa esille. Perheiden kanssa työskentely on aina erilaista kunkin työntekijän ja perheen kohdalla, sillä se on ainutlaatuisessa suhteessa rakentuvaa työtä. Perheen kohtaamisen malli jättää tilaa kullekin ainutlaatuiselle kohtaamiselle ja siinä tapahtuvalle kokemiselle ja muutokselle.

Reflektoinnin tueksi tehdyt kysymykset olen muodostanut tavoiteorientaatioiden ammatillisten tavoitteiden pohjalta. Alapuolelle olen koonnut kysymykset tavoiteorientaatioiden mukaan listattuna. Perheen kohtaamisen mallissa kysymysten järjestystä on muutettu kronologisesti toimivammaksi, eikä kysymyksiä ole jaoteltu orientaatioiden alle. Kysymykset olen muodostanut sellaisiksi, että vastaus kuhunkin kysymykseen selventää onko sitä koskeva tavoiteorientaation ammatillisen työskentelyn tavoite toteutunut. Esimerkiksi kohtaamisorientaatiosta tuleva tavoite on luoda nuoreen ja perheeseen luottamuksellinen suhde ja perheorientaatiosta tuleva tavoite on auttaa perhetapaamisessa läsnäolijoita sanoittamaan ajatuksiaan ja kuulemaan merkitykselliset asiat. Tällöin näihin tavoitteisiin liittyvä refleктоiva kysymys on: ”Saimmeko puhuttua ja kuultua tärkeitä asioita?”

Kohtaamisorientaatio: *Saimmeko puhuttua ja kuultua tärkeitä asioita? Oliko meillä turvallinen olo? Teimmekö yhdessä suunnitelmia?*

Perheorientaatio: *Tulivatko nuoren ajatukset esille? Saimmeko erilaisia lähtökoh-
tia tai näkökulmia? Mitkä olivat tärkeimmät tarpeet?*

Voimavaraorientaatio: *Lisääntyikö ymmärrys tilanteeseen? Mitä voimavaroja näimme? Minkä suhteen olemme toiveikkaita?*

Muutosorientaatio: *Mitä haluamme saavuttaa? Mitä keinoja meillä on? Mitä valintoja voimme tehdä? Työskentelemmekö nuoren koulunkäynnin, hyvinvoinnin ja arjen turvaamiseksi?*

Yhteistyöorientaatio: *Ketkä haluamme rinnallemme avuksi?*

8 YHTEENVETO

8.1 Kehittämishankkeen tarkastelua

Tämän tutkimuksellinen kehittämishankkeen tarkoituksena oli kehittää Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveystyhtymän Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitoksen koulukuraattoreiden perhetapaamisia. Kehittämishankkeen tavoitteena oli luoda koulukuraattorin perhetapaamisiin lapsilähtöinen ja perhekeskeinen kohtaamisen toimintamalli. Tutkimuksellinen kehittäminen toteutettiin toimintatutkimuksen keinoin. Kehittämistyöhön osallistuivat kaikki Peruspalvelukeskus Aavan koulukuraattorit opinnäytetyöntekijä mukaan luettuna. Yhteinen kehittämistyö ja tutkimuksellisen kehittämisen aineisto määrittivät hankkeen etenemistä ja sen tuloksia. Yhteisen kehittämisen taustalla vaikutti koulukuraattorien näkemys siitä, että perhetapaamisissa tulee huomioida ja nostaa esiin nuoren tarpeet ja toiveet isää ja äitiä kohtaan. Lisäksi kuraattorityössä on tärkeää tukea vanhempia tunnistamaan yhteinen vanhemmuus voimavarana ja antaa perheille valmiuksia kehittää omaa perhekohtaista tapaa tukea lasta tai nuorta hänen kasvussaan. Kehittämistä tehtiin lapsilähtöisyyden, perhekeskeisyyden, voimavarakeskeisyyden ja muiden ammatillisten orientaatioiden sekä kohtaamisen teemoissa.

Kehittämistyö pohjautui yhtymän strategiatyöhön. Kuraattorien strategiatyössä vuosina 2009-2010 haluttiin varmistaa asiakkaille tarkoituksenmukaisia palveluja. Vanhempien vastuun kantamiseksi koettiin tärkeäksi huolehtia siitä, että vanhempien käytössä on riittävä määrä tietoa lapsen tilanteesta ja tarjolla olevista palveluista. Strategiatyössä koettiin avainasioiksi sitoutua asiakasta arvostavaan, joustavaan ja läpinäkyvään toimintakulttuuriin ja tukea asiakkaan osallisuutta suunnitelmallisesti tuotetuissa palveluissa. Näiden lisäksi perhekeskeisyys koettiin avainasiaksi vaikuttavien palvelujen näkökulmasta. Hanketta taustoittaneen selvityksen mukaan perhetapaamiset ovat toteutuneet Aavan kuraattorityössä vaihtelevasti ja kuraattorin aktiivisuudesta riippuen (Pösö 2014, 67). Koulukuraattorien tehtävään kuuluu muun muassa lasten ja nuorten kokonaisvaltaisen toimintakyvyn, kasvun ja kehityksen tukeminen sekä lasten ja nuorten tuen, hoidon ja tutkimuksen tarpeen

arviointi ja suunnittelu (Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä 2007).

Tutkimuksellinen kehittämishanke kesti kaikkiaan yli vuoden, josta yhteistoiminnallisen tutkimisen ja kehittämisen osuus ajoittui huhtikuun ja syyskuun 2013 väliselle ajalle. Hankkeessa oli kolme kehittämistehtävää: kuvata mitä kehittämisen aikana tapahtui, löytää oleelliset asiat ja sisällöt perheen kohtaamisen malliin ja luoda perheen kohtaamisen malli. Kaksi ensimmäistä kehittämistehtävää kääntyivät tutkimuksellisessa vaiheessa toimintatutkimuksen tutkimuskysymysten muotoon. Toimintatutkimus tuotti aineistoa, jonka tulosten perusteella rakentui opinnäytetyön tietoperusta arvostavasta perheen kohtaamisesta ja tukemisesta.

Syklisesti toteutetun kehittämishankkeen aikana aineistoa saatiin niin kirjallisista tehtävistä kuin yhteisissä kehittämispäivissä käydyistä keskusteluista ja tehdystä kehittämistyöstä. Kehittämispäivissä saatiin aikaan myös konkreettisia asioita. Hankkeessa käytettiin useampia kehittämismenetelmiä. Kehittämistyön ideointiin käytettiin Innotiimi Oy:n (2004) Tuplatiimistä muokkaamaa Opera-menetelmää. Kehittämistyöhön orientoituttiin ennakkotehtävien avulla, joissa käytettiin mm. Ylirukan (2006) Kuvastin-menetelmällä tehtyä itsearviointia case-asiakkuuden pohjalta. Tärkeimpänä yhteisen kehittämisen eli hankkeessa pidettyjen kehittämispäivien menetelmänä oli dialoginen keskustelu. Lisäksi kehittämispäivissä käytettiin menetelminä ryhmätyötä, swot-analyysiä ja asioiden kokoamista mind mapin avulla.

Koulukuraattorit tekevät perheiden kanssa ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä myös koulun viitekehyksen ulkopuolella ja läpi hankkeen näkyi halu tehdä kokonaisvaltaista lastensuojelutyötä. Työllä vaikutetaan välillisesti myös perheen muiden lasten hyvinvointiin. Kokonaisvaltaisen työn tekemisen asiakkaan ja perheen kanssa koettiin vaikuttavan siihen, miten työntekijä suhtautuu auttamistyöhön. Koulukuraattorit toivat esille kouluun liittyvien asioiden olevan yksi työn alueista, mutta pitivät tärkeänä huomioida työssä eri kehitysvaiheita ja elämään liittyviä asioita niiden ulkopuoleltakin. Työn viitekehysessä katsottiin tapahtuvan niin muutostyöskentelyä, asiakkaan ja perheen kannattelua kuin ehkäisevää työtä.

8.2 Kehittämishankkeen keskeisiä tuloksia

Tämän tutkimuksellisen kehittämishankkeen toinen tavoitteen kannalta kahdesta keskeisimmästä tuloksesta on hankkeen aikana luotu Perheen kohtaamisen malli. Toinen keskeinen tulos on tutkija-kehittäjätyön avulla aineistosta noussut ymmärrys siitä, mitä perheen kohtaamisen kannalta keskeistä malliin on ollut tarpeen nostaa. Perheen kohtaamisen mallin rakentamisen kannalta tärkeitä tutkimuslöydöksiä olivat perhetapaamisten tavoiteorientaatiot ja niiden ammatillisen työn tavoitteet. Lisäksi yhteisen kehittämistyön pohjalta malliin rakennettu voimavarakeskeisen kartoitustyön väline Perhevarapuu oli mallin kannalta keskeinen kehittämisen tulos.

Perheen kohtaamisen malli on rakennettu huolellisen tutkimuksen perustalle. Mallin luomista edelsi mallin rakentamisen reunaehtojen määrittäminen. Hanketta taustoitaneen tutkimuksen ja hankkeen aikana tehdyn swot-analyysin tulokset sekä yhteisessä kehittämistyössä tehty toimivan perheen muistilista määrittivät reunaehdot, joista mallia rakennettiin. Mallin oli tarpeen sisältää suunnitelmallisuuden elementtejä. Suunnitelmallisen, läpinäkyvän ja markkinoitavan työn koettiin helpottavan perheiden sitoutumista työskentelyyn. Suunnitelmallisuuden nähtiin olevan myös edellytys asiakasta arvostaville laadukkaille palveluille. Perheen kohtaamisen malliin oli tarpeen nostaa myös tavoitteenasettelua ja suunnitelmallista työtä perheen kanssa ja tätä varten voimavarakeskeisen työmenetelmän tai -välineen kehittäminen sisällyttäminen malliin oli olennaista. Voimavarakeskeisen työn nähtiin tarkoittavan olemassa olevien voimavarojen havaitsemista ja voimavaroihin liittyvien tarpeiden hahmottamista. Kuraattorien työ näyttäytyi kartoitustyön lisäksi ohjauksena ja tukena, jossa asiakkaita ja heidän perheitään autetaan asettamaan tavoitteita, etsimään keinoja vastata nähtyihin tarpeisiin ja löytämään ratkaisuja tilanteisiin.

Perheen kohtaamisen mallin toivottiin yhtenäistävän kuntien käytäntöjä säilyttäen silti työntekijän mahdollisuuden luovuudelle, oman persoonan käytölle ja ainutlaatuisille kohtaamisille. Kohtaamiseen liittyen käytiin paljon arvokeskustelua, ja arvopohja yhdisti kuraattorien työtä silloinkin kun työmenetelmät tai persoonalliset työotteet poikkesivat toisistaan. Oman työn reflektointia pidettiin tärkeänä, ja siksi oli oleellista miettiä mitä vasten reflektiota voitaisi tehdä. Perheen kohtaamisen mallissa tuli siis olla arvoja ja tavoitteita, jotka olisivat kaikille yhteisiä, ja joita vasten

työtä voisi tarkastella. Olennaista oli, että malli tukisi suunnitelmallista koulukuraattorityötä ja dialogisen ilmapiirin rakentamista, mikä nähtiin aidon kohtaamisen mahdollistavana asiana.

Aineistossa puhuttiin paljon arvostavasta kohtaamisesta ja välineiden ja menetelmien kehittämistä sen tukemiseksi. Mallia suunniteltiin perheiden kanssa tehtävään työhön ja tarkemmin perheiden kohtaamiseen tapaamisissa. Hankkeen aikana syntyneessä aineistossa puhuttiin voimavarakeskeisestä ja perhekeskeisestä perhetapaamisesta, silti lapsi/nuorilähtöisesti. Asiakslähtöisyys ymmärrettiin niin, että työhön lähdetään lapsen/nuoren ajatuksista: mitä tarpeita ja voimavaroja hän näkee tilanteessaan. Voimavarakeskeisyys näkyi myönteisenä ja rakentavana, voimauttavana työotteena. Perhekeskeisyyden ajateltiin tarkoittavan sitä, että perhe tulee asiakslähtöisen työskentelyn keskiöön nuoren kasvuympäristönä ja tukijana. Työskentelyssä haluttiin lisätä toimintakykyä ja toivoa.

Kehittämispäivissä ja ennakkotehtävissä kuului ammatillinen asiakkuuden sisällä tapahtuva reflektointi. Omaa toimintaa tarkasteltiin avoimuuden ja luottamusta tukevan työskentelyn teemoissa. Työn keskellä refleктоitiin sitä, olivatko kaikki perheenjäsenet ja lapsi itse tulleet huomioiduksi työskentelyssä, millaisia perheen arvot olivat suhteessa omiin arvoihin ja miten omat tunteet ja ajatukset vaikuttivat asiakassuhteessa. Varsinaiseen työhön perhetapaamisessa liittyi hyvin vähän epävarmuuden tunteita. Reflektointia tuli esille niistä keinoista, joita perheen keskinäisten suhteiden vahvistamisessa voisi käyttää ja miten vanhempia voisi tukea lapsensa tarpeiden huomaamisessa vaikka näkökulmat olisivatkin jokaisella omat.

Perheen kohtaamisen malliin on sisällytetty keskeisin sisältö perhetapaamisten tavoiteorientaatioista niiden ammatillisten tavoitteiden muodossa. Nämä ovat aineiston perusteella keskeisimmät tavoitteet lapsilähtöiselle ja perhekeskeiselle kohtaamiselle tapaamisissa. Suunnitelmallisen koulukuraattorityön perhetapaamisissa on tarkoitus lisätä ymmärrystä perheessä vallitsevaan tilanteeseen ja kartoittaa voimavaroja, etsiä keinoja nuoren kanssa ja yhteisiä linjoja vanhempien kanssa ja opetella yhdessä ongelmanratkaisua tulevaisuutta varten. Tapaamisissa halutaan tukea asiakasta ja perhettä heidän tarpeensa huomioiden esimerkiksi tavoitteiden asettelussa tai valintojen tekemisessä. Perhekeskeisessä tapaamisessa on tarkoitus työskennellä

nuoren koulunkäynnin, hyvinvoinnin ja arjen turvaamiseksi, lisätä perheen toimintakykyä ja ylläpitää toivoa. Työn laadun ja oman ammatillisen kasvun takia tehtyä työtä on tärkeää reflektoida. Tavoiteorientaatioiden ammatillisten tavoitteiden pohjalta malliin on luotu kysymyksiä työn reflektoinnin tueksi. Vastaus kuhunkin kysymykseen selventää onko sitä koskeva tavoiteorientaation ammatillisen työskentelyn tavoite toteutunut.

Perhekeskeisen työn ydinkuvauksessa kerrotaan perheiden kanssa tehtävän työn taustalla olevat työn viitekehykset ja keskeiset tavoitteet. Ydinkuvaus on sijoitettu mallin ensimmäiselle sivulle. Kuvauksen mukaan kuraattorit työskentelevät olemassa olevien huoltajien ja vanhempien läsnäolon ja aktiivisen vanhemmuuden merkityksen esiin nostamiseksi. Tapaamisissa tuodaan lapsen/nuoren ajatuksia esille ja autetaan osanottajia sanoittamaan ja kuulemaan merkityksellisiä asioita keskusteluun rohkaisevassa, turvallisessa ilmapiirissä. Työ lähtee lapsen/nuoren tarpeista. Työskentely on myönteistä, voimavaroihin keskittyvää, tasavertaistavaa ja kunnioittavaa.

Perheen kohtaamisen malliin on sisällytetty yhdessä sovitut perhetapaamisten raamit. Perhetapaamisten raamit pitävät sisällään yhteisiä linjauksia itse prosessista. Yhteisen vanhemmuuden tukeminen linjattiin yhdeksi lähtökohdaksi. Tapaamisten osallistujat linjattiin kuitenkin päätettäväksi lapsen/nuoren mielipiteen ja edun huomioiden. Ennen perhetapaamista tuli lähtökohtaisesti harkita nuoren tapaamista ensin. Perhettä päätettiin kohdata ja mahdollisuuksien mukaan tavata niin asiakassuhteen alussa ja lopussa kuin työskentelyvaiheessakin. Asiakassuhteen yhdeksi tavoitteeksi sovittiin se, että perhe voi vastaanotolla kehittää perhekohtaista tapaansa tukea nuorta. Työskentelyvaiheessa perheellä on oltava prosessointiaikaa ja työskentely päätetään luottavaisena.

Perhevarapuhun on koottu hankkeen aikana tehdyn toimivan perheen muistilistan keskeiset sisällöt ja niihin on peilattu hankkeen muuta aineistoa. Perhevarapuu sisältää kartoitettavien perheen voimavarojen eli perhevarojen osa-alueet ja niiden sisältä keskeisiä teema-alueita. Perhevarapuhun avulla voi kartoittaa niin voimavaroja kuin tarpeita. Sitä voi täydentää yhdessä perheen kanssa tai pitää esillä keskustelun runkona. Hankkeen aikana todettiin, ettei yhtä kaikille kuraattoreille sopivaa täysin

strukturoitua mallia perhetapaamisen valmisteluun tai toteuttamiseen voida rakentaa asiakkuuksien uniikkiuden takia. Perheen kohtaamisen malli ja Perhevarapuu ovatkin monipuolisesti erilaisten persoonien hyödynnettäviä välineitä. Yhteinen arvopohja ja näkemys työn tavoitteista auttaa tekemään työstä yhtenäistä läpi Peruspalvelukeskus Aavan. Yhtenäiset käytännöt koskevat perhetapaamisten raameja ja arvoja sekä lähestymistapoja sitomatta liikaa kuraattorien persoonaa tärkeimpänä työvälineenä.

Kehittämishankkeen aikana syntyi myös sivutuotteita. Strategiatyöhön uudelleen perehtyminen synnytti Perheen kohtaamisen malliin perhetapaamisten prosessikaavion, joka on mukaelma strategiatyön yhteydessä tehdystä asiakkuusprosessista. Kuraattorin perhekeskeistä työtä voi hahmottaa halutessaan prosessikaavion avulla. Prosessikaaviota voi halutessaan käyttää edistämään työn läpinäkyvyyttä ja yhteistä suunnitelmallista koulukuraattorityötä. Malliin lisättyä muistitaulua voi hyödyntää valmistelutyössä.

Koska perheillä on hyvin perhekohtaisia voimavaroja ja pääomaa, näyttäisi erittäin tärkeältä kartoittaa niitä suunnitellusti. Aineiston perusteella voisi tehdä tulkintoja siitä, että koulukuraattorien kiinnostus tai osaaminen voisi olla suurinta ominaisuuksiin, verkostoihin ja vuorovaikutussuhteisiin liittyvässä työssä. Joillain perheillä voimavaroja voikin löytyä arjen ja ympäristön rakenteista. Tällöin nämä asiat ovat ”menestys, jonka pohjalle rakennetaan”.

8.3 Kehittämishankkeen arviointia

Tämän kehittämishankkeen aikana on Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveisyhtymän strategiaa (Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveisyhtymä 2013, 8) noudattaen kehitetty uudenlaista kuraattorityötä asiakasta arvostaen, ennaltaehkäisten, rohkeasti uudistuen ja vaikuttavaa, vastuuttavaa työtä tehden. Yhtymän koulukuraattorien tehtävänkuvauksen mukaisesti kehittämistyötä on tehty niin, että se tukee työtä lasten ja nuorten kokonaisvaltaisen toimintakyvyn, kasvun ja kehityksen tukemiseksi sekä kehittää omaa työtä, ylläpitää ammattitaitoa ja antaa mahdollisuuden arvioida työnsä vaikutuksia.(Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveisyhtymä 2007). Sipilä-Lähdekor-

ven (2004, 7) mukaan tekijänsä näköinen koulukuraattorityö on syntynyt pitkälti kuraattorien itse luomista toimenkuvista, joihin on vaikuttanut myös paikallinen palvelutarjonta.

Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitoksen alueella koulukuraattorityö nykyisessä muodossaan on alkanut yhtymän perustamisen aikaan vuonna 2007 ja koulukuraattorien määrä on viime vuosina kasvanut kolmesta seitsemään. Koulukuraattorityön hajanaisuus isolla toiminta-alueella ja yhdessä sovittujen työkäytänteiden ja toimintamenetelmien puuttuminen ovat aiheuttaneet paineita koulukuraattorien henkilökohtaiselle osaamiselle ja ammattitaidolle sekä työssä ohjaamisen järjestämiselle. Yhteinen Perheen kohtaamisen toimintamalli määrittää tavoitteita koulukuraattorin työlle ja myöhemmin auttaa arvioimaan työn laatua ja palvelun sisältöä. Mallin syntymistä edeltävä kehittämistyö on auttanut jokaista työntekijää pohtimaan omaa työskentelytapaansa, sekä siihen liittyviä vahvuuksia ja kehittämistarpeita. Perheen kohtaamisen mallin myötä perheillä on yhdenveroiset mahdollisuudet yhtenevin käytännöin tarjottavaan koulukuraattoripalveluun koko Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitoksen alueella.

Jaettu asiantuntijuus vaatii aktiivisuutta ja sitoutuminen osallistumaan tapahtuu parhaiten kun prosessia ei koeta pakotetuksi. Yhteinen suunnittelu, kuunteleminen ja kysyminen vaativat halua olla dialogissa ja noudattaa sen periaatteita: osallistuminen, sitoutuminen, vastavuoroisuus, vilpittömyys ja reflektiivisyys. Toimintatutkimukseen osallistuminen edellyttää tutkijan ja muiden osallistujien välistä luottamusta ja tiivistä yhteistyötä. (Huovinen & Rovio 2008, 101–102.) Työajan myöntäminen kehittämistyölle sekä kehittämistyön painottuminen työmäärän kannalta otollisimpaan aikaan eli kesään ja alkusyksyyn auttoivat osallistujien sitoutumista prosessiin. Aikaa ei juurikaan tarvinnut varata asiakastyön kustannuksella. Hankkeessa kerätyn palautteen mukaan kuraattorit tuntevat koulussa työskennellessään olevansa viiteryhmässään usein yksin ja kohtaavansa koulun puolelta paljon kiirettä ja tarvetta. Loman jälkeen oli otollinen aika kehittämiselle: kehittämistyöstä sai kiipinää lähteä asioita kirkkaammin tiedostaen syksyyn ja ehdottaa perheille asioita helpommin.

Tein kehittämishankkeen alussa työn tulokselle alustavan oletuksen. Sen mukaan perheiden aktiivinen mukaan ottaminen edesauttaa vanhempien vastuunkantamista ja auttaa perheitä tekemään heille sopivia ratkaisuja lapsensa tukemiseksi. Perheen kohtaamisen mallin mukaan koulukuraattorien työskentely on lapsilähtöistä, voimavaroihin keskittyvää, tarpeista lähtevää ja perhekeskeistä lapsen/nuoren tukemiseksi tehtävää työtä. Kuraattorit huomioivat lapsen molemmat huoltajat ja/tai vanhemmat lapsen edun mukaisesti työskentelyssä ja pysähtyvät yhdessä kuulemaan lasta ja vastaamaan hänen tarpeisiinsa. Alustavan oletukseni mukaan suunnitelmalliset palvelut sisältävät perheenjäsenten osallisuutta tukevia menetelmiä lapsen tilanteen arviointiin. Perheen kohtaamisen mallin mukaan kuraattorit suunnittelevat tapaamisten raamit yhdessä nuoren ja perheen kanssa asiakaskohtaisesti. Suunnitelmallinen työ tukee tavoitteiden asettamista ja niiden toteuttamiseksi sovittavia asioita. Suunnitellusti tehtävä yhteistyö asiakkaan ja hänen verkostonsa kanssa parantaa sen toimivuutta. Perhevarapuu-työväline auttaa kuraattoria ja perhettä löytämään voimavaroja ja tarpeita. Reflektoinnin tueksi muodostetut kysymykset auttavat tarkastelemaan tavoitteiden toteutumista, kertaamaan puhuttua ja löytämään olennaisen.

Kehittämishankkeen tavoite ja tarkoitus ovat toteutuneet. Hankkeessa on kehitetty kuraattorien perhetapaamisia ja luotu yhteinen toimintamalli. Perheen kohtaamisen malli on huolellisen tutkimuksen ja kehittämisen tulos ja malli on monipuolisuutensa takia erittäin hyvin hyödynnettävissä kuraattorien työssä. Tulosten hyödynnettävyys onkin yksi tutkimuksen luotettavuuden indikaattoreista (ks. Toikko & Rantanen 2009, 121-122). Kehittämistyötä on tehty toimintatutkimuksen keinoin. Heikkisen ja Jyrkämän (1999, 44-45) mukaan toimintatutkimus on interventio jo olemassa olevaan. Toimintatutkimuksella pyritään reflektiivisesti etenevään prosessiin, joka uudelleen organisoituu ja jatkaa kehittymistä jatkuvan pohdinnan avulla. Tässä kehittämishankkeessa prosessin onnistuminen on ollut monen asian summa. Koulukuraattoreiden innostuminen kanssatutkijoina toimimiseen ja dialogisen keskustelun onnistuminen on tuottanut syvääkin ammatillista pohdintaa ja avointa keskustelua työhön liittyvistä epävarmuuksista. Aineistolähtöisyys on ollut oikea valinta ja tehnyt tutkimisesta ja kehittämisestä mielenkiintoista, herättelevää ja aitoa. Kehittämistyö ja aineiston analyysi ovat tuottaneet sykleittäin uusia ratkaisuja: mallin reu-

naehdoista on edetty tavoiteorientaatioihin, joista on edetty edelleen perhekeskeisen koulukuraattorityön ammatillisen osaamisen ydinkuvaukseen ja reflektointia tukeviin kysymyksiin.

Tutkimuksellisen kehittämishankkeen kehittämistehtävät ovat olleet helposti hyödynnettävissä myös toimintatutkimuksen tutkimuskysymyksinä. Tehtävänä oli kuvata, mitä kehittämisen aikana tapahtui. Kehittämishankkeen kaikkien vaiheiden tarkkaan kuvaamiseen panostaminen on ollut valinta, jolla olen halunnut lisätä myös toimintatutkimuksen luotettavuutta (ks. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 227 & Tuomi & Sarajärvi 2009, 141). Toisena tehtävänä oli löytää oleelliset asiat ja sisällöt perheen kohtaamisen malliin. Mallin rakentamisen reunaehtojen määrittäminen oli erityisen hyvä tapa löytää mallin kannalta tarpeellinen sisältö. Lisäksi aineiston monipuolinen käsittely, analysointi ja järjestäminen sekä hyödyntäminen oli tärkeää oleellisten sisältöjen löytämiseksi, toiveet huomioiden.

Olen itse työskennellyt koulukuraattorina Peruspalvelukeskus Aavassa 6,5 vuotta, minkä takia halusin järkähtämättömästi edetä aineistosta teoriaan. Pidin tärkeänä, että oma työni kuraattorina ja kollegisuuteni kanssatutkijoitteini kanssa olisi etu siitä näkökulmasta, että minun olisi helppo sisäistää asioita ja puhua samaa kieltä. Halusin kuitenkin kaikin tavoin estää sen, että kehittämistyö ja malli rakentuisivat oman persoonani ja tapojeni ympärille. Onnistuin siinä mielestäni erittäin hyvin. Tein hyvin tarkkaa ja perustelevaa tutkimustyötä ja käytin monipuolisia aineistonhankinta- ja kehittämismenetelmiä. Lisäksi dialogisen keskustelun käyttäminen kehittämismenetelmänä tuotti vapaata, hiljaista tietoa ja yhdessä tutkimista.

Hankkeessa käytin useampia kehittämismenetelmiä, joiden avulla keräsin myös aineistoa. Käytin useampaa menetelmää lisätäkseen tutkimuksen luotettavuutta (ks. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 228). Kehittämistyön ideointiin käytin Innotiimi Oy:n (2004) Opera-menetelmää, jonka hyöty oli selvästi järjestelmällinen prosessin eteenpäin meneminen. Yksittäisten kuraattorien ajatuksista syntyi nopeasti yhteistä pohdintaa. Kehittämistyöhön orientoiduttiin ennakkotehtävien avulla, joissa käytettiin mm. Ylirukan (2006) Kuvastin-menetelmällä tehtyä itsearviointia case-asiakkuuden pohjalta. Keräämäni palautteen mukaan tekniset ongelmat olivat vaivanneet osaa ja tehtävien tekemiseen oli kulunut aikaa. Toisaalta työnantaja oli

myöntänyt tehtävien tekemiseen kokonaisen työpäivän, mikä ei keneltäkään ylittynyt. Tehtävien pituudesta johtuneesta ärsyttävyydestään huolimatta tehtävät olivat olleet hyviä ja auttaneet asettamaan aivoja työmoodiin loman jälkeen. Muut ennakkotehtävät olivat vaikuttaneet Opera-ideointitehtävään, ja auttaneet löytämään olennaisen siitä mitä perheen kohtaaminen omasta mielestä on. Tehtävien valinta ja niiden sisältö olivat myös saadun aineiston perusteella oikein onnistuneita. Käsitteellin sähköpostilla palautetut tehtävävastaukset niin, että poistin niistä tunnistamisen mahdollistavat tiedot ja koodasin vastaukset värikoodein. Värikoodit helpottivat vastausten järjestelemistä analyysivaiheessa. Ne olivat kuitenkin vain muistisäännön avulla tiedossani, mikä suojasi tietokoneella säilyttämässäni aineistossa vastaajien henkilöllisyyden. Alkuperäiset vastaukset tuhosin.

Kehittämispäivissä käytettiin menetelminä ryhmätyötä, swot-analyysiä ja asioiden kokoamista mind mapin avulla. Swot-analyysin otsikoiden muotoilu oli hyvä ratkaisu sisällön löytämisen kannalta. Swot-analyysistä tuli jo sitä seuranneessa yhteisessä keskustelussa hyvin valmis, mikä osoitti menetelmän toimivan ytimekkäästi ilmaistun tavoitetilan ja ammatillisen osaamisen tunnistamisen apuna. Tärkeimpänä yhteisen kehittämisen eli hankkeessa pidettyjen kehittämispäivien menetelmänä oli dialoginen keskustelu. Keskustelun onnistumisesta ja aidosta dialogisuudesta kertoi runsas ja sisällöltään syvälliseksikin ajoittain muotoutunut tunnevoittoinen ammatillisuuspuhe. Dialoginen tila oli myös yhteisen tutkiskelun onnistumisen edellytys. Kuraattorit pohtivat hankkeen aikana ammatillisuuttaan. Kohtaamisen teema herätti niin ilon ja tyytyväisyyden tunteita kuin reflektion kautta pohdituttamaan jääneitä tunteita. Toisen kohtaaminen aiheutti myös itsensä ja omien tunteiden kohtaamista ja osa kuraattoreista toi niitä esille paljonkin. Tunteita ja ammatillista pohdintaa tuli esille yksilöllisesti, mikä kuvaa hyvin sitä, että kohtaajina kaikki ovat erilaisia. Kohtaamiseen vaikuttaa kaikki se, mitä ihmisessä on: kokemusikä, kokemukset, oma elämäntilanne, omat ominaisuudet ja tiedot.

Kehittämispäivistä kuraattoreille jäi palautteen mukaan hyvä tunnelma, oli kiva miettiä omaa työtä. Omassa vertaisryhmässään kehtasi kuraattoreiden mukaan pohdita työtään rehellisesti. Asioiden kyseenalaistaminen koettiin hyödylliseksi ja oli mukavaa saada vahvistusta ajatuksilleen. Asioiden ääneen miettiminen tuki amma-

tillista kehittymistä ja saadut oivallukset ja vahvistus tuottivat intoa ja osaamista. Kuraattorit näkivät tämän siirtyvän asiakasperheiden hyväksi. Päivät olivat aikaansaavia, asioissa päästiin eteenpäin, oivallettiin ja saatiin raameja työlle. Kehittämispäivä auttoi jäsentämään työtä: mitä se on ja miten sitä teen. Yhdessä keskustellessa ja ideoidessa tuli ”niin just” -oivalluksia ja kehittämispäivien ja hankkeen tuotosta jäätiin odottelemaan itselle työvälineeksi.

Toimintatutkimukseen ja kehittämishankkeeseen ryhdyttäessä ennakko-olettamuksena oli, että perheen kohtaamisen mallin avulla tapaamisissa tulisi puheeksi ja esille nuoren tarpeet ja toiveet isää ja äitiä kohtaan sekä yhteisen vanhemmuuden ja kahden eri vanhemman merkitys nuoren elämän tukijana. Kehitetty malli antaa väliaineita tämän ennakko-olettamuksen toteutumiseen. Lisäksi ennakko-olettamuksena oli, että perheet tunnistaisivat yhteisen vanhemmuuden voimavarana ja perheille voitaisi antaa valmiuksia kehittää perhekohtaista tapaansa tukea nuorta hänen kasvussaan. Mallin ollessa käytössä olettamukseen voidaan saada kokemuksellista arviota palautteen muodossa niin asiakasperheiltä kuin kuraattoreilta. Edelleen olettamukseni on, että tämä toteutuu. Ei pelkästään mallin avulla vaan myös sen valtavasti intuitiivisen kohtaamisen taidon ja aidon auttamisen kutsumuksen takia, mikä kuraattoreista on hankkeen aikana tullut läpi.

Tulokset ovat syntyneet paikallisesti tehdyssä kehittämistyössä Peruspalvelukeskus Aavan seitsemän kunnan alueella. Perheen kohtaamisen malli on sisällöltään monipuolinen ja sivut erikseen hyödynnettävissä, se sisältää visuaalisia elementtejä ja tietoa työstä ja sen tavoitteista. Malli on hyvin sosiaalialan arvopohjassa kiinni ja riittävän avoin struktuuriltaan otettavaksi käyttöön millä tahansa paikkakunnalla. Sipilä-Lähdekorven (2004,7) mukaan kuraattorityö on syntynyt paikallisista tarpeista ja tekijänsä näköistä. Malli antaa tilaa yksilöllisille asiakkuuksille, toimintakulttuureille ja työntekijöille eikä siksi ole Peruspalvelukeskus Aava -sidonnainen. Ne koulukuraattorit, jotka tekevät työtään jossain määrin samanlaisessa toimintakulttuurissa ja paikallisten tarpeiden viitekehyksessä, hyvin todennäköisesti kokevat Perheen kohtaamisen mallin itselleen sopivaksi. Tutkimuksellinen kehittämissanke on onnistunut erittäin hyvin. Työtä ja perhetapaamisia on kehitetty kuraatto-

rien yhteisenä työnä ja tuloksena on paitsi oppimista ja ammatillista pohdintaa myös työnantajan kannalta erittäin hyödynnettäväksi todettu malli.

8.4 Johtopäätökset ja jatkotutkimusaiheet

Koulukuraattorien lapsilähtöisiin ja perhekeskeisiin perhetapaamisiin liittyy tavoiteorientaatioita, jotka kuvaavat kuraattorien suuntautumista perhetapaamisissa tehtävään työhön. Tavoiteorientaatiot kuvaavat myös lähtökohtia ja syitä työn taustalla sekä työn tavoitetuloksia. (vrt. Niemivirta 2002; Niemivirta 2004, 8-9). Koulukuraattorien perhetapaamisissa vaikuttaa viisi orientaatiota, joista perheitä lähdetään kohtaamaan. Kohtaamisorientaatio pitää sisällään pohdinnan ja tavoitteet siitä millainen turvallinen, vuorovaikutuksellinen ilmapiiri auttaa jakamaan ja kuulemaan tärkeitä asioita ja tekemään suunnitelmia yhdessä. Pesonen (2006, 165) näkee auttajalta toivottavan eettistä ja intuitiivista oivaltamista sisäisessä kohtaamisessa. Hänen tehtävänä on aloittaa kielen muodostaminen sovittamalla sanojaan asiakkaan ja perheen puhetapaan ja sisältöön (Seikkula & Arnkil 2009, 110). Perheorientaation pohja on lapsilähtöisessä perhekeskeisyydessä, jossa lapsen ja nuoren ajatukset ja tarpeet saatetaan hänen asiansa ympärille tueksi asettautuvan perheen ymmärrettäviksi. Olennaista on koko perhesysteemin havaitseminen työssä (Uusimäki 2005, 181). Yhdessä etsitään erilaisia lähtökohtia ja näkökulmia koko perheen tueksi.

Tavoiteorientaatioista voimavaraorientaatio suuntaa ajattelemaan sitä ymmärrystä, jota halutaan lisätä lapsen ja perheen tilanteeseen. Työssä tarkastellaan ja nostetaan esille voimavaroja ja synnytetään toiveikkuutta sekä työskentelysuhteessa että perheessä. Voimavarojen lisäksi havaitaan tarpeita muutokselle. Perheenjäsenet voivat viedä saamaansa hallinnan kokemusta keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiinsa kotona ja sen ulkopuolella (Seikkula & Arnkil 2009, 111). Muutosorientaatio tähtää pohdintaan niistä asioista, joita halutaan saavuttaa ja mitä keinoja on käytettävissä. Lisäksi pohditaan niitä valintoja, joita lapsi ja perhe voivat tehdä. Tavoitteena on työskennellä lapsen ja nuoren koulunkäynnin, hyvinvoinnin ja arjen turvaamiseksi. Sosiaalinen elämä perhesuhteiden ulkopuolella tukee selviytymistä ja lapsella ja nuorella se koostuu koulunkäynnin ja harrastusten avulla saatavista sosiaalisista suhteista ja ympäristön ja ystävyysuhteiden tuomista mahdollisuuksista (Lapset

Puheeksi 2011). Yhteistyöorientaatio suuntaa selvittämään keitä lapsi ja perhe haluaa rinnalleen kulkemaan ja mitä verkostoja ja resursseja ehkä jo on käytössä. Orientaatiossa pohditaan myös yhteistyösuhdetta niin perheen sisäisenä kuin työskentelyn sisäisenä asiana. Yhteistä ymmärrystä haetaan luomalla kokonaisuutta eri näkökulmista: eettisesti, hienotunteisesti edeten ja kunnioittavasti (Heino 2008, 49).

Organisaatio ja sen toimintayksikön perustehtävä määrittävät perhetyön sisältöä. Perinteinen jako kasvatukseen, hoitotyöhön ja sosiaalityöhön on kuitenkin moninaistumassa ja työn ammattieettiset periaatteet, taustafilosofiat ja -teoriat, menetelmät ja keskeiset käsitteet poikkeavat eri aloilla toisistaan. Perheiden kanssa tehtävään työhön nousee tulevaisuudessa erilaisia ammatti-identiteettejä. (Heino 2008, 51.) Kuraattorityön suuntaaminen ehkä keskeisemmästä koulun sosiaalityöstä matalan kynnyksen hyvinvointityöhön kuvaa sitä muutosta, jota Peruspalvelukeskuksessa on tehty. Aluesosiaalityöntekijät ovat aiemmin tehneet myös kuraattorityötä. Tällä hetkellä sosionomi AMK ja YAMK -tutkinnoilla on myös sijansa erityisesti kuraattorityössä, jossa ennaltaehkäistään, puututaan varhain, edistetään hyvinvointia ja toisaalta myös tehdään vaativaa työtä sekä yksio-, perhe- että ryhmätasolla. Perheiden kanssa tehtävä työ ja sen periaatteet ulottuvat myös kuraattorityöhön: lapsi/nuori kohdataan kaikissa niissä ympäristöissä, jotka ovat hänelle merkittäviä.

Perheen kohtaamisen malli toimii asiakas- sekä työntekijälähtöisesti ja mahdollistaa sekä tarve- että voimavaralähtöisen työskentelyotteen. Perheiden kanssa työskentely on aina erilaista kunkin työntekijän ja perheen kohdalla, sillä se on ainutlaatuisessa suhteessa rakentuvaa työtä. Perheen kohtaamisen malli jättää tilaa kullekin ainutlaatuiselle kohtaamiselle ja siinä tapahtuvalle kokemiselle ja muutokselle. Jatkotutkimusaiheena kiinnostava olisi Perheen kohtaamisen mallin käyttökokemusten sekä asiakaskokemusten tutkiminen.

Kuraattorit pohtivat hankkeen aikana ammatillisuuttaan ja erityisesti liikkeessä olevaa kehittyvää ammatillisuuttaan. Tunteita ja ammatillista pohdintaa tuli esille yksilöllisesti, mikä kuvaa hyvin sitä, että kohtaajina kaikki ovat erilaisia. Kaikille yhteistä oli se, että asiakkuudet ja kohtaaminen herättivät tunteita. Wallinin (2012, 93) mukaan oman ammatillisuuden ja työn tavoitteiden reflektointi, työn kuormitta-

vuotta aiheuttavien tekijöiden pohtiminen, työn ja muun elämän rajapintojen hallitseminen ja rajaaminen sekä toimivien hyvinvointityön rakenteiden ja organisaatioiden toivominen olivat tapoja huolehtia työhyvinvoinnista. Jatkotutkimusaiheena kuraattorien ammatillisuuden ja työhön liittyvien tunteiden tutkiminen olisikin kiinnostava. Hankkeen aikana kehittämistyön ulkopuolelle jätettiin parityön kehittäminen eri verkostojen ja kollegojen kanssa. Myös sosiaalityön ja kuraattorityön yhdistävistä prosesseista ja parityöstä ja niiden kehittämisestä oli toiveita. Näin ollen uutena tutkimusaiheena nouseekin kuraattorien ja sosiaalityöntekijöiden ja muiden lapsiperheiden sosiaalityön ammattikunnan välisen parityöskentelyn kehittäminen.

Kuraattori on kumppanina ja ohjaajana perheen työskentelyssä, vahvistamassa sitä hyvää mitä perheessä on ja toisaalta avaamassa keskustelua ja tarvittaessa paitsi tukemassa myös vastuuttamassa vanhempia heidän kasvatustehtävässään. Virtanen & Wennberg (2007, 120) ovat kirjoittaneet liikkeellepanevista voimista ja alkuherätteisistä prosesseissa. Niitä löytyy niin prosessin alusta: huolen esilletulosta kuin prosessin keskeltäkin: kuraattorin ja perheen vuorovaikutuksesta, jossa osaprosesseja työstetään.

On aikuisen tehtävä huomata lapsen näkyvät ja piilossa olevat selviytymiskeinot ja voimavarat ja tuoda ne yhä uudelleen näkyväksi nuorelle itselleen (Barkman 2009, 19).

LÄHTEET

Painetut lähteet

Aaltonen, J. 2002. Perheterapia ryhmäkuvassa. Teoksessa Rönkä, A. & Kinnunen, U. (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: Ps-Kustannus, 142-158.

Blomberg, H., Corander, C., Kroll, C., Meeuwisse, A., Scaramuzzino, R. & Swärd, H. 2011. A Nordic model in child welfare? Teoksessa Forsberg, H. & Kröger, T. (toim.) Social Work and Child Welfare Politics - Through Nordic Lenses. Great Britain: The Policy Press, 29-46.

Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. 2011. From welfare to illfare: public concern for Finnish childhood. Teoksessa Forsberg, H. & Kröger, T. (toim.) Social Work and Child Welfare Politics - Through Nordic Lenses. Great Britain: The Policy Press, 47-64.

Haverinen, R. 2005. Toimintaympäristöt sosiaalityön käytäntötutkimuksen haasteena. Teoksessa: Satka, M., Karvinen-Niinikoski, S., Nylund, M. & Hoikkala, S. (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsingin yliopiston Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Helsinki: Palmenia-kustannus, 99-123.

Heikkinen, H. & Jyrkämä, J. 1999. Mitä on toimintatutkimus? Teoksessa Heikkinen, H., Huttunen, R. & Moilanen, P. 1999 (toim.) Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Jyväskylä: Atena Kustannus, 25-67.

Heikkinen, H., Rovio, E. & Kiilakoski, T. 2008. Toimintatutkimus prosessina. Teoksessa Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon – Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 3. korjattu painos. Helsinki: Kansanvalistusseura, 78–93.

Heino, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämissuhteet. Selvitys Lastensuojelun kehittämissuhteille. Stakesin työpapereita 9/2008. Helsinki.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Huovinen, T. & Rovio, E. 2008. Toimintatutkija kentällä. Teoksessa Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon – Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 3. korjattu painos. Helsinki: Kansanvalistusseura, 94–113.

Jallinoja, R. 2006. Perheen vastaisuus. Familistista käännettä jäljittämässä. Helsinki: Gaudeamus Oy Yliopistokustannus.

Joronen, K. 2006. Perhe – nuoren elämän turva, uhka ja mahdollisuus. Teoksessa Helminen, J. (toim.). Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusraportteja. Juva: Ps-kustannus, 37-59.

Jyrkämä, J. 1999. Toimintatutkimus ja sosiaaliset toimintakäytännöt – giddensiläisiä näkökulmia toimintatutkimukseen. Teoksessa Heikkinen, H., Huttunen, R. & Moilanen, P. (toim.) Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Jyväskylä: Atena Kustannus, 137-154.

Järvensivu, A., Koski, P. & Jalo, S. 2006. Ongelmaperustainen oppiminen työpaikkojen kehittämisessä ja henkilöstön koulutuksessa. Teoksessa Alasoini, T., Korhonen, S-M., Lahtonen, M., Ramstad, E., Rouhiainen, N. & Suominen, K. (toim.) Tuntosarvia ja tulkkeja. Oppimisvaerkostot työelämän kehittämistoiminnan uutena muotona. Tykesin raporttisarja 50. Helsinki.

Jääskeläinen, P., Hakkarainen, P., Jokinen, E. & Spangar, T. 2008. Dialogiset työpajat ja hiljainen tieto. Teoksessa Toom, A., Onnismaa, J. & Kajanto, J. (toim.) Hiljainen tieto: tietämistä, toimimista ja taitavuutta. Aikuiskasvatuksen 47. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 301-320.

Kiviniemi, K. 1999. Toimintatutkimus yhteisöllisenä prosessina. Teoksessa Heikkinen, H., Huttunen, R. & Moilanen, P. (toim.) Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Jyväskylä: Atena kustannus, 63–81.

Kuula, A. 1999. Toimintatutkimus: kenttätöitä ja muutospyrkimyksiä. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere: Vastapaino.

Kuusela, P. 2005. Realistinen toimintatutkimus? Toimintatutkimus, työorganisaatiot ja realismi. Työturvallisuuskeskuksen raporttisarja 2005/2. Helsinki.

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita.

Lastensuojelulaki 417/2007. Annettu Helsingissä 13.4.2007.

Lindqvist, M. 2006. Paha, ymmärtämisen rajat ja auttajan varjo. Teoksessa Hurtig, J. & Laitinen, M. (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Juva: Ps-Kustannus, 168-190.

Lundy, C. 2004. Social Work and Social Justice. A Structural Approach to Practice. Canada: Broadview Press Ltd.

Luoto, M. 2008. Tunteet sosiaalityöntekijän arjessa – Sosiaalityöntekijöiden päiväkirjamerkintöjä tunnekokemuksistaan työssä. Teoksessa Huotari, K. & Hurtig, J. (toim.) Sosiaalityötä monitoroimassa. Palmenia. Helsinki: Helsinki University Press, 25-43.

Metsämuuronen, J. (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Oy.

Metsämuuronen, J. (2009). Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Tutkijalaitos. Jyväskylä: International Methelp Oy.

Muukkonen, T. & Tulensalo, H. 2004. Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2004:1. Helsinki.

Muukkonen, T. & Tulensalo, H. 2005. Lapsikeskeinen tilannearvio ja työprosessi lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa Satka, M., Karvinen-Niinikoski, S., Nyland, M. & Hoikkala, S. (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsingin yliopiston Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Helsinki: Palmenia-kustannus, 304-321.

- Möller, S. 2004. Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartointus lastensuojelussa. Pesäpuu ry:n julkaisuja. Helsinki.
- Möller, S. 2005. Arviosta sanoisin. Tutkimus lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta. Pesäpuu ry:n julkaisuja. Helsinki.
- Niemivirta, M. 2002. Motivation and performance in context: The influence on goal orientations and instructional setting on situational appraisals and task performance. (Originally published in *Psychologia* 45, 250-270.) Teoksessa Niemivirta, M. 2004. Habits of Mind and Academic Endeavors. The Correlate and Consequences of Achievement Goal Orientations. Academic Dissertation. University of Helsinki. Department of Education. Research Report 196. Helsinki.
- Niemivirta, M. 2004. Habits of Mind and Academic Endeavors. The Correlate and Consequences of Achievement Goal Orientations. Academic Dissertation. University of Helsinki. Department of Education. Research Report 196. Helsinki.
- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013. Annettu Helsingissä 30.12.2013.
- Oranen, M. (2008) Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämässä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämissuunnitelman osaraportti. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 7. Helsinki.
- Pesonen, A. 2006. Hyväksytyksi tulemisen kokemus sosiaali- ja terveysalan auttamistyössä. Artikkeliteoksessa: Helminen, J. (toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Juva: Ps-Kustannus, 155-167
- Remsu, N. & Törrönen, M. (toim.) 2007. Varhainen vastuunotto. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö.
- Rogers, E.M. 2003. Diffusion of Innovations. Fifth Edition. New York: Free Press.
- Rousu, S. & Holma, T. 2003. Lastensuojelupalvelujen hankinta ja tuottaminen. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

- Rönkä, A., Viheräkoski, J. Litsilä, R. & Poikkeus, A-M. 2002. Nuoret ja vanhemmat perhesuhteiden muutoksessa. Teoksessa Rönkä, A. & Kinnunen, U. (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: Ps-Kustannus, 51-70
- Seikkula, J. & Arnkil, T.E. 2009. Dialoginen verkostotyö. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Sipilä-Lähdekorpi, P. 2004. "Hirveesti tekijänsä näköistä". Koulukuraattorin työ peruskoulun yläluokilla. Väitöskirja. Tampereen Yliopisto. Sosiaalityön tutkimuksen laitos. Tampere.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampere University Press.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Walsh, F. 2006. Strenghtening Family Resilience. 2.painos. New York: The Guilford Press.
- Walsh, F. 2012. Clinical Views of Family Normality, Health and Dysfunction. From a Deficits to a Strenghts Perspactive. Teoksessa Walsh, F. (toim.). Normal Family Processes: Growing Diversity and Complexity. New York: The Guilford Press, 28-54.
- Wallin, O. 2012. Hyvinvointityöhön sitoutuminen. Diskurssianalyysi työhön sitoutumisesta perheen, työhyvinvoinnin, ammatillisuuden ja asiakaslähtöisyyden näkökulmista. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Acta Universitatis Tamperensis 1735. Tampere: Tampere University Press.
- Virkkunen, J., Engeström, Y. & Miettinen, R. 2007. Sosiaalihuollon kehittämistoiminnan tulevaisuus. Projekteista konseptikehittämiseen. Sosiaalialan kehittämishanke. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:49. Helsinki.

Virkkunen, J., Korhonen, S-M. & Ahonen, H. 2006. Toimintakonseptin kehittämisen verkoston haasteena. Teoksessa Alasoini, T., Korhonen, S-M., Lahtonen, M., Ramstad, E., Rouhiainen, N. & Suominen, K. (toim.) Tuntosarvia ja tulkkeja. Oppimisverkostot työelämän kehittämistoiminnan uutena muotona. Tykesin raportteja 50. Helsinki, 131-150.

Virtanen, P. & Wennberg, M. 2007. Prosessijohtaminen julkishallinnossa. 2. painos. Helsinki: Edita.

Yliruka, L. 2005. Sosiaalityön itsearviointi kontekstuaalisena käytäntönä. Teoksessa Satka, M., Karvinen-Niinikoski, S., Nylund, M. & Hoikkala, S. (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsingin yliopiston Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Helsinki: Palmenia-kustannus, 124-143.

Elektroniset lähteet

Ervast, S-A. & Tulensalo, H. 2006. Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittamisestä. Kohtaavaa lastensuojelua -hanke. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 8/2006 [viitattu 2.4.2013]. Saatavissa: <http://www.socca.fi/files/288/Kohkaraportti.pdf>

Hallituksen politiikkaohjelmat: Ennaltaehkäisevät palvelut kuntien strategiseksi valinnaksi. 2008. Valtioneuvoston viestintäyksikön tiedote 364/2008 [viitattu 13.3.2011]. Saatavissa: <http://www.government.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote/en.jsp?toid=5467&c=0&moid=5470&startDate=20.4.2007&oid=244737>

Hallitusohjelma 2011. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011. Valtioneuvosto [viitattu 16.2.2014]. Saatavissa: <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf>

Halttunen-Sommardahl, R. 2008. Osallistavia menetelmiä ja rakenteita sosiaaliviraston työssä - Opas sosiaaliviraston työntekijöille. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. [viitattu 15.2.2014]. Saatavissa:

[http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/978f02804a1563e89829fcb546fc4d01/2008_ostallistavat_menetelma.pdf?](http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/978f02804a1563e89829fcb546fc4d01/2008_ostallistavat_menetelma.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=978f02804a1563e89829fcb546fc4d01)

[MOD=AJPERES&CACHEID=978f02804a1563e89829fcb546fc4d01](http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/978f02804a1563e89829fcb546fc4d01/2008_ostallistavat_menetelma.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=978f02804a1563e89829fcb546fc4d01)

Innotiimi Oy. 2014. OPERA [viitattu 23.6.2014].

Saatavissa:http://www.operametoden.se/site/?lan=2&page_id=203

Jyväskylän yliopisto. 2013. Koppa. Pedagogiset mallit [viitattu 27.10.2013]. Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/mit/tietotekniikan-opetuksen-perusteet/Opetusmenetelmista-ja-lahestymistavoista/pedagoginen-malli>

Jyväskylän yliopisto. 2014. Familyplatformin hankesivu [viitattu 27.1.2014]. Saatavissa: <https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/perhetutkimus/tutkimus/familyplatform>

Kapella, O., de Liedekerke, A-C. & de Bergeyck, J. 2011. Facets and Preconditions of Wellbeing of Families - Results of Future Scenarios. Teoksessa Uhlen-dorff, U., Rupp, M. & Euteneuer, M. (toim.) Wellbeing of Families in Future Europe - Challenges for Research and Policy. FAMILYPLATFORM. Families in Europe Volume 1. 237-317 [viitattu 16.4.2014]. Saatavissa: <https://eldorado.tu-dortmund.de/bitstream/2003/28905/1/Wellbeing%20of%20Families%20in%20Future%20Europe%20-%20FPB1.pdf>

Kolimaa, M. & Pelkonen, M. 2006. Eri ikäryhmien erityiset tarpeet terveyden edistämässä. Lapset, nuoret ja lapsiperheet. Julkaisussa Terveyden edistämisen laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:19. Helsinki, 64-66 [viitattu 16.4.2014]. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-9303.pdf

Kuntaliitto. 2000. Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma. Eläköön lapset – Lapsipoliitiikan suunta [viitattu 7.4.2013]. Saatavissa: <http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/lapset/lapsipolitiikka/Documents/Eläköön%20lapset.pdf>

Kuronen, M., Jokinen, K. & Kröger, T. 2010. Social Care and Social Services. Working Report - Literature review on existing European comparative research. FAMILYPLATFORM WP1 - Major trends of existing research on family life and

family policies. Existential field 6. Family Research Centre & Department of Social Sciences and Philosophy/Social Work. University of Jyväskylä. Jyväskylä [viitattu 16.4.2014]. Saatavissa: https://eldorado.tu-dortmund.de/bitstream/2003/27696/1/EF6_Social_CareAndSocial_Services.pdf

Lapset Puheeksi. Työmenetelmä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sivuilla. [Viitattu 22.11.2011]. Saatavissa http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/menetelmat/lapset_puheeksi

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma. 2007 [viitattu 11.11.2010]. Saatavissa: http://www.vn.fi/toiminta/politiikkaohjelmat/lapset/ohjelman-sisaeltoe/HPO_Lapset_HSA2007.pdf

Linturi, H. 2003. Toimintatutkimus. Verkkojulkaisu päivätty 26.07.2003. Nexus Delfis 2004 [viitattu 28.12.2013]. Saatavissa: http://nexusdelfix.internetix.fi/sv/sisalto/materiaalit/2_metodit/5_actix?C:D=61566&C:selres=61566

Pelkonen, M., Hakulinen-Viitanen, T., Hietanen-Peltola, M. & Puumalainen, T. (toim.) 2013. Hyvinvointia useammille – Lasten ja nuorten palvelut uudistuvat. Lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin neuvottelukunnan loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:36. Helsinki [viitattu 16.4.2014]. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLFE-28170.pdf

Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymä. 2013. Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymän strategia 2009–2015 [viitattu 28.12.2013]. Saatavissa: http://www.phsotey.fi/Strategiaesite_2009.pdf

Pösö, J. 2014. Perheen kohtaaminen koulukuraattorin perhetapaamisissa: selvitys koulukuraattorin perhetapaamisista Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitoksessa. Metropolia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö. Helsinki [viitattu 6.5.2014]. Saatavissa The-seuksesta: <http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/74362/jenni%20poso%20opinnaytetyo.pdf?sequence=1>

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto, verkkojulkaisu. Tampere : Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [viitattu 20.2.2014]. Saatavissa:

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_2_1_1.html

Sipilä, A. 2010. Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet. Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Itä-Suomen yliopisto. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 28. Publications of University of Eastern Finland.

Kuopio [viitattu 22.4.2014]. Saatavissa:

http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0537-6/urn_isbn_978-952-61-0537-6.pdf

Solantaus, T., Paavonen, E. J., Toikka, S. & Punamäki R-L. 2010. Preventive interventions in families with parental depression: children's psychosocial symptoms and prosocial behaviour. Kokoelmassa European Child & Adolescent Psychiatry Vol. 19, Iss 12, p. 883-892 [viitattu 22.11.2011]. Saatavissa:

<http://www.springerlink.com/content/7g77775082267524/fulltext.pdf>

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. 2009. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. 3. painos. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki [viitattu 16.8.2012]. Saatavissa: http://www.talentia.fi/files/558/1649_Etiikkaopas2005_1_.pdf

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. 2013. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö. Koulukuraattorit - Skolkuratorer ry. Tehtäväkuvaus. Internet-sivut [viitattu 7.4.2013]. Saatavissa: <http://www.talentia.fi/talentia/jasenyhdistykset/koulukuraattorit-skolkuratorer_ry/yhdistystoiminta>

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma.2008. KASTE 2008–2011. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:6. Helsinki [viitattu 7.4.2013]. Saatavissa: <http://pre20090115.stm.fi/hl1212563842632/passthru.pdf>

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma.2012. KASTE 2012–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:1. Helsinki [viitattu 3.1.2014].

Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=5197397&name=DLFE-18303.pdf

Strandel, H. 2005. Lapset, etiikka ja vaikea osallisuus. Stakes työpapereita 4 [viitattu 14.12.2013]. Saatavissa:

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75146/Tp4-2005.pdf?sequence=1>

THL. 2014. Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä. Artikkeliterveysten ja hyvinvoinnin laitoksen Kasvun kumppanit – lasten hyvinvointia vahvistamassa internet-sivuilla [viitattu 4.6.2014]. Saatavissa: http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvun-kumppanit-fi/tyon/periaatteet/dialogisuus_ammattilaisen_ja_perheen_valilla

Terveysten edistämisen laatusuositus. 2006. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu- ja 2006:19. Helsinki [viitattu 16.4.2014]. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-9303.pdf

Timperi, T. 2010. Isyyden vaalimisen tärkeydestä. Pääkirjoitus Miessakit ry:n jäsentiedotteessa Urho 5/2010 [viitattu 6.12.2010]. Saatavissa:

http://www.miessakit.fi/easydata/customers/miessakit/files/URHO-arkisto/URHO_5-10.pdf

Uusimäki, M. 2005. Perhetyötäkö kaikki? Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu [viitattu 6.2.2014]. Saatavissa:

http://www.sosiaalikallega.fi/poske/julkaisut/julkaisusarja/Julkaisu_20.pdf

Walsh, F. 1996. The concept of family resilience: crisis and challenge. Teoksessa Family Process Vol. 35, Iss. 3, p. 261-281. [Viitattu 22.11.2011]. Saatavissa

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1545-5300.1996.00261.x/full>

Välivaara, C. 2006. Kuinka päästä kartalle lastenuejeluissa. Lapsilähtöisiä lähestymistapoja vakaviin asioihin. Niilo Mäki Bulletin. Oppimisvaikeuksien erityislehti 3/2006 [viitattu 7.4.2013]. Saatavissa: http://www.pesapuu.fi/media/uploads/dokumentit/tejing_artikkeli.pdf

Yliruka, L. 2006. Kuvastin. Reflektiivinen itse- ja vertaisarviointimenetelmä sosiaalityössä. Stakesin työpapereita 15. Helsinki [viitattu 7.7.2013]. Saatavissa:

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75124/T15-2006-VERKKO.pdf?sequence=1>

Muut lähteet

Aavan koulukuraattoreiden asiakasprosessikuvaus. 2010. Julkaisematon lähde. Saatavissa opinnäytetyön tekijältä.

Johansson, M. 2011. Psykoedukatiiviset perheinterventiot. Luento Lahden ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan laitoksella 17.11.2011.

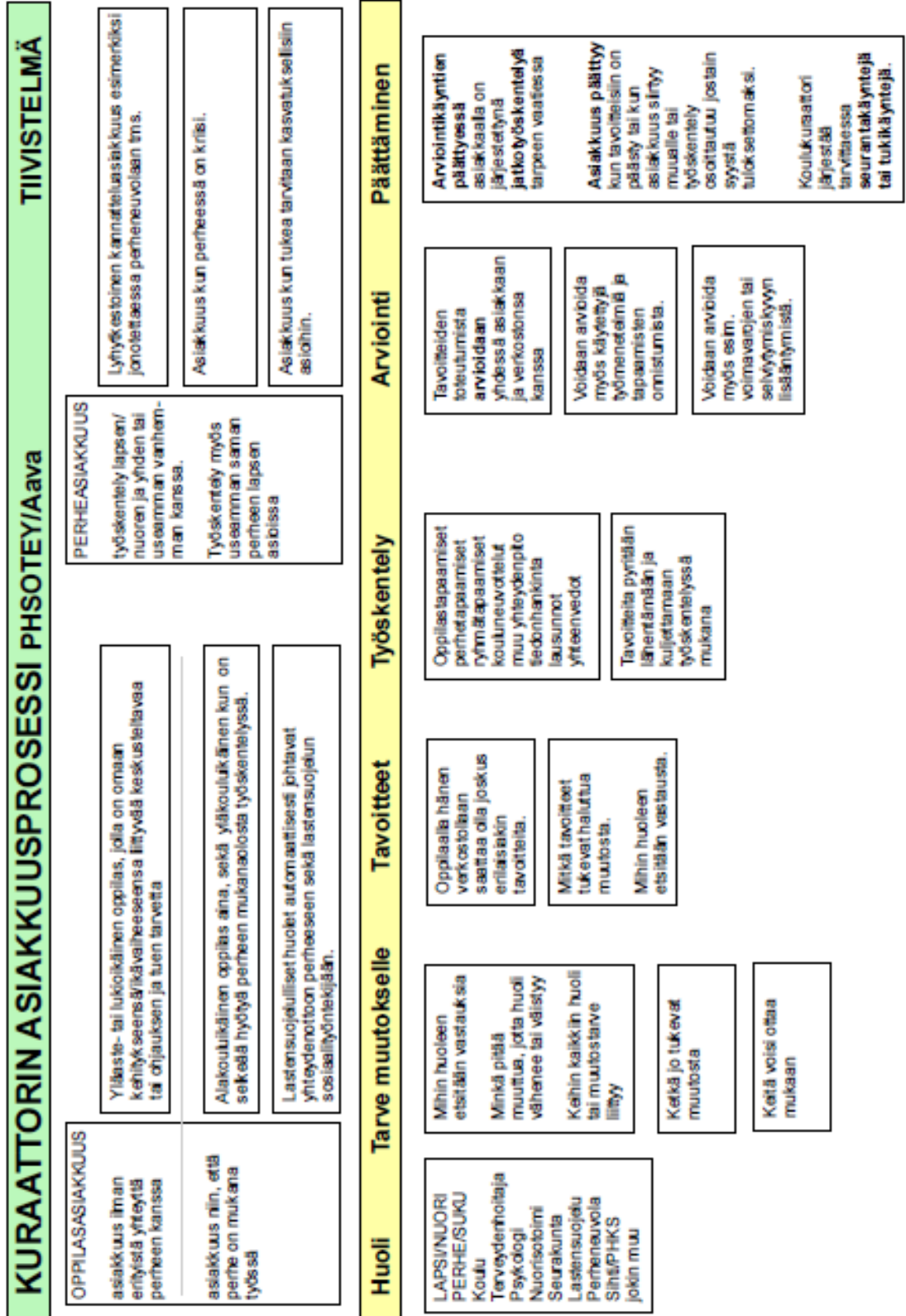
Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä. 2007. Tehtäväkuvaus. Yhteistyötoimikunta 26.11.2007.

Virtanen, E. 2013. Hyvinvointipäällikkö. Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymä. Haastattelu 22.4.2013.

LIITTEET

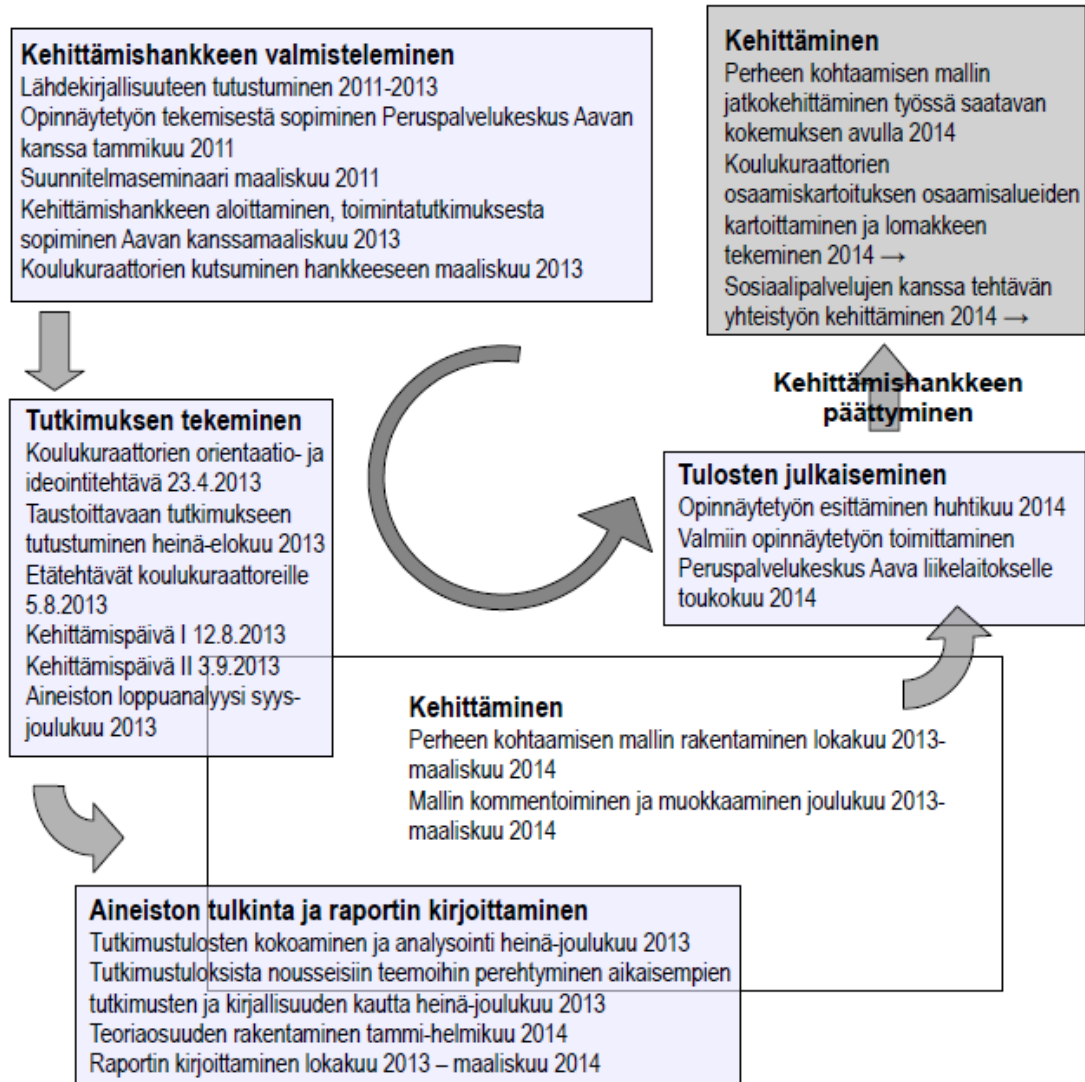
LIITE 1

Kuraattorin asiakkuusprosessin tiivistelmä

Kehittämishankkeen aikataulu

KEHITTÄMISHANKKEEN AIKATAULU

Aineistonkeruun vaiheet, teemakysymykset, menetelmät ja saatu aineisto

Aineistonkeruun vaihe	Teemakysymykset	Menetelmät	Tuotettu aineisto
Ensimmäinen vaihe: <i>alkuideointi</i>	Mikä ajatus perheen kohtaamisesta nousi?	<i>Opera-menetelmä</i>	20 muistilappua Vastausten ryhmittely: tutkimuspäiväkirja 3 sivua, 5 kpl kuvioita Tulosten koonti ja analysointi, reflektio: koonti 2 sivua
Toinen vaihe: <i>taustoitettavaa tutkimuksen tutustuminen</i>	Mikä on koulukuraattorien lähtöajatus perheen määrätelmistä? Mikä on koulukuraattorien lähtöajatus siitä mikä perheen kanssa tehdään työtä? Mikä on koulukuraattorien lähtöajatus siitä miten perheitä kohdataan?	<i>Keskustelu aukiolojen kanssa</i>	Muistinpäivät 2 sivua
Kolmas vaihe: <i>ennakkotehtävät kehittämispäivään</i>	Mikä vaikutus perheen kohtaamisen mallin rakentamiseen taustalla on? Mikä mallin liitettävää ammatillista osaamista koulukuraattoreilla on perheapamisiin liittyen? Mikä tavoitteita koulukuraattorit asettavat asiakkailleen? Milloista reflektointia mallin rakentamisvaihe nostattaa, mikä siitä on nostettavissa malliin?	<i>Esitelmät</i> Kuvastin- case-reflektointi kehittämistyöhön orientoiva tehtävä	Vastausten ryhmittely: tutkimuspäiväkirja 10 sivua, 15 kpl kuvioita Tulosten koonti ja analysointi, reflektio: koonti 4 sivua 6 kpl vastauksia

Kuvastin-menetelmää mukaillen taustoitettiin omaa työtä
työskentelytapoja
työorientaatiota
vuorovaikutusta
auriella
työskentelemän haasteita

			<p><i>omistamusta</i></p> <p>Ajatuksena oli jättää palautus työssäni mieleen loman jälkeen ja tutustua kouluhistoriallisiin aineisiin menettämättä.</p>	
	<p>Kirjallisuus <i>introspektiivista</i> <i>reflektiivista</i></p>	<p>Kirjallisuusotteiden pohjalta vastasin lyhyesti kahdeksaan kysymykseen. Tutkimusaineistoa kerätin seuraavilla kysymyksillä:</p> <p><i>Miten aihe liittyy mielestäsi koulutuksen arvoihin?</i> <i>Liittyykö siihen koulutus?</i> <i>Miten aihe vaikuttaa koulutusjärjestelmään, jossa tuotamme Perheen kotonaan malleja?</i></p> <p>Tutustukysymyksinä kysyin: <i>Minkä aiheen valitsit?</i> <i>Miksi valitsit kyseisen aiheen?</i> <i>Mihin aiheeseen sisältyvät sinun vastauksesi perusteet?</i></p>	6 kpl vastauksia	
	<p><i>Opera</i> <i>ideointi ja</i> <i>ravotteet</i></p>	<p>Luopuksi pyydyttiin kirjoittamaan: 2-3 aiheeseen liittyvä kuvaus koulutuksen arvoista 2-3 aiheeseen liittyvä kuvaus koulutusjärjestelmän arvoista.</p>	6 kpl vastauksia	
	<p>Ennakkotehtävistä nousut keskustelu Jenni Pöytä taulukoita van tutkimuksen esittely</p>	<p>Kirjoitettiin viisi asiaankäsitteellistä perheen kohtaamisesta ja lyhyt perustelu.</p>	muistimpanot muistimpanot	
Neujits valitsee ensimmäinen	Millaista osaamista maailm voidaan käyttää?			

Kehittämisspöyät 12.8.2013	Millaiseen työhön mallin avulla voidaan tehdä? Milloin hessokehoihin mallilla on vastattava? Milloin työvelvoite malli voisi pitää sisällään?	"Arvostava kohtaaminen" "Toimivan perheen muistilista" Vuorovaikutusosaaminen Palautte kehittämispöyistä Vastusten ryhmittely Tulosten koonti ja analysointi, reflektio	Svot-analyysi, 4 sivua Malliluonnostelma, 2 sivua mind map Muistiinpanot, mind map Tutkimuspöytäkirjan 23 kpl kuvia Koonti 7 sivua
Vuodes vaihe: toinen Kehittämisspöyät 3.9.2013	Miksi koulukäsitteet tapasivat perheen? Missä vaiheessa perhe tavasivat? Miten perhe määritteliään? Miltainen malli on alkonutään? Mistä malli pitää sisällään?	Kehittämisspöyät 1:n koosteen pohjalta nousut keskustelu "Toimivan perheen muistilista" Miksi perhe tavataan Ketä perheestä tavataan ja missä vaiheessa Mallin kehittäminen Vastusten ryhmittely Tulosten koonti ja analysointi, reflektio	Muistiinpanot Muistiinpanot, lisäykset Mind map, muistiinpanot Muistiinpanot, mind map muistiinpanot Tutkimuspöytäkirja 6 kpl kuvia Koonti 3 sivua
Koulu es vaihe: analysointi	Mistä mallin rakentamisen sikans on tapahtunut? Mistä mallin on pitänyt pitää sisällään?	Teematauluja tyypitely Luokitelu Tavoiteorientaation rakentaminen Ammantiliseen osaamiseen liittyvän ammatin perhekoosteen arvioinnin ja kohtivan perheen muistilistan ryhmittelyä	

Tutkimuksellinen kehittämishanke 2013 Perheen kohtaamisen malli kuraattorityöhön
 Ennakkotehtävät 12.8.2013 kehittämispäivään
 ENNAKKOTEHTÄVÄ 3

KIRJALLISUUTEEN PERUSTUVA TEHTÄVÄ

Etätehtävien mukana olet saanut joukon poimintoja lastensuojeluun ja lasten kanssa tehtävään sosiaalityöhön liittyvästä kirjallisuudesta. Kirjallisuusotteet koskevat tutkimustyötä, jota on tehty kehitettäessä ja arvioitaessa Suomessa laajimmin käytössä olevia lastensuojelun alkuarvioinnin malleja.

- Tiina Muukkonen ja Hanna Tulensalo. Kohtaavaa lastensuojelua - Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilanearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2004:1
- Tiina Muukkonen (toim.). Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 17, 2008
- Sari-Anne Paaso (toim.). Mitä lapselle kuuluu? - Opas lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen. Opas- ja käsikirjat 1/2010. Pesäpuu ry.

Otteita on valittavanasi 12 kappaletta. Voit valita niistä 1-2, jotka kiinnostavat sinua eniten. Tämän jälkeen voit lukea valitsemasi kirjallisuusotteen omalla tyylilläsi joko syventyen siihen kokonaisuudessaan tai poimimalla sieltä kiinnostavimmat tai puhuttavimmat asiat.

Otteita:

Kohtaavaa lastensuojelua:

- Lapsikeskeinen tilanearvio ja sen keskeiset käsitteet
- Lapsikeskeisyys lastensuojelun sosiaalityössä
- Tilanearviomalliin liittyvää koontia

Pesäpuu ry:

- Lapsen ja vanhempien kanssa
- Työtä suunnitellusti ja parityönä
- Vanhemman valmiudet ja yhteinen arviointi

Suunnitelmallista sosiaalityötä lapsen kanssa:

- Lapsikeskeisyys sosiaalityön läpäisevänä periaatteena
- Osallistumiseen vaikuttavat tilanetekijät
- Sisältöinä kohtaamis- ja prosessinohjaustyö
- Suunnitelmallisen sosiaalityön prosessi
- Työntekijän toivon merkitys
- Viitekehyksenä sosiaalityön tasot ja lapsikeskeisyys

Vastaamalla tähän tehtävään ja palauttamalla sen minulle, annat suostumuksesi minulle hyödyntää vastauksiasi toimintatutkimukseni ja kehittämispäivän aineistona. Vastauksesi käsitellään luottamuksellisesti, säilytetään lukitussa tilassa ja tuottamasi materiaali tuhotaan sen käsittelyn jälkeen. Vastauksia esitellään kehittämispäivässä yleisellä tasolla niin, etteivät yksittäiset vastaajat erotu.

Tehtävät:

Perehdyttyäsi valitsemaasi materiaaliin voit vastat seuraaviin kysymyksiin (vastaa-
minen 1-5 lauseella kuhunkin kysymykseen riittää):

1. Minkä otteen valitsit?
2. Miksi valitsit kyseisen otteen?
3. Mihin otteen sisältöihin tai sivuihin vastauksesi perustuu?
4. Miten aihe liittyy mielestäsi koulukuraattorin asiakastyöhön?
5. Liittyykö siihen haasteita?
6. Miten aihe voisi sisältyä kehittämishankkeeseemme, jossa tuotamme Perheen kohtaamisen mallia?
7. Kirjoita 2-3 aiheeseen liittyvää tavoitetta koulukuraattorin työhön liittyen:
8. Kirjoita 2-3 aiheeseen liittyvää tavoitetta kehittämishankkeeseen liittyen:

Laajempi tavoiteorientaatiotaulukko

PERHETAPAAMISTEN TAVOITEORIENTAATIOT	
Kohtaamis-orientaatio	<p>Perheen kohtaamisen lähtökohtana on lapsilähtöisyys. Jokaisen yksilön sekä yksilöllisen perheen kohtaaminen on ainutlaatuista. Auttamiseen lähdetään myönteisenä ilman ennakoasenteita. Välttävä ilmapiiri mahdollistaa aidon kohtaamisen. Välttävä ilmapiiri rakentuu onnistuneessa vuorovaikutuksessa, johon sisältyy kaikkien kuuleminen, avoimuus ja luottamus. Uskallus avoimuuteen myös kannustaa avoimuuteen. Vahvuuksien ja toimivien asioiden sekä hyvän esille nostaminen myös ruokkii positiivista ilmapiiriä. Yhdessä pohditaan ja suunnitellaan työtä ja ammatillisesta osaamisesta tuodaan asiakkaalle ja perheelle näkyväksi se, miten prosessi etenee, mitkä ovat tapaamisten raamit ja miten työn tuloksia voidaan seurata.</p> <p>Ammatillisen työskentelyn tavoitteena on</p> <ul style="list-style-type: none"> • luoda nuoreen ja perheeseen luottamuksellinen suhde • luoda omalla toiminnallaan avoin ja keskusteluun rohkaiseva, turvallinen ilmapiiri. • yhdessä suunnittelemalla tehdä työstä yhteistä ja läpinäkyvää.
Perheorientaatio	<p>Perheorientaatio lähtee lapsilähtöisyydestä. Perhe kasvattaa lasta ja lapsi kasvaa perheessään. Molemmilla vanhemmilla on oikeus kantaa vastuuta vanhemmuudesta. Lapsi/nuori on kuraattorin ensisijainen asiakas. Lapsen käsitys siitä ketä hänen perheeseensä kuuluu on merkityksellinen. Perheiden monimuotoisuuden ja erityisyyden huomioiminen on tärkeää. Perhetapaamisen kokoonpano ja paikkaa mietitään niin ammatillisesta näkökulmasta kuin yhdessä nuoren ja perheen kanssa. Perhettä tuetaan itse prosessissa, työskentelysuhteessa ja vuorovaikutuksessa sekä asetettujen tavoitteiden saavuttamisessa. Ammatillaisen ja asiantuntijan rooli näkyvät erityisesti asioiden yhteen vetämisenä ja tilanteissa, joissa perheitä on ohjattava. Tärkeää on myös pitää yhteyttä perheeseen ja heidän kanssaan asioita hoitaviin jotta perheen tilanteessa pysytään ajan tasalla.</p> <p>Ammatillisen työskentelyn tavoitteena on:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tuoda lapsen/nuoren ajatuksia esille • tavata perheitä eri lähtökohtien ja näkökulmien takia • auttaa perhetapaamisessa läsnäolijoita sanoittamaan ajatuksiaan ja kuulemaan merkitykselliset asiat • huomioida perhe myös asiakassuhteen työskentelyvaiheessa • tukea asiakasta ja perhettä heidän tarpeensa huomioiden
Voimavara-orientaatio	<p>Vahvuuksien ja toimivien asioiden sekä hyvän esille nostaminen ruokkii positiivista ilmapiiriä. Perheen sisäisen vuorovaikutuksen tukeminen ja vahvistaminen voimauttaa perhettä. Voimavarakeskeisyys näkyy työotteessa läpi perhetapaamisprosessin: kohtaamisessa, kartoituksessa ja työskentelyssä. Työssä selvitetään se mikä toimii, mutta myös haasteet ja voimavaravajeet eri alueilla. Perhettä halutaan vahvistaa voimavaratyöskentelyn avulla.</p>

	<p>Merkittävää on kiitoksen antaminen asiakkaalle ja perheelle. Eteenpäin suuntautuvalla työskentelyllä ja vahvuuksien ja voimavarojen esille nostamisella pyritään perheen toimintavalmiuden kasvattamiseen ja asiakkaan itsetunnon vahvistamiseen yhdessä hänen kanssaan. Lapsen/nuoren ja perheen vahvuuksiin keskittyminen ja niiden esiin nostaminen auttavat vaikuttavassa työskentelyssä. Työntekijän positiivinen ja toiveikas suhtautuminen on osa onnistunutta työtä.</p> <p>Ammatillisen työn tavoitteena on:</p> <ul style="list-style-type: none"> • lisätä ymmärrystä perheessä vallitsevaan tilanteeseen • löytää, tuoda näkyväksi, tukea ja vahvistaa voimavaroja • lisätä perheen toimintakykyä • ylläpitää toivoa
Muutos-orientaatio	<p>Perhetapaamisia järjestetään paitsi kohtaamisen ja voimavaratyön mahdollistamiseksi itseisarvoisina lasta hyödyttävänä työnä myös kartoituksen tekemiseksi ja työhön ryhtymiseksi. Lapsen tulee tietää mitä tehdään ja miksi tehdään. Kartoitusta nuoren tilanteesta voidaan tehdä asiakassuhteen alussa tai yhteistä arviota voidaan tarvita työskentelyn väliarvioinnin tekemiseksi tai muuttuneen tilanteen arvioimiseksi pidemmässä työskentelyssä. Kohti muutosta lähdetään tavoitteita asettamalla. Tavoitteet tulevat asiakkaan tarpeista nähdessä. Yhteisen päämäärän syntyminen tai löytyminen tapahtuu prosessissa. Päämäärinä työskentelyssä on yleisemmin jonkin asian muuttuminen, vaikka työprosessi nähdään jo itsessään nuorta ja perhettä tukevana. Halutaan tuottaa sujuvaa arkea ja perheen voimaantumista. Onnistuneen työskentelyn taustalla on sitoutunut työntekijä ja perhe. Asiakkaan ja perheen motivoitumista ja sitä kautta sitoutumista voidaan tukea erilaisilla keinoilla ja menetelmillä.</p> <p>Ammatillisen työskentelyn tavoitteena on:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kartoittaa nuoren ja perheen tilanne yhdessä heidän kanssaan • tukea tavoitteiden asettelussa • etsiä yhdessä nuoren ja perheen kanssa keinoja ja samalla opetella ongelmanratkaisua tulevaisuutta varten • tukea nuorta tekemään itselleen hyviä valintoja perheen tuella ja erilaisin järjestelyin • työskennellä nuoren koulunkäynnin, hyvinvoinnin ja arjen turvaamiseksi
Yhteistyö-orientaatio	<p>Nuoren ympärille valjastetaan aikuisia, jotta työ on vaikuttavaa. Yhteistyötä tehdään niin perheen kanssa kuin muidenkin nuoren elämään kuuluvien ja liittyvien aikuisten kanssa. Asiakaskeskeisessä työ- ja kohtaamisorientaatiossa pyritään dialogisuuteen. Kuraattorien ammatilliset vuorovaikutustaidot näyttäytyvät aineistossa kohtaamisen, kuulemisen, empatian ja ratkaisukeskeisen vuorovaikutuksen taitoina. Kun nuorella ei ole vielä ympärillään verkostoa, sitä voidaan rakentaa palveluohjauksen keinoin, tai tapaamalla nuorta tai perhettä yhdessä toisen työntekijän kanssa. Työhön kuuluu tarkoituksenmukaisen työntekijäverkoston kokoaminen perheen</p>

	<p>auttamiseksi. Kun nuorella ja perheellä on verkostoja niiden kanssa tehdään moniammatillista yhteistyötä: verkostotyöskentelyä ja tapaamisia. Yhteisen ymmärryksen saavuttaminen ja sen mukaan työskentely on tärkeää. Yhteistyötä tehdään välikäsien välttämiseksi.</p> <p>Ammatillisen työskentelyn tavoitteena on:</p> <ul style="list-style-type: none">• rakentaa yhteistyötä nuoreen ja perheeseen• huomioida työssä nuorta tukevat verkostot• työskennellä yhteisessä ymmärryksessä
--	---

PÄIJÄT-HÄMEEN SOSIAALI- JA TERVEYSYHTYMÄ

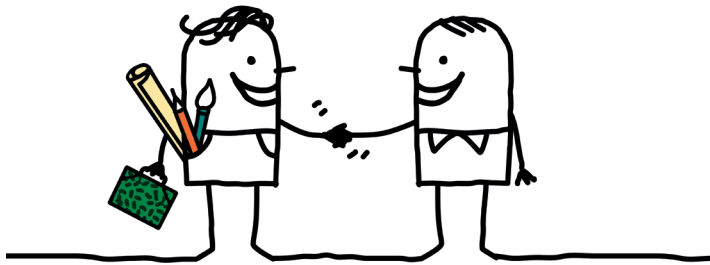
Perheen kohtaaminen koulukuraattorin työssä

Perheen kohtaamisen malli sisältää perhekeskeisen työn *ydinkuvauksen ja perhetapaamisten raamit*. Työn kuvauksessa kerrotaan perheiden kanssa tehtävän työn taustalla olevat työn viitekehykset ja keskeiset tavoitteet. Perhetapaamisten raamit pitävät sisällään yhteisiä linjauksia itse prosessista. Mallissa esitellään perhetapaamisten *tavoiteorientaatioiden ammatillisen työn tavoitteet* ja niiden pohjalta on rakennettu *reflektioivia kysymyksiä*. Voimavarakeskeiseen ja tarvelähtöiseen kartoitustyöhön tarkoitettu *Perhevarapuu* sisältyy malliin ja lisäksi mallissa on yksi vaihtoehtoinen malli perhetapaamisten *prosessista*. Perhetapaamiseen voi valmistautua perhetapaamisen *muistitaulun* avulla.

Perhekeskeisen

koulukuraattorityön ammatillisen osaamisen ydinkuvaus

Perheillä on yhdenveroiset mahdollisuudet yhtenevin käytännöin tarjottavaan koulukuraattoripalveluun koko Peruspalvelukeskus Aava -liikelaitoksen alueella. Työskentely on lapsilähtöistä, voimavaroihin keskittyvää, tarpeista lähtevää ja perhekeskeistä työtä lapsen/nuoren tukemiseksi. Työtä tehdään arvostavasti kohdaten. Perheitä tavataan eri lähtökohtien ja näkökulmien saamiseksi. Tapaamisissa tuodaan asiakkaan eli lapsen/nuoren ajatuksia esille ja autetaan osanottajia sanoittamaan ja kuulemaan merkityksellisiä asioita keskusteluun rohkaisevassa, turvallisessa ilmapiirissä. Asiakkaan tilanne kartoitetaan hänen itsensä ja vanhempien/hoitajien kanssa. Kuraattorit työskentelevät olemassa olevien hoitajien ja vanhempien läsnäolon ja aktiivisen vanhemmuuden merkityksen esiin nostamiseksi. Työ lähtee lapsen/nuoren tarpeista. Työskentely on myönteistä, voimavaroihin keskittyvää, tasavertaistavaa ja kunnioittavaa. Voimavaroihin keskittyminen tarkoittaa olemassa olevien voimavarojen havaitsemista ja voimavaroihin liittyvien tarpeiden hahmottamista.

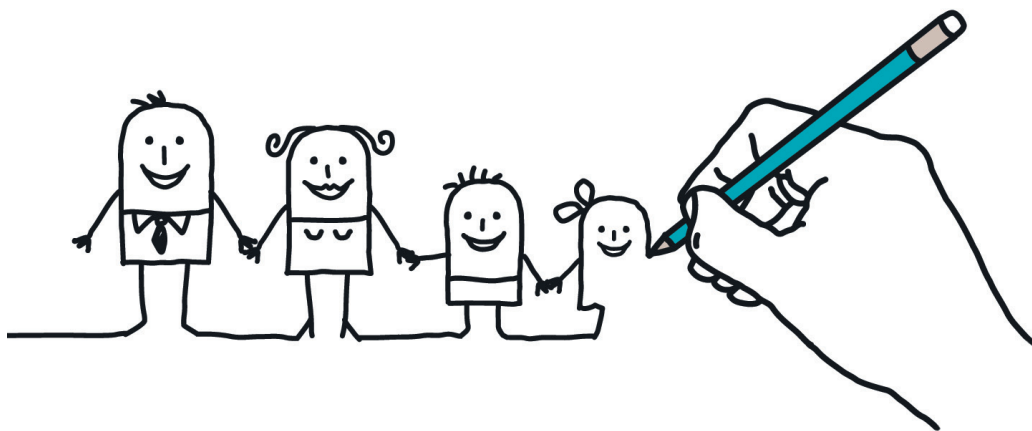
Suunnitelmallisuus selkeyttää perhetapaamisten järjestämistä: asiakas, perhe ja kuraattori tietävät ketä, miksi ja milloin tavataan ja kuinka usein tapaamisia järjestetään. Kuraattorit suunnittelevat tapaamisten raamit yhdessä lapsen/nuoren ja perheen kanssa asiakaskohtaisesti. Suunnitelmallinen työ tukee tavoitteiden asettamista ja niiden toteuttamiseksi sovittavia asioita. Suunnitellusti tehtävä yhteistyö asiakkaan ja hänen verkostonsa kanssa on toimivaa.

Perhetapaamisten raamit

Työ rakentuu dialogissa. Turvana on suunnitelmallinen prosessi. Prosessin avulla työ on tavoitella ja läpinäkyvää. Perhettä kohdataan ja mahdollisuuksien mukaan tavataan kolmessa vaiheessa: ensikohtaaminen, työskentelyvaihe ja lopetus. Ensikohtaamista/tapaamista voidaan pohjustaa puhelinsoitoin, tiedonhankinnan ja kotitehtävien avulla ja tapaamalla lapsen/nuoren kanssa etukäteen. Asiakkaan tapaamista ennen perhetapaamista on aina harkittava ensisijaisena vaihtoehtona. Lapsella/nuorella on oikeus molempiin vanhempiinsa ja yhteistä vanhemmuutta on tuettava kun se on hänen etunsa. Lapsen/nuoren tarpeen mukaan huoltajilla ja huoltajuuden ulkopuolisilla vanhemmilla on oltava mahdollisuus osallistua lapsensa asiassa.

“ Asiakassuhteen aikana tavoitellaan sitä, että perhe kehittää perhekohtaista tapaansa tukea nuorta. ”

Prosessointiaika kotona on tärkeää ja työskentelyn ajatuksena on, että perheessä tapahtuu tapaamisten välillä. Perheitä voidaan tavata eri ympäristöissä ja työskentelyyn voidaan valita perheelle sopivia menetelmiä. Työskentelyvaihe päätetään luottavaisena. Asiakassuhteen aikana tavoitellaan sitä, että perhe kehittää perhekohtaista tapaansa tukea nuorta. Asiakkaana on nuori, mutta perhe on mukana työskentelyssä hänen tärkeimpänä viitekehysenään, kasvu-ympäristönään ja myös toimijanaan.

Perhetapaamisten tavoiteorientaatiot ja ammatillisen työskentelyn tavoitteet

Kohtaamisorientaatio

- luoda lapsen/nuoreen ja perheeseen luottamuksellinen suhde
- luoda omalla toiminnallaan avoin ja keskusteluun rohkaiseva, turvallinen ilmapiiri.
- yhdessä suunnittelemalla tehdä työstä yhteistä ja läpinäkyvää.

Perheorientaatio

- tuoda lapsen/nuoren ajatuksia esille
- tavata perheitä eri lähtökohtien ja näkökulmien takia
- auttaa perhetapaamisessa läsnäolijoita sanoittamaan ajatuksiaan ja kuulemaan merkitykselliset asiat
- huomioida perhe myös asiakassuhteen työskentelyvaiheessa
- tukea asiakasta ja perhettä heidän tarpeensa huomioiden

Voimavaraorientaatio

- lisätä ymmärrystä perheessä vallitsevaan tilanteeseen
- löytää, tuoda näkyväksi, tukea ja vahvistaa voimavaroja
- lisätä perheen toimintakykyä
- ylläpitää toivoa

Muutosorientaatio

- kartoittaa lapsen/nuoren ja perheen tilanne yhdessä heidän kanssaan
- tukea tavoitteiden asettelussa
- etsiä yhdessä lapsen/nuoren ja perheen kanssa keinoja ja samalla opetella ongelmanratkaisua tulevaisuutta varten
- tukea lasta/nuorta tekemään itselleen hyviä valintoja perheen tuella ja erilaisin järjestelyin
- työskennellä lapsen/nuoren koulunkäynnin, hyvinvoinnin ja arjen turvaamiseksi

Yhteistyöorientaatio

- rakentaa yhteistyötä lapsen/nuoreen ja perheeseen
- huomioida työssä lasta/nuorta tukevat verkostot
- työskennellä yhteisessä ymmärryksessä

Perhevarapuu

voimavarakeskeisen kartoitustyön väline

Perheillä on käytössään voimavaroja, joiden avulla selviydytään elämän hankalista tilanteista ja jaksoista. Suunnitelmallisessa kuraattorityössä työhön lähdetään nuoren tarpeista. Nuoren tarpeet ja voimavarat kartoitetaan. Koko perheen voimavaroja hyödyntäen nuorta tuetaan hakemalla vastauksia hänen tarpeisiinsa. Yhdessä etsitään keinoja ja opetellaan ongelmanratkaisua. Työskentelyä reflektoidaan nuoren ja perheen toimintakykyä ja toivoa halutaan lisätä.

Voimavaroja kartoitettaessa mietitään missä määrin voimavaroja hyödynnetään ja missä osa-alueissa olevat voimavarojen vajeet heikentävät perheen voimavarasummaa. Perhevarapuu sisältää kartoitettavien perheen voimavarojen eli perhevarojen osa-alueet ja niiden sisältä keskeisiä teema-alueita. Kartoitustyössä ne liitetään nuoren tarpeiden kartoittamiseen ja tavoitteiden asettamiseen esiin tulleiden tarpeiden ja voimavarojen pohjalta. Tarpeita kartoitetaan suhteessa voimavaroihin samalla Perhevarapuu-lomakkeella. Tarpeiden kartoittamisen avuksi Perhevarapuun alla on tarpeita koskevia ilmauksia, jotka ovat Heikki Waris -instituutin lapsikeskeisestä tilannearviomallista. Perheen voimavarojen osa-alueita ja teema-alueita ovat:

YMPÄRISTÖ

- Asuminen / etäisyydet, palvelut, rauha, elämäntapa
- Elintaso tai toimeentulo
- Verkostot / suku, naapurit, ystävät, viranomaiset
- Hyvinvointi / henkinen, fyysinen, sosiaalinen, emotionaalinen, päihteet

ARKI

- Kasvatus / lämpö, arvot, rajat, kodin säännöt/sopimukset
- Ajankäyttö / yhteinen aika, työ ja koulu, oma aika, harrastukset
- Yksityisyys / perheenjäsenten yksityisyys, vanhempien yhteinen aika ja oma tila
- Kotitöiden jakaantuminen

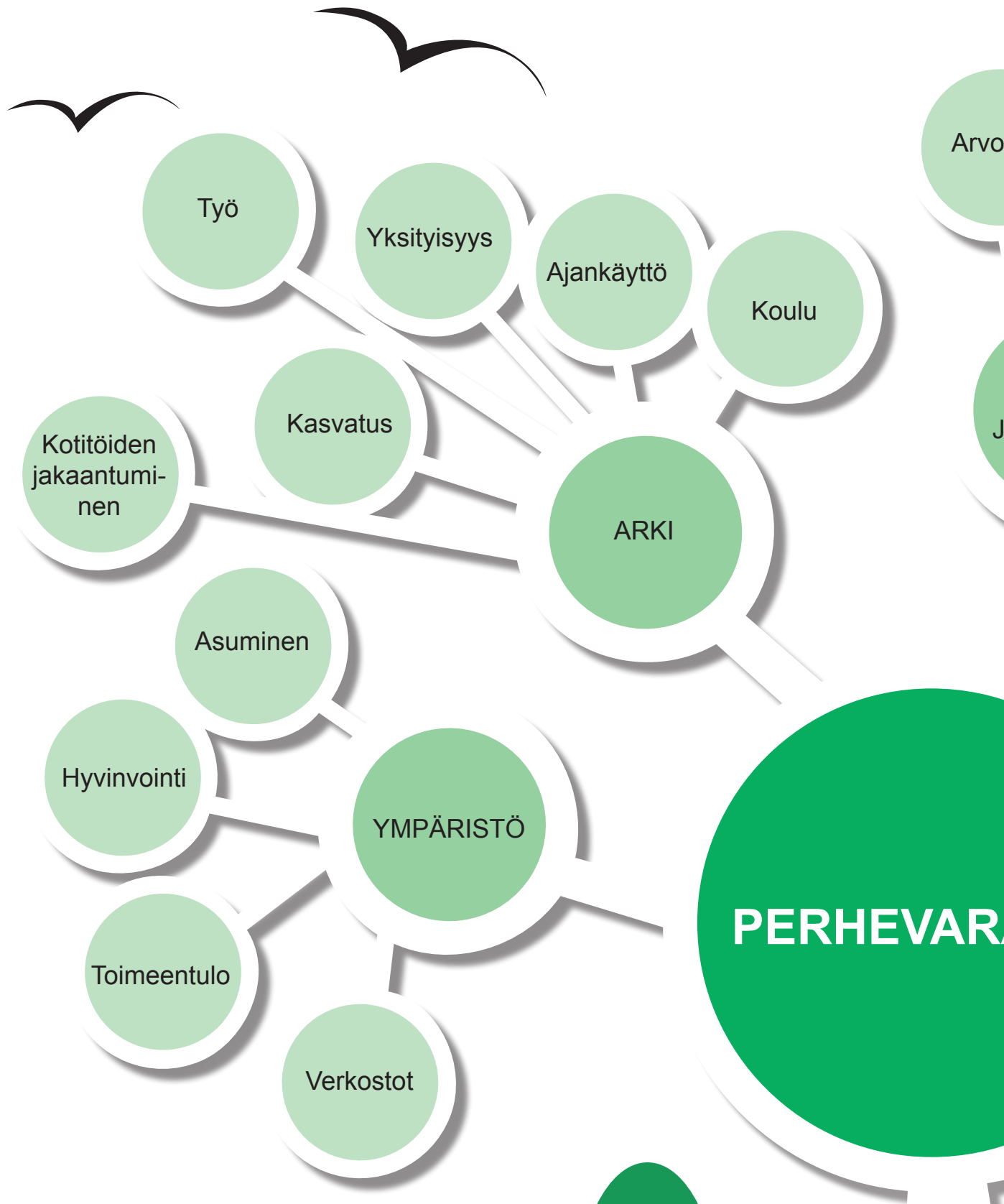
VUOROVAIKUTUS JA SUHTEET

- Suhteet perheessä / arvostus, rakkaus, rangaistukset/seuraamukset, väkivalta/kuritus
- Roolit perheessä / lapsi/aikuinen, aikuisuus ja lapsuus
- Tunteiden ilmaisu
- Avoimuus / perhesalaisuudet, tosiasiat
- Tasa-arvoisuus / kaikkien kuuleminen, erilaisuuden ymmärtäminen

OMINAISUUDET

- Kannustus, toivo, joustavuus, ongelmanratkaisutaidot, vastuunotto, halu muutokseen, pettymystensietokyky ja toleranssi

Perhevarapuun käyttäminen kartoitustyössä tukee voimavara- ja perhekeskeistä perheen kohtaamista. Lapsilähtöisyys ymmärretään niin, että työhön lähdetään nuoren ajatuksista: mitä tarpeita ja voimavaroja hän näkee tilanteessaan. Voimavarakeskeisyys näkyy myönteisenä ja rakentavana, voimauttavana työotteena. Perhekeskeisyydellä tarkoitetaan sitä, että kun työhön on lähdetty lapsilähtöisesti, perhe tulee työskentelyn keskiöön nuoren kasvuympäristönä ja tukijana. Perhevarapuu on perhetapaamisten arviointikäynteihin soveltuva työväline. Kuraattorit ohjaavat kartoitustyön lisäksi asiakkaita ja heidän perheitään asettamaan tavoitteita sekä etsimään keinoja vastata tarpeisiin ja ratkaisuja tilanteisiin.

Hellyys
 Kieltäminen
 Turva
 Lohdutus
 Hyväksytyksi tuleminen
 Ilo
 Kannustus
 Oma tila
 Puhuminen
 Apua tunteiden nimeämiseen
 Apua tunteiden ilmaisuun
 Rakkaus
 Yhdessä tekeminen

APUU

VUORO- VAIKUTUS JA SUHTEET

stus

Suhteet
perheessä

Roolit
perheessä

Tunteiden
ilmaiseminen

Turvallisuus

Joustavuus

Muutos-
halu/kyky

Kannustus

OMINAI- SUUDET

Ongelman-
ratkaisu-
taidot

Toivo

Sietokyky

Vastuunotto

Elämysten tarve

Itsestä pitäminen

Huomio

Kuuntelu

Läheisyys

Nälän ja janon tyydyttämisen tarve

Uni

Aikuisen aika

Ihmisiin liittymisen tarve

Huolettomuus

Suojelu

Pysäyttäminen

Hoiva

Nähdyksi tuleminen

Ystävien tarve

Kysymyksiä reflektoinnin tueksi

Perheiden kanssa työskentely on aina erilaista kunkin työntekijän ja perheen kohdalla, sillä se on ainutlaatuisessa suhteessa rakentuvaa työtä. Perhevarapuu ja Perheen kohtaamisen malli jättävät tilaa kullekin ainutlaatuiselle kohtaamiselle ja siinä tapahtuvalle kokemiselle ja muutokselle. Reflektoinnin tueksi tehdyt kysymykset on muodostettu tavoiteorientaatioiden ammatillisten tavoitteiden pohjalta. Kuraattori voi käyttää lomakkeelle kerättyjä kysymyksiä työssään niitä soveltaen. Perheiden kanssa hyödynnettävä asiakkaan, perheen ja kuraattorien yhteiset reflektoinnin tueksi muodostetut kysymykset auttavat myös tavoitteiden asettelussa ja keinojen nostamisessa esille.

- Saimmeko puhuttua ja kuultua tärkeitä asioita?
- Oliko meillä turvallinen olo?
- Teimmekö yhdessä suunnitelmia?
- Tulivatko nuoren ajatukset esille?
- Saimmeko erilaisia lähtökohtia tai näkökulmia?
- Lisääntyikö ymmärrys tilanteeseen?
- Mitkä olivat tärkeimmät tarpeet?
- Mitä voimavaroja näimme?
- Mitä haluamme saavuttaa?
- Mitä keinoja meillä on?
- Mitä valintoja voimme tehdä?
- Ketkä haluamme rinnallemme avuksi?
- Minkä suhteen olemme toiveikkaita?
- Työskentelemmekö nuoren koulunkäynnin, hyvinvoinnin ja arjen turvaamiseksi?

PERHEEN KOHTAAMISEN MUISTITAULU

LAPSESTA/NUORESTA ON HERÄNNYT HUOLI

- Onko muilla huolia?
- Tapaisinko nuoren ensin?

OTAN YHTEYTTÄ PERHEESEEN

- Keitä perheeseen kuuluu?
- Kuinka lapsen asia voisi tavoittaa kaikki vanhemmat?
- Onko mukana muuta verkostoa tai työskentelyä?
- Kenen kanssa keskustelisin ennen tapaamista?

TAPAAAN PERHETTÄ ENSIMMÄISTÄ KERTAA

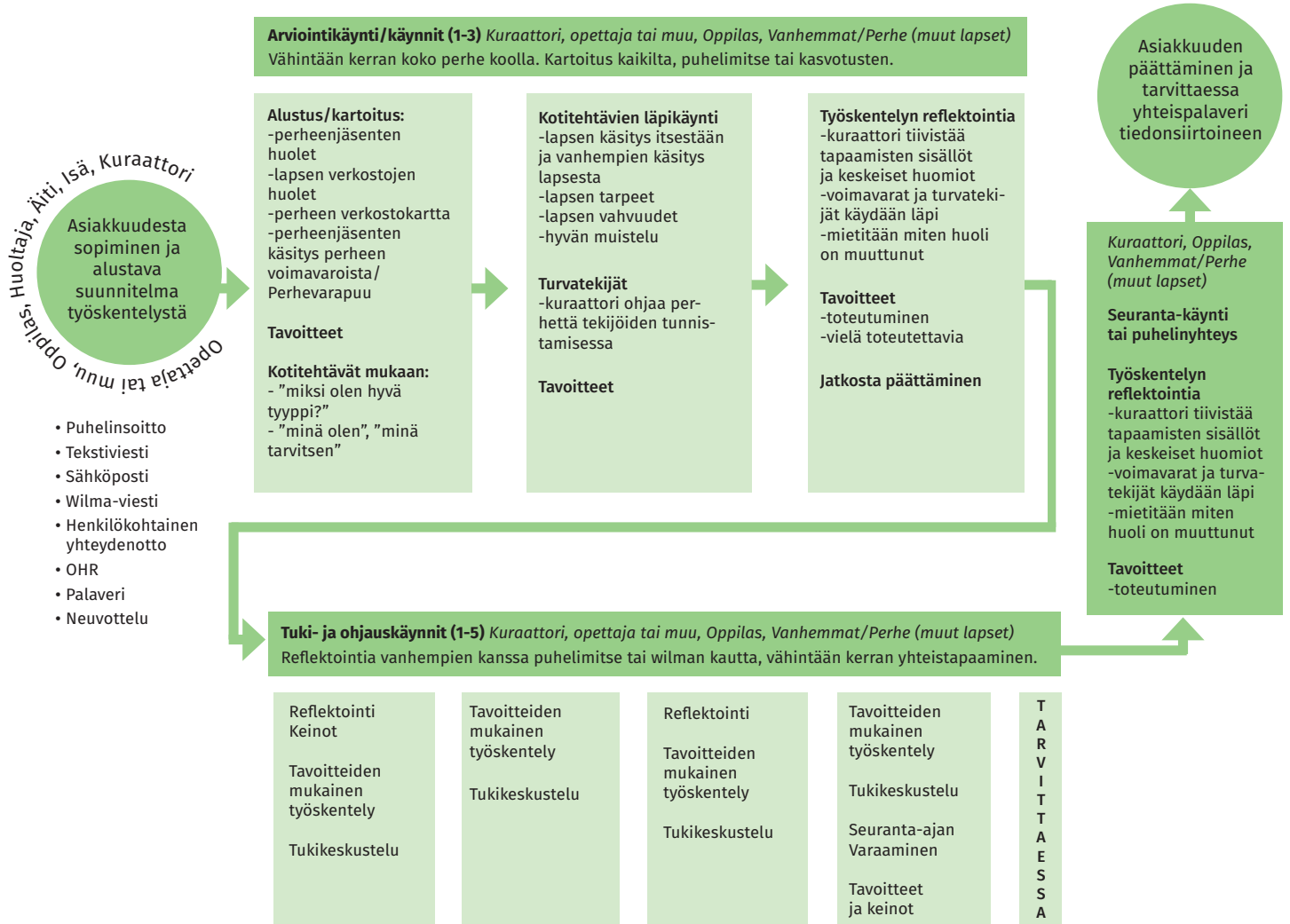
- Kuinka luon lämpimän, rohkaisevan, vastuuttavan ilmapiirin?
- Millä keinoilla saan lapsen/nuoren ja perheen mukaan?
- Kuinka esittelen tekemääni työtä?
- Kuinka käymme huolen läpi?
- Kuinka suuren verkoston tarvitsemme?
- Käytämmekö perhevarapuuun työstämisessä välineitä?
- Missä tuen, missä ohjaan, missä neuvon?
- Mitä vahvistan?
- Miten kokoamme tapaamisessa puhutun?
- Mitä sovimme jatkosta?
- Mitä annan perheelle mukaan kotiin?

SOVIN ASIAKKUUDESTA TAI TAPAAMISESTA JA TEEN ALUSTAVAN SUUNNITELMAN

- Tapaanko koko perheen yhdessä?
- Tapaanko ensin nuorta?
- Minkälaista aikataulua voin tarjota?
- Millaisia asioita otan esille?
- Mitä menetelmiä tai tehtäviä minulla on käytössäni?
- Mihin kellonaikaan perhe on paras tavata?
- Kuinka paljon aikaa varaan ensitapaamiselle?
- Täytyykö huomioida perheen muita lapsia?

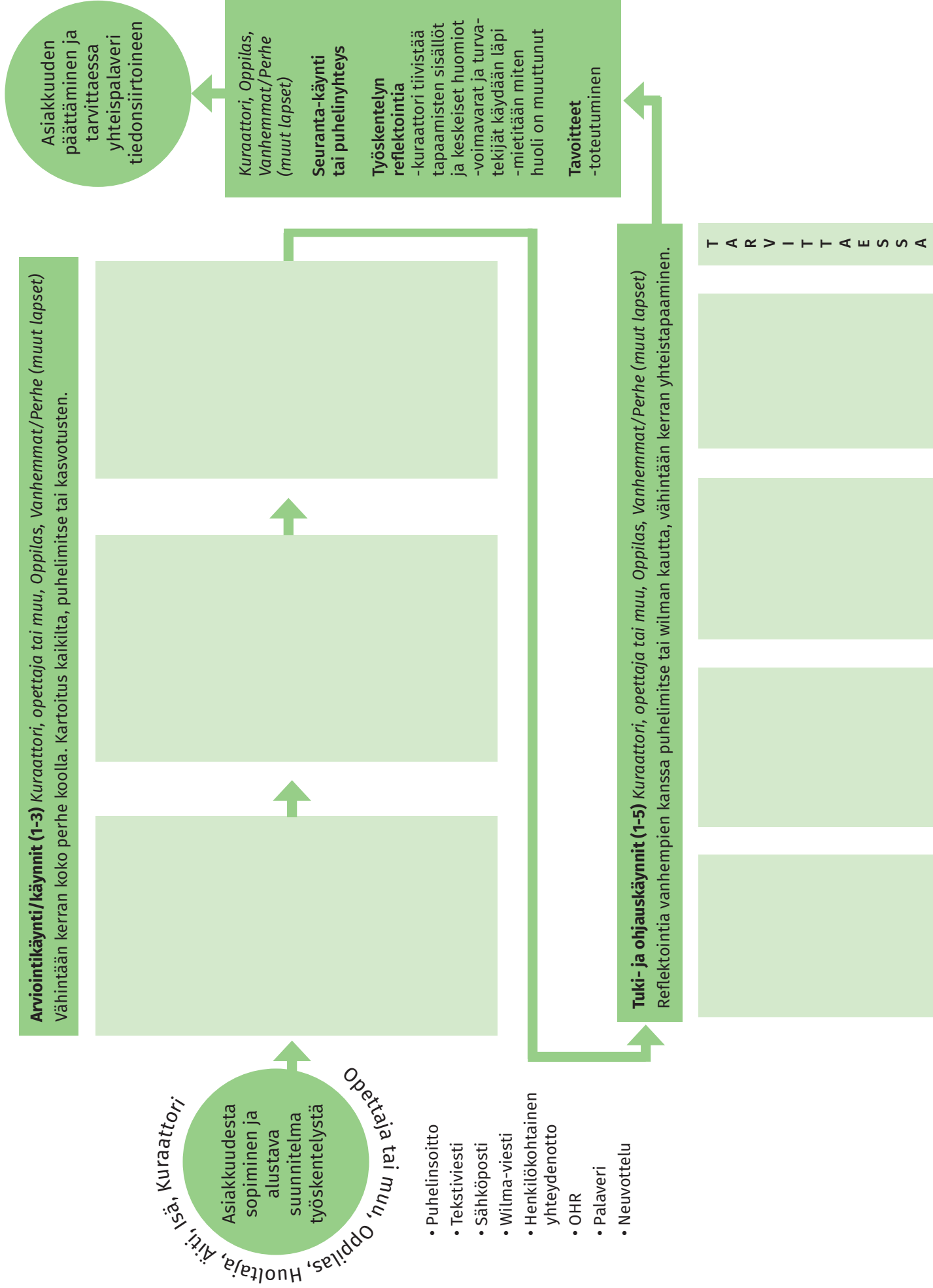
KURAATTORIN PERHEKESKEISEN TYÖN PROSESSIKAAVIO

Esimerkki:

Kuraattorin perhekeskeistä työtä voi hahmottaa halutessaan yllä olevan prosessikaavion avulla. Seuraavalla sivulla sama prosessikaavio on tapaamisten sisältöjen osalta tyhjä ja täydennettävissä kunkin ainutlaatuisen asiakkuuden mukaan. Prosessikaavion avulla voi hahmotella ja suunnitella tapaamisia ja sen voi antaa myös perheelle mukaan yhdessä sovittuna suunnitelmana. Prosessikaaviota voi halutessaan käyttää edistämään työn läpinäkyvyyttä ja yhteistä suunnitelmallista koulukuraattorityötä. Prosessikaavio on mukaelma strategiatyön yhteydessä tehdystä asiakkuusprosessista.

Kaavion tummemmat alueet luovat työskentelyn struktuurin ja vaaleammat alueet eli varsinainen tapaamisten sisällä tapahtuva työ on kuraattoreiden ja perheiden itsensä suunniteltavissa.

Mennään perhetapaamiseen

Tavoitellaan konkreettisia asioita

Tehdään asioita näkyviksi

Onnistutaan

Kuullaan ja tullaan kuulluksi

Suunnataan tulevaisuuteen

Jaetaan asiantuntijuutemme

Pysähdytään lapsen/nuoren äärelle

Seurataan muutosta

Vahvistetaan hyvää